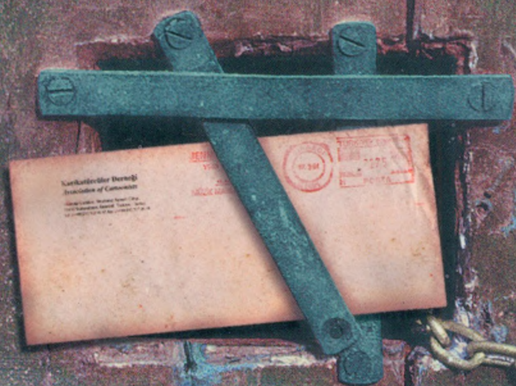
MICHAEL KRÜGER

Himelfarbo sugrįžimas

MICHAEL KRÜGER

Himelfarbo sugrįžimas

Romanas

Iš vokiečių kalbos vertė
Antanas Gailius

VILNIUS

UDK 830-3
Kr378

Michael Krüger
HIMMELFARB
Fischer Taschenbuch
Verlag, 1997

Knygos vertimą rėmė
Inter Nationes, Bona

ISBN 9986-16-204-1

„Visa to senio esybė iš tikrųjų buvo tarsi sukurta iki kraštutinumo pakurstyti antropologo įkarštį.“

FG

I

Pamatęs tą rašyseną, iškart prisiminiau jo rankas. Didžiules rankas, nederančias prie sulysusio, išsekusio kūno, lyg lopetos kyšančias iš aptemptų medvilnės marškinių. Nagai buvo amžinai purvini ir suskeldėję nuo ilgai trunkančių operacijų, per kurias teko šalinti smėlynų blusas, itin mėgusias siurbtis jam į panages. Dabar man prieš akis vėl iškilo pastiręs jo dešinės rankos mažojo pirštelio pirmasis narys, kurį jis sakėsi susilaužęs vaikystėje ir kuris nuo to laiko keistai stirksojo atsikišęs, todėl žmogus, spausdamas jam ranką ir neįstengdamas jos deramai suimti, suglumęs taikydavosi dar sykį, tačiau iš normalaus, greito, civilizuoto pasisveikinimo nieko neišeidavo. Buvo žmonių, su kuriais mudu kelionėje keliskart susitikome ir kurie jam ranką padavė tik vieną vienintelį sykį, užtat mano jo akyse sakytumei spaudė už du. O dabar štai regiu ir jo veidą, pilkas akis, sėte nusėtas geltonais taškučiais, dėl kurių dažnas, ypač jo nepažinojęs, vis, būdavo, dirsčioja jam į tiesiai į veidą, mėgindamas perprasti, kodėl jo žvilgsnis toks savotiškas. Staiga prisiminiau palengvėjimo išraišką, su kuria pažvelgė vidury girios mūsų aptikta sulysusi ir nuoga indėnų mergaitė pūliais aptekusiais vokais, kuriais ropinėjo skruzdės ir musės, jo nugintos tuo pastirusiu piršto galiuku. Matau, kaip ji be galo lėtai, lyg sulėtintam filme atsimerkė ir, tiesą sakant, išvydusi baltaodį, būtų turėjusi nualpti, tačiau tik nebylomis nužvelgė jį ir įbedė atsidavimo kupiną žvilgsnį jam į akis. Akių

gydytojas iš Galicijos, nuo kurio dvelkė stačiai užgauli ramybė. Bespoksant į voką ir bečiupinėjant užrašą, man štai vėl prisimena visa scena. Per didžiausius vargus parsinešėme mergaitę į stovyklą, kur ji buvo slaugoma laikantis visų mums prieinamos medicinos taisyklių. Mačiau, kaip mano bendražygis taiso antpilus, deda lapus ant vočių, rūpestingai mazgoja mergaitės kūną. Dviem *caboclos* buvo kuo griežčiausiai liepta nenuleisti akių nuo švelnios ir visiškai nebaikščios ligonės. Gana greitai jis jau įstengė su ja susikalbėti. Mergaitė pasakojo jam savo gyvenimo istoriją, o jis ją kruopščiai užrašinėjo, tačiau, man paklausus, ką mergaitė pasakoja, vis imdavo išsisukinėti. Mergaitės sakiniai buvo skirti jam vienam. Mintis, kad indėnės istorija priklauso jam vienam, kurstė mano pavydą. Kad ir kaip stengiausi šį tą iš jos pasakojimų nugirsti, vis tiek nieko nepešiau. Tik jis suprato žmones, kuriuos mes sutikdavom, net tada, kai tie žmonės kalbėdavosi su manimi, jis versdavo man jų istorijas. Mergaitė virė mums valgyti ir taisė mums gėrimus. Ypatingą *caboclos* ir indėnų meilę ji pelnė blyškiai gelsvu, rūgštoku alum, daromu iš grūstų ir maltų kukurūzų, kuriuos ji užplikydavo karštu vandeniu ir užvirindavo, pridėdavo kažkokių lapų ir žolių, o paskui palikdavo rūgti. Nemačius, kaip viskas taisoma, gėralas gaivino, o geriant saikingai nedarė tokio niokojamo poveikio kaip kai kuriems mūsų palydovams, smarkokai apsvaigusiems ir patyrusiems pamišimo priepuolių, o paskui visą savaitę niekam nebetikusiems, nei mums, nei apskritai šiam pasauliui, į kurį jie žvelgė vaitodami, raitydamiesi ir viduriavimo alinami. Mergaitė niekados neprasitarė, kokių žolių dėjusi į kukurūzų košę; apskritai ji nuo kitų su mumis gyvenusių indėnų, apgailėtinų, nenuovokių ir deramai laikytis nemokančių, riboto intelekto žmogystų, skyrėsi tuo, kad turėjo nuostabiai senų žinių, kuriomis su niekuo – bent jau su manim – nenorėjo dalytis.

Keista ir baugu matyti, kaip viskas vėl sukyla mano smegenyse, kaip rašysena ant voko nušviečia tamsiausius atminties užkampius, kaip nepaprastai ryškiai, su visomis smulkmenomis vėlei atgimsta tai, kas penkias dešimtis metų nebuvo judinta. Švelnus šūksnis – ir šit viskas vėl gyva. Viskas visados tveria, nebyliai, nenaudojamai, tačiau tveria, o tam tikrą akimirką ima ir pamėgina koreguoti žmogaus biografiją. Net kūnu jutau, kaip pradedu gintis nuo permainų. Iki tos akimirkos, kai gavau šį laišką, jaučiausi tapęs bejėgiška mirties auka, buvau pasidavęs, – bent jau tas, kuris manyje ir mano vardu vedė derybas su mirtimi, buvo pripažinęs savo silpnumą. Nebetroškau atidėliojimo, geidžiau palengva užgesti. O dabar? Dabar viskas be jokių pastangų grįžta, dabar paveikslai vienas po kito lenda iš tamsiosios kamaros į pabaigai skirtą mano dabartį. Ko gera, visados tik ir laukiau, kad būčiau užkalbintas ir atpažintas. Gyvenau visą laiką lūkuriuodamas tos akimirkos, kai galėsiu nusiimti kaukę ir pasakyti: štai dabar jau galiu pasirodyti.

O dabar regiu jį, ranka su stirksančiu pirštu keliantį prie burnos taurę, kažkokioje San Paulo smuklėje, kurioje mudu susitikome susipažinti. Staiga suvokiu, kad visi jo gestai, kad kiekvienas, net visai nereikšmingas jo judesys įrašytas mano atminties diskelyje ir kad visi ankstesni mėginimai šį archyvą ištrinti tiktai užkimšo versmes, idant jos dabar juo smarkiau galėtų ištrykšti. Dėbsodamas į voką, kuriame jo rašysena išvedžiotas mano vardas, matau jį, sėdintį pirogoje ir rašantį dienoraštį, matau, kaip jis smulkute, tiesiog paukščio kojyte išvedžiota rašysena, puslapį po puslapio pildo vaškytine aptrauktą kontorinę knygą – popierius juodom linijom, puslapio numeris įspaustas viršum riebaus raudono brūkšnio. Pasiekęs paskutinį puslapį, jis pradėjo nuo antrojo galo rašyti dar ir knygos paraštėse, tad dirstelėjus puslapiai regėjosi lyg

tamsūs lakštai, tankiai pribrūkšniuoti kokio nors pamišėlio; galiausiai dar ir priešlapiai prisipildė jo rašmenų. Iki pat paskutinės tuščios vietelės prirašyta knyga, iššifruojama tik per didžiausius vargus, tik su meile. Su meile, prilygstančia atgailos pratyboms. Žmogus tų puslapių negalėjo skaityti, aš jų negalėjau skaityti, turėjau išsiversti juos žodį po žodžio, turėjau tą juodumą perteikti patirties kalba. Tasai dvejus metus trukusios mudviejų kelionės dienoraščio sąsiuvinis, šalia kurio paskui atsirado dar antras, dabar guli mano banko seife, ir aš, lyg kokios būtinybės spiriamas, išsitraukiau dešinį rašomojo stalo stalčių ir po netvarkingai sumestais raštais, tarp kurių gulėjo ir mano testamentas, veikiausiai perskaičius laišką turėsiąs būti dar kartą pakeistas, ėmiau apčiuopomis ieškoti voko su banko seifo rakteliu, kurį atradęs lengviau atsidusau. Išsiėmiau jį ir, tarytum mėgindamas tokiu judesiu sustabdyti prisiminimų tėkmę, tol nykščiu braukiau per dantytą raktelio barzdą, kol pirštas paskaudo; mat nieku gyvu nenorėjau man likusioje gyvenimo atkarpoje dar kartą paimti į rankas to vaškytine aptraukto sąsiuvinio, – net jei turėčiau paimti jį vien tam, kad sunaikinčiau.

Man likusioje gyvenimo atkarpoje?

Praėjus dvidešimčiai metų nuo mano mirties, kaip buvo parašyta testamente, dienoraštis galės tapti prieinamas tyrinėtojams, o iki tol privalo būti laikomas užrakintas Gamtos muziejuje, kuriam po savo gyvos galvos numačiau palikti biblioteką ir visus raštus bei korespondenciją. Turės būti pasibaigęs šimtmetis, o drauge su juo ir mūsų planetoje rengtų kelionių istorija, apie kurią tada jau tik knygose bus galima paskaityti. Ilgą laiką man buvo visai nesvarbu, ar man mirus mano pagrindinio veikalo istorija bus atskleista, mat, viena vertus, mano mokslo srities ateitis man nerūpėjo, o kita vertus, neturėjau įpėdinių, kuriems dėl demaskavimo galėtų būti

skaudu. Dar vis užsispyręs sakau „mano mokslo sritis", turėdamas galvoje etnologiją, nors ji nėra nei „mano mokslo sritis", nei apskritai tebeegzistuoja kaip disciplina. Gal dar ir esama vieno kito etnologo, pamišėlio keliauninko, dėl jam žinomų priežasčių paliekančio savo aplinką, savo prėską vertybių sistemą ir pasiryžtančio leistis į svetimą pasaulį, bet etnologijos jau seniai nebėra. „Disciplina" išnaikinta, ją sumalė mokslų pažanga, o „svetimas pasaulis" pradingo drauge su „svetimuoju". Ko gera, laiškanešys arba priešais įsikūrusi gėlininkė, toji mažagalvė moteriškė, dabar svetimesnė už bet kurį hopių genties indėną, mėnesio gale pasiimančio savo čekį ir tris dienas už jį girtuokliaujančio. Mokslai, iki kaulų mus išbalinę ir kalbomis išnarstę, paliko mums svetimąjį, svetimą būtybę, kurios su žmogumi lyginti neduoda pagrindo jokia analogija. „Visiems bendra saulė" nusileido, o po plynę be jokio šešėlio šmižinėja keli siluetai, kuriuos lengva stebėti. Galas etnologijai, galas kelionėms.

Dalį savo korespondencijos sutvarkiau dar tada, kai netrukus po septyniasdešimtmečio prasidėjo smarkūs širdies priepuoliai ir turėjau tarti, kad nebeilgai trauksiu. Pridėjau ir aprūpinau aprašais šešiasdešimt keturias žalio kartono dėžes, sukrautas mano kabinete dviem siūbuojančiais stulpais. Vien susirašinėjimas su Anibalu Valcerama apie svaigalus (ypač apie *niopo*), kurį neseniai buvau dar kartą išsitraukęs, nes, pasipiktinęs itin jau arogantišku straipsniu, rašiau skaitytojo laišką į mūsiškės etnologų sąjungos laikraštėlį – vien tas susirašinėjimas užima visą dėžę, o jo turinys tiktų ir atskirai publikacijai. Visa su svaigalais susijusi korespondencija, drauge su mano stebėjimų užrašais apie haliucinogeniškų grybų poveikį sudėta keliose vietose ir ją įmanoma atpainioti naudojantis sudėtinga paieškos sistema, kurios fotokopiją įdėjau į kiekvieną dėžę. Kadangi nepanorau įsigyti kompiuterio, visi mano raš-

tai liko rankraščių ir paskirų lapelių pavidalu, išmoninga sistema, kurią deramai aptarnaudami daugelis studentų turėtų ir darbo, ir duonos. Septyniasdešimt penktojo gimtadienio proga kelios vadinamosios etnologijos katedros siūlėsi mane pagerbti ir dviejų tokių siūlymų dėl šiandien man nebesuprantamų priežasčių negalėjau ar nenorėjau atsisakyti, tad turėjau pertraukti penkerius metus trukusį katalogizavimo darbą ir, ėmęsis rašyti iškilmių paskaitas, vėl gavau gilintis į senuosius popierius, kurie surišti sutrūkinėjusiom virvelėm, padengti į kailiuką panašiu dulkių sluoksniu, tris dešimtis metų nepalytėti išgulėjo mano namų palėpėje. Juo galutiniau pasaulis buvo pražuvęs, juo primygtiniau universitetai domėjosi penktajame dešimtmetyje atliktomis mano kelionėmis, juo nykesnė ir atgrasesnė regėjosi dabartinė visuomenės būklė, juo karščiau buvo geidžiama už nykios ir atgrasios Brazilijos indėnų būklės vaizdavimą vieną po kitos maukšlinti man ant galvos garbės daktaro skrybėles. Ir šiaip atrodė, jog esu sagstomas tais akademiniais blizgaliukais vien todėl, kad, nekreipdamas dėmesio į juokingus ginčus dėl metodų, sugriovusius discipliną ir nedavusius jokių naujų žinių apie ankstyvąją žmogaus istoriją, už kiekvieną naują skrybėlę paprastai paporindavau vis kokią naują pasakaitę, kurią daugiau ar mažiau paspalvindavau, atsižvelgdamas į katedros standartus. Leisdamasis į plačias, vadinamojo vaizdumo gerte prisigėrusias savimi besigrožinčio žmogaus šnekas, aš išradinėjau indėnų istoriją, kurios absoliučiai nepatikimi ir sujaukti teiginiai, teisybė, badyte badė akis, bet kuri vis dėlto buvo tinkama visiškai tuštiems, siurbte išsiurbtiems klausytojams, paprastai susirenkantiems į tokias pusiau akademines iškilmes, pasijusti taip, lyg jie patys būtų viską savo akimis regėję. Po tokių renginių plūsteldavo niekaip neužtvenkiamas korespondencijos srautas.

Mano išvados visados buvo šiek tiek pretenzingos, dažniau-

siai itin drąsios ir niekuo nepagrįstos, o mano tuščiagarbiškas pomėgis puikuotis mokytumu visur, kur tas tiko ir kur netiko, gadino kalbą net tada, kai iš tikrųjų turėdavau ką papasakoti. Labiausiai mėgau kalbėti apie religiją, dvasines indėnų žinias, nes, prašnekęs šia tema, galėjau apeliuoti į nešvarią klausytojų sąžinę. Bet juo mažiau tikrų dalykų dėsčiau, juo dėmesingiau žmonės manęs klausėsi. Šį fenomeną norėčiau dar atskirai panagrinėti, nors nėra jokio pagrindo abejoti teiginiu, kurį vienas bičiulis anglas išdėstė man savo paskutiniame priešmirtiniame laiške: „Šiandien, dvidešimtojo šimtmečio viduryje, gyva dvasinio pažinimo tradicija bemaž visai nutrūkusi, organizuoti dvasinio susikaupimo centrai visur sugriauti, „pažanga ir civilizacija", kaip regisi, įsitvirtino visoje fronto linijoje, ir žemę pamažu apgyvena nauja žmonių padermė, kuriai visi tie dalykai nė kiek nerūpi".

Senuosiuose Anglijos universitetuose pernelyg švaistytis istorijomis apie žmogėdras nederėjo, tačiau mažuosiuose Pietų Vokietijos miestuose, kur etnologija dėstoma maždaug kaip aukštesnio lygio turizmas, galėjau leistis į nežabotas fantazijas, tvirtinti, kad esu matęs, kaip siaubo apimtose ispanų misionieriaus ir godulio kupinose indėnų akyse iš moliūgo nukarusi kyšojo žmogaus koja. Atėjus aštuoniasdešimtajam gimtadieniui, visų pagerbimų atsisakiau teisindamasis sveikata, nors, kiek pats galiu vertinti, šiandien laikausi kur kas geriau nei prieš dešimtį metų – pirmiausia liovėsi tie grasūs, baimę keliantys širdies sutrikimai. Dabar neturėjau jokio skubaus darbo, išskyrus baisingas gausybes sveikinimo laiškų, sukrautų į tris krūveles – reikės atsakyti, galbūt reikės atsakyti, tikrai nereikės atsakyti, – ir džiaugiausi galėsiąs toliau katalogizuoti savo raštus, bet čia laiškanešys, šiaip jau malonus žmogus, kuriam už kartais nudirbamus papildomus darbelius kyšteliu pinigų arba kurį nors savo kūrinį su autografu, praėjus trims

dienoms po gimtadienio, įteikė man laišką, kuris, švelniai kalbant, brutaliai atitraukė mane nuo visų darbų ir sukėlė tokį jaudulį, kokio jau daugybę metų nebuvau patyręs. Laiškas buvo iš žmogaus, su kuriuo lygiai prieš penkias dešimtis metų, kai Europoje siautėjo karas, keliavau po Brazilijos džiungles – drėgnoje jų prieblandoje paskutinį kartą jį regėjau 1941 m. Regėjau nugyventoje lūšnelėje buvusio tėvo kapucino, dėl visokių rimtų priežasčių, kurias jis mums mėgino dėstyti begalinėse kalbose, nenorėjusio grįžti prie Bažnyčios nuomonės, nes ši nežinanti atsakymų į jį kamavusius beprasmiškus metafizinius klausimus, užtat triskart per savaitę laikiusio mišias čiabuviams, šiurkštiems ir klastingiems individams, ir dėl didesnės jiems visiškai nesuprantamo ir nerūpimo Dievo garbės vertusio juos plušėti ir jam tarnauti. Mano bendrakeleivis sunkiai susižalojo, todėl buvome priversti daugiau nei tris mėnesius pasilikti misijoje, norom nenorom tapusioje mums stovykla, ir ten, stengdamasis išvengti šiurpaus teologinio kičo, kuriuo mus maitino kapucinas, bendražygis paprašė, kad sutikčiau užrašyti jo kelionės apybraižą, kurią, remdamasis gausiais apmatais, sukauptais vaškytine aptrauktame sąsiuvinyje, jis ėmė diktuoti. Mudu darbavomės karštligiškai, jei tik šis žodis čia leistinas. Dvi delegacijos, mudviejų išsiųstos į artimiausią miestą ieškoti pagalbos, taip ir nesugrįžo. Greičiausiai jos pirmoje smuklėje nusigėrė iki visiško proto aptemimo. Kai jau atrodė, kad bendražygis nebepasitaisys nuo nelemtosios infekcijos ir kitų ją lydinčių negalių, aš, susidėjęs vaškytine aptrauktą sąsiuvinį ir šios medžiagos pagrindu atsiradusį mano ranka rašytą rankraštį į neperšlampamą maišelį, su dviem *caboclos* ir vienu indėnu leidausi į kelią, kartu prižadėdamas, kad tuo atveju, jei autorius mirtų, po karo jo vardu paskelbsiu rankraštį knygos pavidalu. Jis norėjo išgelbėti savo vardą, – maždaug taip skambėjo pakuždomis ištarta jo paskutinioji valia. Negarbingąjį ka-

puciną saikdinte prisaikdinau apie mano bendrakeleivio sveikatą atsiųsti man žinią per San Paule esantį vokiečių konsulatą – ir atsiųsti ne kur kitur, o į Leipcigo universitetą, kuriame grįžęs ketinau baigti studijas. Tačiau nei sulaukiau kokios nors žinios, nei deramai apgyniau daktaro disertaciją. Klausinėdamasis apie kapuciną patyriau, neva jis pasimiręs 1949 m. Vos prieš kelis mėnesius iš čeko, kitados sutikto Brazilijoje, gavau laišką su žinia, kad nerišlios tėvo kapucino mintys apie artėjančią pasaulio pabaigą dar septintajame dešimtmetyje dariusios įspūdį San Paulo teologijos fakultetui. Tačiau matyti kapucino niekas nebuvo matęs. O apie Leo Himelfarbą iš Galicijos, akių gydytoją su pernelyg didelėmis rankomis, niekas nieko nė girdėjęs nebuvo. Jis, palaidotas po metų sąvartomis, gyvavo tiktai dulkėtame mano smegenų užkampy, tam tikrais momentais ūmai nušviečiamas atsiminimų kibirkšties: tada, regis, iš begalinių tolybių man moja žmogus vaiduoklis, verčiąs mane plačiai atsimerkti, kad šis fiziškai vis ryškesniu tampąs pavidalas galėtų ištirpti realybėje.

Aš pats po karo išvykau į Miuncheną ir dirbau draudimo agentūroje, kurioje netrukau iškilti iki polisų prekybos vadovo. Po karo visas pasaulis troško draustis, lyg šitaip būtų galima išvengti gresiančio galutinio sunaikinimo. Uždirbau gerai. Nuo 1953 m. kasmet ėmiau leisti romanus ir kelionių apybraižas apie išvykas į Brazilijos džiungles – tos knygos ir šiandien dar perleidžiamos ir yra išverstos į visas civilizuoto pasaulio kalbas. Už honorarus, kuriuos dabar, pasitraukęs iš agentūros, gaudavau kaip laisvas rašytojas, kaip kelionių literatūros autorius, nusipirkau namus, kuriuose ir šiandien tebegyvenu. Per visą savo ilgą ir sėkmingą karjerą, jei tik valia taip vadinti mano savotišką vis to paties kartojimo darbą, padariau tik vieną klaidą, kuri dabar gali būti man pragaištinga: pirmąją knygą, kurioje, išskyrus antraštę, daugiau nebuvo nė

vieno mano žodžio, paskyriau savo draugo Leo Himelfarbo atminimui. Ta knyga, kurios leidimo licencijos jau buvo parduotos keturiolikai pasaulio šalių, dabar buvo išversta į ivritą. Ir iš Haifos atėjo jo laiškas.

Regiu jį priešais save, matau, kaip jis skubriais, trumpais žingsniais, kurie, jam vis labiau įsiligojant, vis labiau velkant kojas, darėsi vis retesni, vis vienišesni, žengia per stovyklą, neramiai viską apžiūrinėdamas taškuotomis akimis, kaip jis vienur duoda gerą patarimą, o kitur klausosi aiškinimų, tarkim, kaip patobulinti vandentiekį, jo įrengtą su indėnais ir išdidžiai prižiūrimą, nors to darbo rezultatai buvo menkesni už menkus; kaip jis su suktine burnoje, susukta iš kukurūzo lapo, ironiškai šypsodamasis apžiūrinėja sodinius, turinčius atsilaikyti prieš tamsią džiunglių galybę, matau jį, melancholišką žaidėją, žaidžiantį rimtais ketinimais, su šiaudine skrybėle, kuri, nusismaukusi ant pakaušio, paliko kaktą atvirą pirštais atsainiai šalin braukiamų vabzdžių antpuoliui. Matau jį kuo ryškiausiai. O savęs nematau.

Juk tai tu norėjai įsibrauti į šį nykų rojų, sakė jis man, kai aš, būdavo, jau panūstu viską mesti, juk tai tu sumanei budinti iš snaudulio tuos visų pamirštus žmones. Tai tu įžūliai ir lengvabūdiškai įsigeidei išnarplioti jų mitų chaosą. Aš norėjau būti rašytojas, daugiau niekas. Mano žlunganti karalija vadinasi Galicija, man buvo įdomūs jos žmonės, norėjau surašyti jų istorijas. Žirklių galąstojo ir jo religinio pamišimo istoriją. Rabinų istorijas ir jų pateikiamus Rašto aiškinimus. Tačiau tokie kaip tu man sukliudė. Skirtumas tas, kad aš esu laisvas. Galėčiau tave rytoj pat palikti. O tu? Tau bus sunku apsigręžti ir grįžti atgal pasirinktuoju keliu, tave saisto užduotis. Kuriame nors tų drėgnų miestų susirasiu kambarį, už tavo vokiškus pinigus nusipirksiu pakelį cigarečių, vyno ir popieriaus ir parašysiu vokišką romaną, kuris bus skaitomas, kai pa-

sibaigs karas, – romaną apie tave, hamake besisūpuojantį etnologą, kuris koktisi indėnų nešvara ir gyviais, baigiančiais siurbti tų vargšų, visų paliktų Dievo kūrinių kraują. Tada jis, būdavo, nusijuokia karčiu už įstatymo ribų gyvuojančio, istorijos išspjauto laisvūno juoku, pasismaukia skrybėlę dar toliau ant pakaušio ir palinksta prie kokio nors darbo, o aš savo hamake nė žodžio nebegaliu pratarti iš įniršio ir gėdos. Juk jis galų pagalėj yra mano nusisamdytas tarnautojas. Galų pagalėj juk tai aš, Trečiosios imperijos stipendiatas, daviau darbo jam, beturčiam žydui. Bet kiekvieną kartą, kai jau, būdavo, ketinu ką nors atsakyti gindamasis, jis neleidžia man nė prasižioti. Deramai gintis, sako, čia oras pernelyg karštas, tokiomis aplinkybėmis verčiau tylomis nekęsti. Tada, girdi, viskas greičiau praeiną.

II

Nebegaliu kliautis savo atmintimi. Jau kuris laikas mano vaizduotėje staiga vis iškyla miestai, kūnai, daiktai, kurie man regisi labai gerai pažįstami, nors nežinau, kokiai konkrečiai savo gyvenimo situacijai juos turėčiau priskirti. Vaikštau gatvėmis, priklausančiomis ne tam miestui, kurį norėčiau prisiminti; matau kaimą, iš kurio esu kilęs, apsuptą didingų, skaisčiai raudona šviesa nutviekstų Kordiljerų; kalbomis, kurių nemoku, šnekuosi su žmonėmis, kurių vardus jau seniai pamiršau. Pribloškiami reginiai, pagimdyti senatviškai apsilpusios vaizduotės, susijaukusios sąryšių grandinės, nebesaistomos jokios chronologijos. Čiabuvių kalbų žodžiai, veidai, kurie, vos identifikuoti, vėl praranda apybraižas, virsta schemomis. Visi mastai išnykę, visos ribos susiliejusios. Akimirkomis mano atmintis nebetenka jokios atsparos. Ji atgamina įvykius, kuriuos kuo aiškiausiai regiu prieš akis, bet negaliu tose scenose niekur įžiūrėti savęs. Aš niekur nepasirodau, esu ištrintas iš gyvenimo, kurį, kaip derėtų manyti, pats juk nugyvenau. Įstabus galvos namų ūkis, nesuvokiamas darbas patamsiuose kibernetinės programos, kuri, regis, gali gyvuoti ir be manęs. Kartais nesusilaikau nesijuokęs, kaip mano fantazija, vėl paridenusi kauliuką, nukelia mane į situacijas, kurių nieku gyvu negaliu būti išgyvenęs; o kartais tik stebiuosi ir žaviuosi, nes svetimoje aplinkoje atpažįstu detales, esančias dingstimi išgyvenimų, savo ruožtu smarkiai paveikusių būsimą patirtį; bet

dažniausiai man nesmagu klydinėti po šį nepažįstamą savo gyvenimo kraštovaizdį. Tarytum, prieš galutinai atsisveikindamas, privalėčiau parodyti viską, ką esu matęs, galvojęs ir jautęs, bet nebeturėčiau laiko tos sujauktos kirbinės deramai pateikti. Tikras kliedas.

Šiandien mane persekioja veidas, iškilęs prieš akis su menkiausiomis smulkmenomis, tačiau, kad ir kaip dairytumeisi, nematyti kūno, galinčio jį papildyti ir paversti asmeniu. Ne veidas, o tiesiog fantomas. Sėdi jis, pavyzdžiui, priešais mane išklerusiame traukinyje, kažkur kalnuose, o kai klausiu, kuo jis vardu, kai vis primygtiniau kartoju šį klausimą, jis tik nusijuokia ir ištirpsta, dingte pradingsta. Taip pradingsta sūrsvo vandens sklidinoje mano atminties kūdroje, kad negaliu prisiminti nė jo fizionomijos smulkmenų. Ir tuo metu, kai aš, sutelkęs žvilgsnį į itin skurdų kraštovaizdį, įnirtingai ir šiek tiek juokingai mėginu įsivaizduoti bėgiais dunksintį dar malkomis kūrenamą traukinį, tuo metu, kai staiga įstengiu aiškiai išvysti save, kai matau, kaip aš, palinkęs į priekį, ištiesęs rankas, mėginu šūktelti kažkokiam žmogui, kaip tik tasai veidas staiga pasirodo man per šventę džiunglėse. Visi, net moterys, girti, kyla šiurkščių, kokčių kivirčų, kuriuos glaisto tasai nepažįstamas veidas. Visiškai nenumanau, kur esu jį matęs. Kad protas man visai nesusijauktų, nusprendžiu šį veidą pritaikyti gydytojui, kurio fizinio pavidalo nebegaliu prisišaukti iš atminties, tačiau kurio istorija ir gyvenimo aplinkybės man aiškiai stovi prieš akis. Jis gyveno su grupe, jei neklystu, *cayuas* ar *cayapós* genties indėnų maždaug už penkiolikos kilometrų į vakarus nuo mūsų. Indėnai, kaip dabar prisimenu, dėvėjo europinio kirpimo marškinius ir kelnes, o moterys – maišų pavidalo ilgas sukneles. Kartais, veikiau iš smalsumo, jie ateidavo pas mus į mišias, bet paprastai laikėsi savo senųjų vaizdinių. Kartą mudu su Leo dėl prasto oro gavome nakvoti jų

neapsakomai dvokiančioje lūšnelėje, ir vienas itin verslus indėnas pasiūlė mums nakčiai savo dukteris, žavias būtybes, po noriai pasikeltomis maišinėmis suknelėmis dėvėjusias karnų trikampiukus, parištus ant klubų, ir kažkokio skysto audeklo tinklelius ant krūtų. Mudu mandagiai atsisakėme. Tada mums viena po kitos buvo pasiūlytos bent tuzinas mergaičių, – jauniausia buvo ne vyresnė nei dvylikos ar trylikos metų. Darėsi vis sunkiau sugalvoti dingsčių atsisakyti. Ir aš, labai ryškiai matydamas, kaip Leo, iškėlęs rankas, juokdamasis kratosi mergaičių, staiga aiškiai išvystu ir besišypsantį veidą daktaro, kuriam mūsų tvirtybė, matyt, rodėsi juokinga; jo apsiblaususias pragertas akis, gelsvą odą ir laibą sugeltą kaklą viršum keistai berniokiško liemens. Kartu man tampa aišku, kad savo fantomui turiu ieškoti kito kūno. Gal kraustausi iš proto, gal man senatvinė silpnaprotystė. Šiaip ar taip, nebeįstengiu tiksliai atkurti savo gyvenimo, viskas pabirę. Girdėjau, kad esama žmonių, kurie ligi žilos senatvės, ligi pat galo geba paaiškinti savo elgesio motyvus, kurie visados lieka ištikimi patys sau ir yra gerbiami už tokią ištikimybę, bet aš jiems nepriklausau, niekados jiems nepriklausiau. Gal iš tingumo, gal iš nuobodulio. Mane valdo atsitiktinumai, kuriems niekaip nerandu vietos savo gyvenimo vaizdiniuose. Anksčiau gėdą dėl gebėjimų stokos dangsčiau puikybės luobu, dabar nedvejodamas pasiduodu. Ir nuo to meto, kai atmintis mane apleidžia ir trikdo netikėtais dirgikliais, regiu vien plyšius, atmestus dalykus, vien griuvenas. Tada viskas tuščia ir plika. Kartais jaučiu savyje kylantį tokį smarkų šleikštulį, kad vos nedūstu. Tačiau visai nenutuokiu, iš kokių gilumų ši juodoji tulžis kyla. Mat nemanau, kad tie fragmentiški prisiminimai mane iš tikrųjų kamuoja. Jie yra man išmėginimas, jie taikosi mane išprovokuoti, bet jeigu pavyks juos išstumti, jie man nebebus pavojingi. Šleikštulio versmė turėtų būti kita. Tačiau, kad ir kaip

stengiuosi, vis negaliu jos aptikti. Ar bijau, kad nebeegzistuosiu? Veidas. Gydytojo lūšnelė. Balkšvi vikšrai, kuriuos turėjome gyvus valgyti. Pakrypęs kryžius nesuskaičiuojamos daugybės vabzdžių apdergtoje sienoje. Šniukštinėjančios kiaulės, apgraužusios mūsų kuprines. Murzinos, sutrikusios mergaitės. Ironiškas Leo veidas. Nepermaldaujami moskitų tuntai. Kilniadvasiai indėnai (negaliu pakęsti kilniadvasių). Neapykanta, pilkas, paralyžiuojantis atbukimas. Bet kokio žavesio netekusi būtis. Galbūt, visa tai sudėjus daiktan, ir randasi tas gerklę gniaužiantis šleikštulys. Galbūt prireikė daugiau nei keturių dešimčių metų, kol iš visų tų paskirybių susitvenkę nuodai, dabar, priartėjus galui, ėmė mane griauti. Kol gyvenau prisiminimais, kol galėjau juos vis perrašinėti, kaitalioti, taisyti, tol gyvenau be vargo. Bet dabar, kai viskas pradėjo tekėti, judėti, virpėti ir skysti, kai chaotiški, nuo visų saitų atitrūkę prisiminimai užplūsta mane ir ima ardyti bet kokią tvarką ir hierarchiją, aš pamažu virstu į baimingą vaiką. Baimė grįžta. Ji užkloja mane lyg tankus kilimas. Nebėra žodžių, kuriuos rašydamas galėčiau ją nuginti šalin. Nebėra žodžių jai sulaikyti.

Bet dabar, kai prieš mane guli šis laiškas, esu priverstas dar kartą susiimti. Tą paskutinį kartą. Paskui jau baimė tegu užmerks man akis.

III

Aš pirmas atėjau į atgrasią landynę, nurodytą man kaip susitikimo vietą. Ji buvo netoli mano viešbučio, tokiame San Paulo rajone, kur gyveno daug europiečių, daugiausia italų ir anglų, bet, kaip išgirdau vos įžengęs vidun, aiškiai ir vokiečių. „To jie nepadarys, taip toli neis", – išgirdau šūktelint vieną vyrą tą akimirką, kai pranėriau pro karoliukų užuolaidą, skyrusią nepaprastai ryškios saulės nutviekstą gatvę nuo prieblandoje skendinčios, prirūkytos patalpos, kurioje prie kelių staliukų sėdėjo saujelė žmonių, daugiau vyrų nei moterų. Staiga stojo tyla. Keistai nerangus, lyg atneštas ir pastatytas stovėjau tarpduryje, dešine ranka spausdamas riebaluotus karoliukus, o kaire iš sutrikimo braukdamas sau per plaukus. Čia posėdžiavo slaptas teismas, kuriam privalėjau padaryti gerą įspūdį. Ore tvyrojo sunkus užsistovėjusio alkoholio kvapas, dėl kurio ir šiaip slogi nuotaika darėsi dar slogesnė. Buvau jau pripratęs, kad šiame laukinių mieste žmogus nebūtinai laikomas daiktu, galinčiu pagražinti pasaulį, tačiau girtuoklių užeigose, regis, jau ir paskutiniai nuoširdumo likučiai nebeturėjo paklausos. Kažkoks užsispyrėliškas įtarumas dvelkė nuo tų žmonių, kurie, matyt, nusprendę laikyti mane nepavojingu užeigos svečiu, netrukus vėl pusbalsiu pasinėrė į savo karštą, staigių judesių lydimą pašnekesį. Nuėjau lyg per liulančią pelkę ir atsisėdau prie vienintelio laisvo staliuko, keturkampio medinio stalo, kurio nevalia buvo prisiliesti, jei nenorėjai prilipti

kaip tos tarytum girtos ant jo ropinėjančios musės. Visa mano išvaizda – nei šukuosena, nei sustingęs ledinis veidas, nei baltas kostiumas, net nei iš rankovių kyšą žydri rankogaliai – čia nederėjo. Tuojau būsiu iš čia išneštas, pamaniau sau, lyg kokia nereikalinga dekoracija. Paklausiau šeimininką, kreiva mina be žodžių paraginusį mane ko nors užsisakyti, ar Luiza čia jau buvo užėjusi, tačiau šis klausimas, regis, nepaskatino jo kaip nors reaguoti. Nusigręžęs jis paliko mane ramiai sau sėdėti, tiesa, atsigerti irgi nieko negavau. Nebe pirmą kartą šiame krašte pajuntu kone fizinį skausmą, kad esu tik pakenčiamas. Mano padai degte degė. Nepatikimumas čia yra labiausiai paplitusi dorybė, nepunktualumas – ryškiausia jo išraiška. Visi tau prižada devynias galybes, bet jeigu nusiteiksi patikėti tais pažadais, būsi pikčiausiai apgautas. Visi meluoja ir plūstasi kaip iš rašto, girtis – tiesiog privalu. Todėl mane staiga suėmė abejonės, ar tikrai būtent šią valandą esu susitaręs susitikti su Luiza šiame keistame bare, mat ir ji, būdama šios visuomenės dalelė, mėgo tokią audringą retoriką, kad jos minties branduolys, šiuo atveju – mudviejų susitarimas, netruko dingti žodžių brūzgyne.

Luiza buvo pusiau vokietė. Jos motina draugavo, buvo „beveik susižadėjusi“ (Luiza) su mano leipcigiškiu profesorium, bet paskui ištekėjusi atsidūrė šiame mieste, kurio vokiečių mokykloje jos abi dukterys, Luiza ir Vera, išmoko vokiškai. Šeima gyveno geresniame miesto rajone, bet Luiza puikiai žinojo centro landynes, kuriose lankėsi menininkai, jos žodžiais kalbant, visi beviltiški plikšiai, į kuriuos pažvelgus neatrodė, kad jie kada būtų nutapę paveikslą ar išleidę knygą. Geležinis jų bendravimo dėsnis buvo plepumas. Viską jie buvo susivogę iš Europos ir nebeatpažįstamai iškraipę. Gabūs vagišiai, įsitikinimo kupini pagyrūnai. Nuo pagundos, kad jų proto raida gali pakrypti racionalia linkme, jie buvo apsisaugoję. Užtat

buvo guvūs, mokantys žybtelti, gebantys ūmiai piktintis ir ilgam ką nors pamiršti, – apsišaukėlis, jokios užduoties neturįs elitas, kasdien susirenkąs doroti naujausio grobio. Luiza buvo jiems iškiliausias iššūkis. Ji kalbėdavosi su tais žmonėmis apie „projektą", kuris buvo visiškai pavergęs jos protą ir apie kurį ji galėjo kalbėti valandų valandas, nors klausytojai, kaip ne sykį esu pats matęs, buvo linkę postringauti apie kitus dalykus. Luiza dėstydavo, kiti sėdėdavo užčiaupę burnas, nes paprastai ji apmokėdavo sąskaitas. Tasai jos „projektas" buvo gyvūnų siela. Kiekviena kapucinų rūšies beždžionė ir kiekviena pusbeždžionė *(Potos flavus)*, kiekvienas voras paukštėda ir kiekviena kiaulė turėjo sielas, ir į tų sielų klasifikavimą, aprašymą ir mitinį išaukštinimą ji sudėjo visą savo energiją, nors tikslas, kuris, rodės, teikia įkvėpimo jos tyrinėjimams, nebuvo aiškiai perprantamas. Ji norėjo „užčiuopti" kiekviename gyvyje slypinčią šventenybę, bet kas būtų buvę, jeigu ji iš tikrųjų tą šventenybę būtų „užčiuopusi"? Turiu pripažinti, kad manęs visiškai nedomino gujos siela, ne tik todėl, kad nė nežinojau, kaip atrodo ta višta, kurios filigranišką sielą ji piešė su tokia neregėta retorinių puošmenų gausybe, jog kibirkštėlė, neva turėjusi žioruoti toje man nežinomoje vištoje, išaugusi virto tikru užkalbėjimų kliedu. Tačiau ir aš visados su apsimestiniu dėmesiu klausiausi Luizos, nes ji buvo vienintelė mano pažįstama moteris šiame mieste. Leipcigiškis profesorius mane buvo saikdinte prisaikdinęs tik jau nieku gyvu neieškoti kontaktų su emigrantais, komunistais ar žydais, ar vienais ir antrais kartu, nes dėl to kylanti grėsmė, kad jie galį paveikti mano tyrinėjimus, kuriuos, norėdamas vieną dieną gauti teisę nešioti vokiečių daktaro skrybėlę, privalėjau atlikti kuo objektyviausiai. Emigrantai, profesoriaus nuomone, yra ne šiaip tremtiniai ar atstumtieji, bet visi ligi vieno – pamokslininkai, fanatikai arba anarchistai, todėl ir negali būti objek-

tyvūs. Rankos ant kryžiaus išskėstos viršum visų rasių ir kultūrų, išskyrus žydus ir agnostikus, – tokie buvo profesoriaus žodžiai, nors aš niekados nebuvau tikras, kaip rimtai jis taip manė. Profesorius jau kelerius metus buvo partijos narys ir, įžengęs auliniais batais į auditoriją, sveikindavo mus, ištiesdamas į priekį ranką, – tai jau net man, vadinamosios smulkiaburžuazinės aplinkos kūdikiui, atrodė perdėta. O juk jis pats nemėgo jokių perdėjimų, ir niekas negalėjo taip sutrikdyti jo savitvardos, kaip netikėtumai. Palyginti su anksčiau skelbtais raštais, jo straipsniai po 1936 metų tapo tiesiog neregėtai prėski ir beviltiškai prikimšti ideologijos, be to, jie aukštyn kojom vertė jo paties tyrinėjimus, bet kaip tik todėl, kad pats tai už visus geriau žinojo, jis garbės reikalu laikė mokyti studentus objektyvumo; karui tik pasibaigus, profesorius pasikorė institute. Vienas jo paskutiniųjų, jau nebepaskelbtų rašinių, po mirties aptiktų tarp kitų popierių, baigėsi tokiais sakiniais: *Dvi dvasios grumiasi dėl vokiečių tautos sielos: Kristaus dvasia ir žydų dvasia. Pažvelgę į savo tautą tokią, kokia ji yra šiandien ir kokia tapo paskutiniaisiais dešimtmečiais, turime su siaubu pripažinti, kad žydų dvasia užkariavo jau kraupiai didelius vokiečių sielos plotus. Puikuotis esą geresni už žydus šiandien bemaž neturime nei pagrindo, nei teisės, nes tokia daugybė vokiečių yra persiėmusi žydų dvasia. Tačiau jų likimas tebus mums pamoka, tegu parodys mums, kur veda mūsų kelias, jeigu, užuot susivokę, kas patys esame ir kokią paskirtį mums yra numatęs Dievas, ir toliau lyg bevaliai seksime paskui savo suvedžiotojus. Vokiečiui šiandien pirmiausia patikėta saugoti krikščionybės dvasią. Tai amžina vokiečio užduotis. Jeigu atstumsime nuo savęs Kristų, kaip žydai jį atstūmė dėl to, kad jis norėjo būti jų karalius, mus irgi ištiks žydų lemtis. Tada ir mūsų egzistencijos gyvoji versmė užaks, ir mūsų tautos esmė sunyks iš vidaus.*

Tegu tautinė pasaulėžiūra padės mums perprasti savo esybę ir

atsikratyti svetimybių. Tik persiėmę tautiškąja pasaulėžiūra, atsižadėsime amžinojo žydo ir stosime amžinojo vokiečio pusėn.

Niekados nebuvau tikras, ką iš tikrųjų mano šis rimtas, gilus, į mistiką linkęs protas, čia tyčiojęsis iš dvasinio savųjų laikų priplėkimo, čia vėl šaukęsis vyriško skaidymo, aiškaus skyrimo ir nepajudinamos daiktų hierarchijos. Mūsiškiam Leipcigo universitetui jis priekaištavo už instinkto, programos, charakterio ir tradicijos praradimą, bet sykiu gyrė jo iškilią nuoseklumo mokyklą. Veikiausiai jo mąstymas buvo išėjęs iš vėžių. Mat kai prisimenu, su kokia meile tas vyras kalbėjo apie Ugnies žemės indėnus, kuriuos jis tyrinėjo, turiu manyti, kad jis buvo draskomas didžiausių prieštaravimų. Silpnavalis, apsivilkęs uniformą, kad galutinai neišskystų. Jis ir į jį panašūs kalti, kad mūsų mokslo sritis po karo niekados dorai nebeatsigavo. Kur tik pažvelgsi – vien anglai, prancūzai, amerikiečiai. Tiems norisi kompensuoti, viena vertus, savo kraštų kolonijinę praeitį, o antra vertus, siaubą keliantį Vakarų pramoninių kraštų suklestėjimą, todėl mūsų disciplina tapo juokingu mados dalyku, kuriuo pradėjo domėtis nuo civilizacijos pavargę turtingų tėvų vaikai, namie savo šeimas gąsdinę, kad vieną dieną visi pasaulio spalvotieji kruvinai atkeršysią už tai, kad Vakarai negebėję jų tvarkingai išmaitinti. Iš tikrųjų mūsų mokslo sričiai nerimo niekas nebekėlė. Ji tiesiog paliego nuo nešvarios sąžinės ir sunyko kaip visi humanitariniai ar, kitaip tariant, dvasios mokslai, supuvo iš pat šaknų. Ten, kur anksčiau būta augalo, formų įvairovės, dabar liko tik išdžiūvusi, gumbuota teorijos raizgalynė. Nebėra stebėjimų, nebėra kantrybės suvokti, nebėra žvilgsnio ir aprašymo ramybės. Vien teorijos smurtas, vien jos žudikiškai brėžiamos ribos, kurias peržengti galima tik nepabūgus grasinimų, kad toliau tyko mirtis. Tam, kuris priverstas matyti, kaip ryžtingai šios disciplinos vengia bent kiek suabejoti savo per šiurpią istorinę patirtį su-

siformavusiomis pažiūromis, turėtų net bloga darytis. Jos žino viską, ir viskas yra neteisybė. Tam, kuris, kaip kad aš, turi įžengti į šiandieninius institutus atsiimti pagarbos ženklų, jau nuo pačios naujosios architektūros dvelkteli trūnėsių kvapas. Dabarties trūnėsių. Vos po metų tie statiniai pasidaro panašūs į pirmykščio pasaulio iškasenas, lyg būtų atsiradę tais laikais, kai žmogaus dar nebuvo. Viena pagrindinių tokio trūnijimo priežasčių buvo aulinius batus apsiavusio, partijos ženklelį prisisegusio ir Hitlerio sveikinimą perėmusio mano profesoriaus viltis, kad pasaulį dar gali išgelbėti objektyvus mokslas, kantrūs tyrinėjimai. Dabar pasaulis baigia uždusti nuo savo vadinamojo pažinimo.

Atsisėdau taip, kad matyčiau duris. Sėdėdamas tarytum kokiame tamsiame, prirūkytame kino teatre, stebėjau žmones, šmirinėjančius šen ir ten priešais durų angą, apžiūrinėjau jų garbiniuotas, banguotas, glotnias ir pasišiaušusias šukuosenas, mačiau negrus, indėnus, kinus, maišyto kraujo žmones ir baltuosius, be to, dar klausiausi pašnekesio prie gretimo staliuko: buvo svarstomas klausimas, ar partija turėtų šansą įsikišti į vokiečių diskusijas. Kaip naiviai vos vos nosine Reino tartimi buvo samprotaujama šioje tamsioje landynėje. Kaip norėjosi man, naujokui, ką tik atkakusiam, atsigabenusiam šviežiausių žinių, įsiterpti ir papasakoti jiems šį bei tą apie vokiečių jaunuomenę. Pavyzdžiui, apie save. Tačiau, žinoma, nepratariau nė žodžio, tik klausiausi suakmenėjęs, pakreipęs galvą, baikščiai dėbsojau į šviesų durų keturkampį, baidžiau nuo rankų muses ir laukiau. Niekam nešovė mintis mane užkalbinti. Net murzinas šeimininko vaikas, kuris nejudėdamas stebėjo mane iš saugios užuoglaudos anapus baro, nemėgino prie manęs prieiti, kai tėvas atgalia ranka naginė jį šalin. Berniukas tik žengė kelis nevikrius žingsnius priešais barą ir ėmė spoksoti mano pusėn lyg koks mažutis, piktas, bedantis seneliukas.

Norėjau dingti iš čia, norėjau grįžti į Vokietiją. Nebeturėjau noro pragaišti mane supančio ir slegiančio nepažįstamo pasaulio jūroje. Man nerūpėjo indėnai, tie sulaukėję, girtuokliauti ir vaidytis linkę žmonės. Nenorėjau jų nei gelbėti, nei prakeikti, nenorėjau aprašinėti nei jų gerųjų, nei blogųjų savybių, taip greit išryškėjančių palankiai progai atsiradus. Nenorėjau jų nė pamatyti.

O paskui galiausiai atėjo Luiza, todėl padėtis iškart pasikeitė. Ji pasisveikino kone su kiekvienu skyrium šioje katakomboje, staiga nušvitusiam vaikui brūkštelėjo ranka per galvą, vienur skambiu balsu mestelėjo kelis žodžius apie radikalųjį misticizmą, kitur pertraukė kažkokį neaiškų sandėriuką, mostelėjo nevalai baro savininkui, galiausiai prasiskynė kelią prie mano staliuko, patetiškai su manimi pasisveikino ir pristatė laibąjį vyrą, lyg šešėlis atsekusį jai įkandin, – Leo Himelfarbas. Gerai prisimenu, kad išsigandęs bemaž neįstengiau nė atsistoti. Himelfarbas. Mintis, kad turėsiu po džiungles vaikščioti su žmogumi, vardu pavarde Leo Himelfarbas, paralyžiavo mane, o pagalvojus, kad savo pranešimuose institutui turėsiu prasitarti, jog genealogines pirmykščių gyventojų lenteles man padėjo sudaryti toks Leo Himelfarbas, mane net šiurpas nukrėtė. Buvau susirengęs Leipcigo etnologijos instituto pavedimu ištyrinėti visuomeninę mūsų civilizacijos vaikystės būklę ir iš visų šios žemės žmonių kelionės palydovu pasiėmiau būtinai Galicijos žydą, kaip netrukus paaiškėjo, rašytoją, kurio romanas, vienos Berlyno leidyklos jau priimtas, Vokietijoje nebegalėjo būti išleistas, tad dabar greičiausiai jau niekados nebepasirodysiąs. Leo Himelfarbas. Gyslotas žmogus išblukusiu kostiumu, istorijų pasakotojas, kurio dešinės mažojo piršto pirmasis narys stirksojo atsikišęs, nes toji ranka, jam kartą plaukiant Dunojaus garlaiviu, buvo patekusi tarp dviejų laivų ir sutraiškyta. Tasai žmogus, kaip manė Luiza, turėjo dabar ką

tik jį ištrėmusios Vokietijos imperijos lėšomis dvejus metus atostogauti kaip mano asistentas.

Užsisakėme puvėsiais dvokiančios degtinės ir ėmėm kits kitą tyrinėti, tai yra aš ėmiau jį tyrinėti. Gyvenime būna akimirkų, kai žmogus, instinktyviai numanydamas, kad dėl kokio nors sprendimo gyvenimas pasikeis, dažniausiai – į blogąją pusę, labai ilgai delsia jį priimti, bet vis dėlto priima. Tiesiog negalėjau net užuominom prasitarti, į kokią nemalonią padėtį tas žmogus mane įstumtų. O juk mudu anaiptol ne vien mandagiais žodžiais keitėmės. Priešingai. Jis plūdo Vokietiją, tyčiojosi iš mūsų vyriausybės – jūsų vyriausybė, kartojo be paliovos, tarytum aš būčiau ją sudaręs, tyčiojosi iš vokiečių universitetų, rašytojų, laikraščių, žodžiu, iš visko, kas buvo vokiška, ir prakeiksmus svaidė taip garsiai, kad jie nustelbė visus kitus garsus, o sulig kiekviena nauja degtinės taurele jis šūkavo vis garsyn. Netrukus jau visa smuklė klausėsi Himelfarbo tiradų ir mano mandagaus kuždesio: kuždėti ėmiau suimtas baimės, kad tykojantys šios smuklės lankytojai gali mane paskelbti savo priešu ir primušti. Juk jų akyse aš ir buvau priešas. Šiaip ar taip, vos įžengęs į barą, dar tebestovėdamas ant slenksčio, pajutau, kad esu kitoks, bet iš pradžių tariausi, kad tai – mano pranašumas, iš kurio, tiesa, šioje vietoje man jokios naudos, nes tokiose lindynėse visi priverčiami nusileisti iki jose esamo lygio, bet kuris vis dėlto teikė stiprybės. Jaučiausi svetimas, tačiau nesužeidžiamas, paskui – atsidūręs ne vietoje, o galiausiai – priešas. Kitas žingsnis buvo pažeminimas. Leo ėmė mane kamantinėti, uždavinėti labai abejotinus klausimus, tarytum galėtų iš neriboto skaičiaus pasiūlymų rinktis tarnybą ir gauti pinigų, nors tai anaiptol nebuvo tiesa. Jis neturėjo nič-nieko. Ir vis dėlto kuo intymiausiai, nė kiek nesidrovėdamas pešė iš manęs mano politines pažiūras ir žinias apie šeimą, o apklausinėjo taip sumaniai, kad staiga mane suėmė baimė,

jog būsiu ką nors nuslėpęs, todėl vis žėriau pastabas ir papildymus, grįždamas prie jau apkalbėtų dalykų, ir apskritai atrodžiau vargu bau pasirengęs būsimajam nuotykiui. O kai galiausiai viską išsakiau, kai jau nebeturėjau ką pridurti ir, rodydamas kapituliacijos ženklus, vien pečiais gūžčiojau, Leo, Luizai žvelgiant ringo teisėjo žvilgsniu, ėmė pasakoti savo gyvenimo istoriją, kuri buvo kraupiausių kančių istorija. Jis kalbėjo taip blaiviai, kaip kartais nutinka, kai žmogus esti galutinai išsekęs. Paskui netikėtai stabtelėjo ir tarė: jūs esate paskutinis, kurio užuojautos būčiau linkęs prašyti. Jeigu priimsiu jūsų siūlymą, mūsų santykiai bus darbiniai. Pasakė jis tuos žodžius taip, lyg aš jau būčiau jį priėmęs tarnybon, lyg jau būtų nuspręsta, kad tik mudu galim įveikti džiungles.

O paskui jo balse pasigirdo plūstama intonacija ir jis prašneko apie Kristaus skelbtąją naujieną ir apie jos keistus apaštalus, atgabenusius kryžių į Braziliją patrankų prikimštais laivais, tyčiojosi iš milžiniško, niekšiško krikščioniškosios kultūros kūno, kuris, girdi, jau išleidęs dvasią, o užbaigė nirtulinga tirada apie kolonijinį imperializmą, kuris esąs ne kas kita, kaip kolonijinis plėšikavimas. Girdi, mūsų klaidos, riktai ir ydos, žeminamos į materialumą nugrimzdusios mūsų civilizacijos paikystės, mūsų gėdingai grobuoniškos nuostatos, o galiausiai juokingi prietarai apie nebaltosios rasės menkavertiškumą - visos tos nuodėmės šaukte šaukiąsi keršto, su smurtautojo įkarščiu rėkė tasai liesas, alkoholio įkvėptas vyras besiklausančiai prirūkytai smuklei.

O tada, pasibaigus tam paniekos lavos proveržiui, kuris, be abejo, buvo skirtas ir man, jis pažvelgė į mane atviromis, keistai spinduliuojančiomis, draugiškomis akimis.

Luiza irgi atrodė patenkinta.

Mes dar užsisakėme degtinės, susidaužėme taurelėmis, išgėrėme ir sutarėme susitikti kitą dieną. Miglotai prisimenu, kad

dar ilgai likau sėdėti prieblandos gaubiamoje smuklėje, toks vienišas, koks niekados nesijaučiau gyvenime, bet jau nebe atstumtasis, su buteliu degtinės priešais save, kuris, saulei leidžiantis, palengva tuštėjo, kol mano galva nusviro ant lipnaus stalo. Du lindynėje buvę mano kraštiečiai pro visiškai niekuo nesirūpinantį šeimininką ir jo vėl suakmenėjusiu veidu žvelgiantį vaiką nutempė mane į gatvę ir į viešbutį, kur kitos dienos priešpietę, po drebulio priepuolių ir košmariškų sapnų sučaižytos nakties, Leo Himelfarbas, būsimasis kelionės palydovas, pažadino mane, ragindamas pradėti pirmąjį parengiamąjį posėdį.

IV

Metų metus mane persekiojo slogi ir beprotiška mintis, kad esu pradėjęs su Luiza kūdikį, ir net šiandien, kai jau tariuosi pagaliau išsivadavęs nuo to vaikiško komplekso, nuo tų pernelyg ilgai mane kamavusių alinamų kaltės jausmų, kartais dar vis baiminuosi, kad koks nors absoliučiai svetimas, pavyzdžiui, metro traukinyje įkyriai į mane žiūrėjęs ir todėl kritęs į akis žmogus ims ir užkalbins tardamas „tėve". Apie sapnus, kuriuose pasirodau ir užsitraukiu gėdą kaip „tėvas", verčiau nė nekalbėsiu. Ir vis berniukai, įsismelkę į mano fantaziją, kebliose situacijose pasirodo esą „mano kūnas ir kraujas". Dabar jis jau turėtų būti penkiasdešimtmetis vyras, taigi, šiaip ar taip, tikras pašnekovas, tačiau sapnuose jis liko sustingęs paauglys, patrakęs vaikas, mėginąs man sujaukti gyvenimą. Vedęs nebuvau niekados. Ne todėl, kad nebuvo progos, priešingai, mano gyvenime būta fazių, kai tik vargais negalais išvengiau vedybų. Manyje esama tam tikros erdvės, į kurią niekam nevalia įžengti.

Ypač ankstyvaisiais Miuncheno metais, kai sėkmė mane taip persekiojo, kad pamiršdavau atsargumą, leidau sau vienu metu prasidėti su keliomis moterimis, kurios man už nugaros tarpusavyje palaikė ryšius ir šitaip sukūrė tiesiog tobulą priežiūros sistemą. Nuo vienos psichoanalitikės pailgu blyškiu veidu, kurią kartais dar sutinku išėjęs pasivaikščioti, – dabar ji jau įžengusi į aštuntąją dešimtį ir aiškiai įjunkusi į alkoholį, –

pavyko išsisukti tik todėl, kad ėmiau jai be galo rimtai skaityti paskaitas apie patriarchato pranašumus, kurios ilgainiui ją taip įsiutino, kad apie normalų bendravimą nebegalėjo būti nė kalbos. Tačiau kaip tik tos kvailos kalbos apie moterų trūkumus, kurioms svarumo pridėdavo įžūlūs skoliniai iš etnologijos, paskatino prie manęs gretintis su analitike draugavusią tapytoją, o aš, nežinodamas, kad tos dvi moterys yra bičiulės, mielai jai tai leidau. Moterims būnant šalia, aš tiesiog akyse tapdavau laukiniu. Lyg prieš savo valią išgalvodavau įžūliausias istorijas iš primityviųjų tautų istorijos, o tapytoja ypač geidė ir troško išgirsti viską, kas tik dar buvo šiaip taip įmanu sukurpti. „Ankstyvasis žmogus" buvo toji sritis, kurią itin mėgau. Kai ankstyvasis žmogus ėmė aiškinimų sistemomis kurti pasaulyje tvarką, moteriškė, suluošintasis žmogus, turėjo traukits į antrąją gretą, idant būtų pažabota seksualinė anarchija, – tokios kalbos, kurias paskui pats prakeikiau, vieną kartą baigėsi tuo, kad tapytoja panoro man besąlygiškai paklusti. Toji kebli padėtis susiklostė kaip tik šiame kabinete, kuriame iki šiai dienai tebesėdžiu prie savo rašomojo stalo. Ji nebuvo išradinga dailininkė, viena jos akvarelė kabo prieangyje: šešėliai parke, o ant jų savo šešėlį meta mažutis, apvalainas mėnulis – tamsų spindulių šešėlį, kurio paradoksalumo po šiai dienai neperprantu. Sulig ta tapytoja priblėso mano noras arčiau prisileisti moteris, nors, senatvei artėjant, kartais ir pajusdavau ilgesį ir troškimą, kad kuri nors viena jų būtų bent netoliese. Netoliese, bet šiek tiek atokiau.

Vieną vienintelį kartą Luiza pasikvietė mane į tėvų namus, į apšiurusį, apleistą statinį prabangiame miesto rajone su nešvariom sienom ir kirvarpų išvarpytais dulkėtais balkonais, kuriuose senos ponios iš lėto gurkšnojo šokoladą. Iš lauko pastatas buvo be barokinių, aplinkiniams namams būdingų puošmenų, o viduje – be patogumų ar bent švaros. Namo vidury

buvo ūksmėtas vidinis kiemas, kuriame molio induose ir medžio kubiluose sumišai augo tokia gausybė gėlių, krūmų ir vijoklinių augalų, kad įžengęs iš pradžių net nepamačiau žmonių, kurie ten – mano garbei – buvo susirinkę. Žmonės atrodė lyg vaisiai šiose dirbtinėse džiunglėse, lyg moliūgai, lyg agurkai. Nors beveik nebemokėdami mano kalbos, daugumas jų dar laikė save vokiečiais, Blumenau vokiečiais, ir visi ligi vieno atvirai arba ne taip atvirai laikėsi nuomonės, kad Vokietijoje besiklostą įvykiai yra teisėti, teisingi ir atitinka krikščioniškąją imperijos paskirtį. Ypač kupinos puikybės ir pagyrūnės buvo senosios ponios, nors galėjai justi slapčiomis jas graužiantį jausmą, kad pretenzijos būti pranašesniems už visas kitas tautas, juolab už Brazilijos knibždėlyną, iš esmės tėra labai menkai pagrįstos. Po afektais ir emocijomis slėpėsi baimė atsidurti už borto. Užtat juo labiau šie tingūs lemūrai kabinosi manęs, imperijos vokiečio, ir iš jų aš patyriau tokį prielankumą, kokio namuose tarp žmonių jau seniai nebuvau regėjęs. Buvau tol visaip popinamas, kol sustingau į ledą. Luizos tėvas, valdingas mizantropas, trumpoje, nesentimentalioje užstalės kalboje pasakė, girdi, jeigu dar tebegaliojanti taisyklė, kad pasaulį žmonės sukūrę žmonėms, tai tada reikią skirti tinginius, kurie nieko neveikią, ir vokiečius, kurie šį bei tą veikią, net jeigu kai kurie iš jų ir aukoją gyvenimą beprasmybėms, labai jau panašioms į nieko neveikimą. Jis turėjo galvoje „indėnų tyrinėjimus“, mane. Iš tikrųjų aš būčiau buvęs priimtas į jo bičiulių gretas, būčiau ir darbą radęs, tačiau mintis, kad baigsiu gyvenimą kaip šio suskeldėjusio grupinio paveikslo dalis, kad irgi tapsiu moliūgu šiame tropikų šiltnamy, paskatino mane akcentuoti mokslinę svarbą darbo, kurį aš imperijos vardu esąs pasiryžęs sėkmingai baigti. Dar niekados gyvenime nebuvau tokioje nesantaikoje pats su savimi, su savo kostiumu, gestais, trumpa padėkos kalba. Kalbėdamas jaučiausi

taip, lyg smegčiau žemėn pro savo batų padus, nes melas darėsi vis sunkesnis, todėl, pagaliau atsisėdęs, pasičiupinėjau, ar padai tebėra sveiki. Tada buvo valgoma: šalta paukštiena, vėžiai, kietai virti kiaušiniai ir visokiausios keistenybės su gausybe ispaniškų pipirų. Galiausiai – egzotiškas karštas patiekalas, į kurį buvo sukrauta pusė mėsos ir daržovių turgaus, o už didžiulio žydinčio krūmo buvo kepama žuvis; čirškinamas aliejus skleidė gerklę gniaužiantį dvoką.

Prie visų tų valgių buvo pašėlusiai geriama. Viena vertus, įtartinos išvaizdos ir visokiausių spalvų skystimai, kita vertus, vynas, bet dar ir vynuogių bei cukrašvendrių degtinės, nuo kurių mane ėmė mušti stiprus karštis, nors kitus kaip tik suėmė tingus mieguistumas, į kurį visi itin noriai nugrimzdo. Šis nesutapimas mane iš pradžių apstulbino ir paskatino laikytis santūriai, bet paskui visi tie krėsluose drybsą kūnai ėmė erzinti ir aš, pats savimi stebėdamasis, akivaizdžiais neapykantos ženklais ėmiau provokuoti įtariai niūrią ir į tylą nugrimzdusią draugiją. Man buvo tikra mįslė, kaip tasai žmogus, kuris dabar čia piktai švokšdamas kalbėjo mano lūpomis, galėjo nepastebėtas į mane įsilįsti. Šiaip ar taip, melancholijai ir namų ilgesiui įveikti išrėžtos tirados rezultatas buvo tas, kad Luiza, išsigandusi skandalo, nutraukė tuščias mano pastangas nei iš šio, nei iš to pradėti pašnekesį ir pasisiūlė aprodyti namus; šit ji mane, besipriešinantį, jau tempė už abiejų rankų iš apsitrynusio minkštakrėslio, šit įsikibusi į parankę vilko į tamsų koridorių, o iš ten – švelniai įvijais laiptais į sodą ir gatvę.

Kelias valandas mudu vaikštinėjom po slogų nuo tvankumos vakarą. Marškiniai lipo prie kūno, švarką nešiausi užsimetęs ant rankos lyg darbą baigęs padavėjas. Nesmagu man buvo savame kailyje, kuris savo ruožtu lipo prie marškinių, nejauku man buvo tame pamėkliškame vakariniame mieste, tame pernelyg dideliame krašte, kuris man nieko nebylojo,

kuriam ir aš nieko negalėjau papasakoti, net jeigu jis būtų klausęsis, o nuo minties, kad po kelių dienų turėsiu išvykti į džiungles, pasijutau toks nelaimingas, kad ilgai išvis negalėjau nė žodžio pratarti. Luiza rodė man neaiškiose mintyse paskendusius namus, stovinčius prie prastai grįstos gatvės; čia gyveno beveik vieni vokiečiai. Beprotnamio vartai buvo atviri, tad mudu praslinkome pro dvi apdaužytas marmuro statulas, vaizduojančias Hipokratą ir Galeną, ir netrukus įžengėme į kolonadą, lyg vienuolyne juosiančią kvadratinį sodelį. Paukščių riksmai, kuriuos aš iš pradžių palaikiau katės kniaukimu. Už geležinių grotų aukštoje, blausiai apšviestoje patalpoje stovėjo ir gulėjo ligoniai, paslaptingi, vieniši žmonės, mąsli bendrija, iš kurios retsykiais vis pasigirsdavo palengva nuslopstąs šaižus, nerišlus, baimės kupinas klyksmas. Čia buvo surinkti baltieji, raudonodžiai, juodaodžiai, geltonodžiai ir visos įmanomos maišytos jų atmainos, koks šimtas vyrų, iš kurių tvyrančioje prieblandoje nė vienas neatrodė taip, lyg kada nors pagytų ir būtų paleistas. Apskritai ši patyliukais judanti masė neturėjo nieko bendra su tais vaizdiniais, kuriuos europiečiai paprastai sieja su nervų klinikos pacientais. Šių iš pažiūros visų pamirštų žmonių reginys taip prikaustė mano dėmesį, kad aš vos vos drįsau alsuoti, stengiausi kvėpuoti be garso, ir tik tada, kai kažkoks pašėlęs vyrukas nešvankiais judesiais ėmė kviesti Luizą prieiti arčiau prie grotų, kerai išsisklaidė. Kilo kraupus, pamišėliško triumfo kupinas sąmyšis, lyg staiga prasidėjusi audra pratrūko kriokšmas, ir net tie, kurie dar ką tik apimti letargo kiurksojo ant žemės, dabar, kiek leido jų skarmaluoti apdarai, lekuodami suskato ropoti prie grotų, beprotiškais garsais, dantų šiepimu ir riksmais papildydami visuotinį šurmulį. Viskas atrodė kaip paveiksle, apie kurį jau seniai žinojai, tačiau kurio dėl visai rimtų priežasčių neleidai sau pažiūrėti. Mane pagavo deginanti, kvapą gniaužianti

panika. Nenorėjau matyti to paveikslo. Nenorėjau mirti.

Mudu leidomės bėgti, pro abu apdaužytus gydytojų meno šventuosius globėjus išpuolėme koridoriumi lauk taip ir nepastebėti jokio prižiūrėtojo. Gal čia nė nebuvo slaugytojų. Gal tik per pietus ir vakarais koks nors sargas įmesdavo pro grotas glėbį šiaudų.

Netoli nuo beprotnamio niūrioje aikštėje buvo susirinkę gaidžių peštynių mėgėjai, nuskarusios žmogystos, kurių siluetus vos įstengei įžiūrėti kelių žibalinių lempų šviesoje. Kirsdami nešvarių lažybų, jie be paliovos rodė rankomis kažkokius ženklus, panašius į kurčnebylių kalbą. Prie ringo sėdėjo nutukęs, prakaitu pasruvęs indėnas, vaidinęs peštynių teisėją. Tada iš tamsios žiūrovų masės išniro du vyrai, iš pradžių savo gaidžius laikę po pažastimis lyg portfelius, o paskui abiem rankom pastvėrę tuos kovos bendražygius už liemens ir atkišę kits kitą priešpriešiais. Pakreipę į šoną krūpsinčias galvas, gaidžiai dėbčiojo į kits kitą, kol vienas staiga ištiesė snapą ir nusitaikęs kirto antrajam į skiauterę. Kai pagaliau abiem kaklo plunksnos pasišiaušė, jie buvo patupdyti ant žemės dulkėtoje arenoje ir imti žinovų tonais vertinti, nes dabar nutukėlis indėnas pradėjo rinkti lažybų pinigus. Luiza lošė *à la baisse* ir statė už mažesnįjį, susivėlusį gaidį, anaiptol nepanašų į galimą laimėtoją, tačiau, jos nuomone, aiškiai turėjusį stipresnę sielą. Dabar gaidžiams prie dešinės kojos, toje vietoje, kur buvo nukapoti didieji pentinai, vyrai pritaisė po mažą peiliuką, kuriuo turėjo būti kirstas mirtinas kirtis. Aplinkui viešpatavo ypatinga tyla. Žinovų tyla. Gaidžiai aiškiai nerodė jokio troškimo išmėginti jėgas, veikiau elgėsi taip, lyg nuorūkų ir kitokių šiukšlių nusėtoje asloje ieškotų ko nors lesama, kapnojo kažką čia vienur, čia kitur, kresčiodami tiesė kaklus, turėjo laiko ir visai nesiskubino, tačiau kažkurį iš anksto nenumatomą mirksnį, kai mano dėmesį kaip tik buvo atitraukusi storai

apsitūlojusi indėnė su tūkstančių raukšlelių išvagotu veidu, be galo ramiai kimšusis pypkę, jiedu puolė kits kitą. Viskas įvyko greitai ir be didelių kankynių. Mūsiškis gaidys, atrodęs kaip pralaimėtojas, tikras pasišiaušęs plunksnų ir riksmų kupstelis, dar sykį drebėdamas šiaip ne taip pakilo ir tiesdamasis kirto mirtinąjį kirtį apstulbusiam riebesniam priešininkui. Turėjau pasiremti į pirma manęs stovintį indėną, kad per jo galvą pamatyčiau sužeistąjį gaidį, kuriam iš perrėžto kaklo trūkčiodamas plūdo čia pat krešąs kraujas. Aplinkiniai atsileido, ėmė mokėti pinigus, pasigirdo šnekos, nugalėtojo savininkas įkišo savo apipešiotą globotinį į krepšį, kur šis vienas ankštumoje galėjo sau švęsti, kad liko gyvas; jo viešpats tuo metu nugėrė didelį gurkšnį iš butelio. Buvau toks susijaudinęs, kad prikalbinau Luizą nebelaukti dar vienos dvikovos. Mane pagavo kažkoks kirbantis nerimas, pakurstytas neįprastos atmosferos ir pavirtęs isterišku žado netekimu. Nieko daugiau nesakiau, švokštuodamas traukiau į krūtinę drėgną orą ir visą laiką žengiau per du žingsnius priekyje, už rankos paskui save tempdamas dvejojančią moterį. Mudviem pagaliau vėl atsidūrus prie Luizos namų, dabar ramiai stūksančių nakties ore, ji, švelni ir išblyškusi, sustojusi pakėlė į mane akis, be žodžių laukdama ženklo. Ilgai truko, kol tasai išmėginimas baigėsi; iš dalies šitaip, be abejo, nutiko ir todėl, kad aš, nepratęs taip tiesiai atsidurti akis į akį, nervingai mindžikavau, perkeldamas svorį nuo vienos ant kitos kojos, šluosčiausi nuo veido prakaitą ir apskritai nebuvau panašus į idealų suvedžiotoją. Buvau bepagadinąs padėtį. Bet galiausiai – tą akimirką, kai jau buvau benutraukiąs tylą ir betariąs atsisveikinimo žodžius – Luiza nusitempė mane už rankos pro geležinius, ant vyrių taip girgždančius, kad jau kone rėkiančius pinučių vartelius į sodą, veikiau panašų į parką, apvedė mane aplink tamsią dėžutę namų, kurių langai naktį buvo atverti į cikadų čirpimu gy-

vą sodą, kur kitapus lyg ir magnolijos krūmo, kurio salsvai lipnų kvapą dar ir šiandien atsimenu, plytėjo iš namų nematomas pievos plotelis, turėjęs tapti mums meilės guoliu. Meilė galbūt per skambus žodis aktui, kuris ten įvyko ant rasotos žemės, ir vargu ar buvo deramas atlygis už kankinamą baimę, susijungimo metu nusmelkusią mano nemaloniai baltą, stačiai švytintį kūną. Į mano smarkius judesius Luiza atsakė keistai lėtapėdiškai, tarytum jau būtų beužmieganti, bet staiga, kai mano kūnas pagaliau buvo benusiraminąs, šoktelėjo išleisdama riksmą, kuriame baimė buvo sumišusi su išsivadavimu nuo baimės ir kuris dar šiandien tebeaidi man ausyse. Buvo kaip tik jos kritiškosios dienos, kaip ji man pašnibždėjo, kai mudu, baimingai suklusę namų pusėn, vilkomės drabužius, girdi, gali būti, kad dabar mudviejų „kūnas ir kraujas" liksiąs amžinai susijungęs.

Pėsčiomis grįždamas į miestą pro daugybę sumigusių namų, kuriuose tik kur ne kur degė blausios švieselės, aš mąsčiau, kokie gali būti šio vakaro padariniai. Jeigu tapsiu tėvu, sakiau sau, nebegrįšiu į Vokietiją. Kaip žmogus, kuriam likimas pakišo ženklą, žengiau gatvėmis po pilku dangaus granitu, kaip žmogus, kuris išmuštas iš savo kelio ir nuo kurio nukritę visa, kas nedarnu ir nereikalinga. Nuovargis ir rūpestis, kamavę mane šiame mieste, visai pradingo, pasijutau sklidinas šaltos tuštumos.

Nekamuojamas jokių minčių traukiau sau vienu iš senųjų miesto promenadų; šuva, išlindęs pro vos pravirus basųjų karmelitų vienuolyno vartus, leidosi drauge su manim, matyt, nusprendęs pripažinti mane savo palydovu. Jo kūnas buvo kaip trimitas, kailis nutriušęs, lyg sergančio šunų maru. Tą šunį, kad ir kaip juokingai skambėtų, paskelbiau savo gyvybės gelbėtoju. Ilgai ėjęs ir visai nusiplūkęs atsisėdau ant suolo, o šuva padėjo snukį man ant kelių ir pažvelgė tokiu baugiai

pailsusiu ir sykiu drąsinamu žvilgsniu, lyg norėdamas pasakyti, kad mudu esame paskutiniai, likę gyvi šiame mieste, šioje šiurpo krečiamoje planetoje. Šuo, kaip man rodės, žinojo viską. Jis buvo regėjęs neįsivaizduojamą nešvarą, purviną skurdą, jam ne naujiena buvo alkis ir didžiausia vienatvė. Užteko pažvelgti į jo drumzlinas gelsvas akis, kad atsižadėtum visų iliuzijų, kad pasijustum galutinai vienas. Akimirką, mano vaizduotėje užsitęsusioje iki begalybės, mudu buvom kaliniai vienos beprotybės sistemos, kurioje neegzistavo jokie spontaniški afektai ir emocijos, kurioje buvo tik siaubo sukaustytas, nebylus broliavimasis, kurioje, laikui įstabiai susitraukus, praeitis ir ateitis susiliejo daiktan tamsiame taške, be galo degiame taške, kuris bet kurią akimirką galėjo sprogti nuo menkiausio krustelėjimo. Visi mėginimai suteikti savo padėčiai prasmę, ateitį, perspektyvą žlugo to šuns akyse, ramiai stebinčiose mane iš po dviejų švelnių, neryškių raukšlių. O paskui visa baigėsi. Šuo atsidusęs patraukė šiltą snukį man nuo kelių ir nubidzeno sau, o aš jau pradedančioje švisti naktyje patraukiau keliu į miestą.

V

Nuo to laiko, kai lioviausi reguliariai rašęs, nes nebetekau noro vis iš naujo ir vis naujomis konsteliacijomis mėsinėti dvejus Brazilijoje praleistus metus, įpratau po pietų – jogurtas, duonos riekė be sviesto ir butelis alaus – valandžiukę numigti. Sofa stovi mano bibliotekoje, tad esu apsuptas knygų, neabejotinai didžiausio kelionių literatūros rinkinio vokiečių kalba (jei nelyginsime su valstybės biblioteka), kuris kone kasdien gausėja, nes leidyklos kaip ir anksčiau siunčia man recenzinius egzempliorius, veltui vildamosi, kad pareikšiu nuomonę. Aš jų niekados neskaitau. Paimu į rankas, nuplėšiu šlykščią plastiko plėvelę, metu šalin vadinamąjį aplankalą, kuris paprastai nežada nieko gera, – bent jau jokių tokių dalykų, apie kuriuos byloja knygos, – ir, pasiduodamas mano amžiuje keistai tuštybei, atsiverčiu pavardžių rodyklę, ieškodamas savo pavardės. Jeigu knygoje rodyklės nėra, ji iškart dedama lentynon, kur ligi mano mirties turės tverti nesavanoriškoje kitų veikalų kaimynystėje. Jeigu rodyklės esama, bet mano pavardė joje neminima, knygai nušvinta viltis, kad perskaitysiu bent tas vietas, kur kalbama apie mano priešus. Jeigu mano pavardė paminėta, knyga atsiduria išrinktųjų krūvoje greta sofos; kai krūva jau gresia nuvirsti, ji *en bloc* išgabenama į rūsį, kuriame esu įrengęs priimamąjį būsimoms kartoms. Kai vaizdumo nebelieka, jį turi pavaduoti knygos. Vieną gražią dieną dar bus su dėkingumu kalbama apie mano filantropiją, nes

savo priešams, nesileisdamas į kovą, būsiu surinkęs savo klaidų biblioteką. Iš tikrųjų, prieš kelerius metus ištvėręs kataraktos operaciją, lioviausi sistemingai skaitęs, nors mano akys dabar geriau mato nei anksčiau. Kartais paskaitau laikraštį, bet nieko iš jo nepešu. Revoliucija Vokietijoje, kovos už valdžią Rusijoje, Pietryčių Europos persiskirstymas – visa tai manęs nebeliečia. Tas, kuris tiki, kad seno senojo pasaulio perkarpymą lydi ir žmogaus tobulėjimas, turi būti tikras kvailys. Viskas rieda žemyn. Rūšies raida tiesiog liūdesį varo, pasaulis ilsta, pribloškiančių stebuklų nebedrįstu tikėtis. Tai, kas kitados buvo tvirta, byra pro istorijos rėtį. Vokiečiai nėra gabūs politikai, nuo to aš aštuonias dešimtis metų gavau kentėti. Ypač man atgrasūs tie juokingi plepalai apie kultūros naciją, kurie visados itin garsūs darosi tada, kai iškrečiama kraupiausia šunybė. Mus valdo savo reikšmingumu besipuikuojančių sentimentalistų gauja, kuri, dangstydamasi kultūros vardu, varo savo biznį, bet elgiasi taip, lyg jai iš tikrųjų rūpėtų kultūra. Ji pardavinėja nuodingąsias dujas, o iš pelno finansuoja pacifistų judėjimą – štai koks mūsų demokratijos pamatas. Nėra nė vieno, kurio patarimo galėtum paklausyti. Amžinai kurstomos svajonės apie Europos vienybę, kai nebeliksią nei politinių, nei socialinių, nei kultūrinių ir ekonominių konfliktų, šitaip mėginant apgauti patiems save, kad Europa yra prarasta. Juk vokietis svajoja vien apie tai, kad visas pasaulis atrodytų vokiškas, o anglas nori, kad viskas būtų angliška. O šveicarui viskas privalo būti sūrio skonio. Viskas išrėkauta, iškalbėta, išsapnuota – esant tokiai padėčiai kultūrai nebėra kas veikti. Dėkui Dievui, trečiasis pasaulinis karas, kurį, regis, visi bus pamiršę, įvyks tik po mano mirties. Tačiau jis įvyks, kai baigsis ištekliai. Esu gana senas ir pakankamai turtingas, kad galėčiau leisti sau komfortišką pesimizmą. Realybė dingo, o tai, ką mes suvokiame kaip realybę, tėra tik ironiškas lipdukas su

paveikslėliu, kurį visų gerų vokiškų dvasių apleistas politikas laiko prieš televizijos kamerą.

Mielai tebeskaitau užuojautas, lyginu velionių gimimo metus su savaisiais, 1910-aisiais, ir vis negaliu atsistebėti, kokie jauni miršta žmonės. Mane mirtis džiunglėse 1940 m. galėjo bent kelis kartus užklupti, bet mano palyda buvo pakankamai atidi, ir viskas baigėsi gerai. Būčiau galėjęs baigti dienas net katile – tokios privilegijos šiandieniniai keliautojai nebeturi. Kartais, gulėdamas sofoje, vaizduojuosi esąs seniausias skaitantis žmogus šiame mieste, kuoktelėjęs ponas, apsivertęs trisdešimčia tūkstančių knygų, federalinio nuopelnų ordino ir visokių kitokių ordinų kavalierius – visi jie, parišti margaspalvėm juostelėm, kabo ant radiatoriaus ir gailiai skimbčioja, jei langas atviras, o aš einu pro duris.

Iš rašytojų sąjungų išstojau, akademijose nebesilankau, rotarių klube esu tik neaktyviųjų narių sąraše. Viešose diskusijose nebedalyvauju, nes valdžios ir tiesos klausimas dabartiniuose kontekstuose man neberūpi. Kinas manęs netraukia, teatras nebejaudina. Be operos jau seniai galiu gyventi. Priėmimai irgi turi verstis kaip nors be manęs nuo to laiko, kai kartą užkaušęs miesto įžymybes ir jų priedus palyginau su indėnų gentimi: beveik visi veidai šlykštūs, dažnai bukos išraiškos, kaktos žemos ir nusklembtos, tarpunosiai giliai įdubę. Bet labiausiai į akis krintantis požymis – į šuns snukį panaši burna, dar paryškinta gilių, nuo šnervių iki lūpų kampučių einančių odos klosčių. Mane apsupusių besikvatojančių klausytojų būryje buvo ir miesto burmistras. Jeigu ne paštas, su pasauliu mane dar sietų tik televizija. Ją dažnai žiūriu, dažniausiai – išjungęs garsą, kad įkyrūs balsai netrukdytų stebėti vaizdų. Vaizdai buvo išrasti, nes žmonės neva negalį įsidėmėti to, ką vien girdį. Nuo to laiko, kai nebėra nieko, ką vertėtų išgirsti, mus apkėtė vaizdai, šniokščianti ir drumsta audra, ku-

rios substancija jau seniai išblaškyta vėjų. Iki pavasario mane kartais aplankydavo jaunesnioji sesuo su savo dešimčia metų jaunesniu vyru, prieš pat Velykas žuvę autoavarijoje. Į laidotuves nevažiavau, palikimo atsisakiau, nes jie neturėjo nieko, kas mano amžiuje dar galėtų praversti. Ji buvo vidurinės mokyklos mokytoja, jis – liaudies mokyklos direktorius, abu – pedagogai iš įsitikinimo, sielojęsi, – to niekados negalėjau suprasti, – kad turėjo išeiti pensijon. Dukart per savaitę ateina moteris, vokietė iš Sudetų, kaip ir reikia manyti, miesčionė ir radikalių dešiniųjų pažiūrų, bet užtat solidžiai išsilavinusi virėja, – ji tvarko mano namus ir slapčiomis viliasi pirmoji užtiksianti mane mirusį ir galėsianti nepastebėta prieiti prie negausių namuose esančių vertingų daiktų. Po sesers mirties ji keliskart primygtinai klausinėjo, ar tikrai aš neturįs daugiau jokių giminaičių ir kas būsią su visu mano geru, jeigu ir aš pasimirsiąs. Visus namus ji aplipdė mažučiais lapeliais, kuriuose užrašė savo telefono numerį, kad aš, sumanęs atiduoti dvasią, galėčiau jai dar paskambinti. Ji sakosi anksčiau buvusi dainininkė ir vaikšto palaidais raudonais plaukais. Kai ji mane maudo, tie plaukai šmėžuoja man prieš akis. Galiausiai mane dukart per savaitę lanko laiškanešys, ponas Bomplangas, padedąs man tvarkyti korespondenciją ir šiaip nudirbąs visokius smulkius darbelius, kad nereikėtų į namus kviestis meistro. Jis kalba bavarų tarme, kurios aš beveik nesuprantu. Iš jo veiksmų numanau, ką jis turi galvoje, bet dažnai išsiverčiu neteisingai. Tada jis juokiasi ir aiškina man lyg užsieniečiui, ką norėjęs pasakyti. Kartą mažaūgį poną Bomplangą ir išstypėlę namų šeimininkę mačiau besiglėbesčiuojančius, o mano atmintyje tas vaizdas neišdildomai įstrigo todėl, kad ant pono Bomplango nugaros kirbančiose moteriškės rankose karojo mano senelio auksinis laikrodis ir dulkių šluotelė, o raudoni plaukai lyg spindulių vainikas gaubė ją bučiuojančio pono Bomplan-

go galvą, – šis yra nuplikęs ir visai neišvaizdus. Kadangi nebuvau linkęs šios scenos laikyti spontaniškai kilusiu meilės šėlu, nusprendžiau, kad jiedu greičiausiai jau seniai sumetę skudurus. Bet man tas nė kiek nerūpi. Turiu tik džiaugtis, kad biologiškai pagrįstu pažadu greitai pasimirti apskritai sekasi juos išlaikyti. Senių niekam nereikia. Kol toji moteriškė mane dukart per savaitę maudo, o paskui, apvilktą palaidu vonios chalatu, už nedidelį papildomą honorarą dar ir pamasažuoja, kol ji tvarko mano drabužius ir mane maitina, tegu sau apgaudinėja mane ir kuria planus, kas bus, kai aš iškeliausiu. Mano testamentas jai nežinomas, ji nusiviltų. Be to, namuose dar gyvena šuo Stenlis, rimtas, mąslus padaras, turįs užgaidžių įpročių, kuriuos aš, kiek įmanoma, privalau gerbti. Nenorėdamas skatinti vieno jo sudėtingo charakterio bruožų – tingumo, daugmaž prisitaikiau prie jo laiko sampratos.

Taigi gyvenu vienas su šunimi. Ir ne todėl, kad norėčiau įgyti imunitetą nuo „pasaulio", – juk tai mano amžiuje būtų juokinga; ne, toks gyvenimas – nuoseklus mano praeities padarinys ir suma. Tas, kas kartą buvo džiunglėse, žino, kokia didi pagunda nutilti. Tam, kas bent kartą tropikų nakties danguje žvelgė į žvaigždžių kirbinę, nebereikia draugijos, kuri padėtų nustatyti savąją vietą gaivalų amžinatvės atžvilgiu. Žmogus nuvysti. Daraisi neišvaizdus. Pasaulis traukiasi nuo tavęs, nebėra reikalo jam pataikauti. Atminties katakombos įgriūva, palaidodamos tai, kas buvo vadinama žmogumi, ir lygiai taip pat, kaip dyla jo atmintis, pamaži nyksta ir pasaulis. Taip paprasta būti ir gyventi vienam, kai šalia yra šuo. Kartais girdžiu jį alsuojant ir vaizduojuosi, kad šis šnopavimas ir lekavimas yra vienintelis šiaudas, jungiąs mane su pasauliu, – bet ir tai praeina. Maskaradas, erozija, dulkės. Gyvenimas susideda iš dulkių, štai ir viskas. Anksčiau mane kamavusių vienatvės priepuolių dabar nebebūna. Kartėlis ir priešiškumas, gniaužę

man gerklę, užleido vietą didžiam abejingumui. Pasaulio spaustuvai atsileido, netrukus iš jų ir iškrisiu.

Guluosi sofon ir imu pirmą pasitaikiusią, ranka pasiekiamą knygą. Tai Humboldto „Pakartotinis Naujojo pasaulio atradimas", kompiliacija iš pranešimų apie „Kelionę į naujojo žemyno ekvinokcines sritis", „Politinės būklės Kubos saloje apmatų" ir pomirtiniame palikime rastų dienoraščių, kurie saugoti Rytų Berlyne, buvusios Vokietijos Demokratinės Respublikos valstybės bibliotekoje, ir dabar pirmą kartą pasitelkti spausdintiesiems veikalams papildyti. Graži, protingai parengta publikacija, leidėjo man atsiųsta todėl, kad rytinėse žemėse, kuriose iškart po susivienijimo drauge su atėjusia gerovės valstybe, matyt, uždrausta skaityti, tiražas buvo išdalytas arba atiduotas į makulatūrą, ir dar būtinai Leipcige.

Šiek tiek pasklaidau man žinomas knygos vietas ir aptinku tą, kurioje Humboldtas 1801 m. pabaigoje nusprendžia leistis į kelionę su kapitonu Bandinu. Nenorėdamas, kad jo herbarams tektų pakelti jūros kelionės negandas, Humboldtas padalija juos į tris dalis ir vėliau sužino, kad viena dalis, įduota pargabenti vienuoliui pranciškonui, tapo bangų grobiu. Taip pat pražuvo ir vabzdžių rinkinys. Apie tai, kas nutiko jo dienoraščiui su visais astronominių stebėjimų ir barometru atliktų aukščio matavimų užrašais, jis metų metus neturi jokios žinios, iki Filadelfijos bibliotekoje, jau susirengęs grįžti į Europą, vieno mokslinio žurnalo turinyje atsitiktiniai aptinka nuorodą: „Pono von Humboldto rankraščiai per Ispaniją pasiekė jo brolio namus Paryžiuje".

Be abejo, man išsyk topteli galvon Himelfarbas, galįs pasidžiaugti, kad jo rankraštis, pavėlavęs maždaug penkias dešimtis metų, pasiekė jį svetima pavarde ir jau kaip vertimas. Turiu perskaityti jo laišką. Tučtuojau. Tačiau, man vargais negalais nuleidus kojas ir jau mėginant stotis, Stenlis taip

piktai suurzgia, kad ir vėl guluosi sofon. Popiečio rimties nevalia trikdyti.

Apie sapnus, kurie mane lankė, verčiau patylėsiu. Keistų atsiminimų tvanas, kurio vandenys palengva vis slūgsta, vis senka. Vis grįžau į savo į vaikystę, į sodą Tauchoje, pas senelius, kurie sapnuose regėjosi stulbinamai į kits kitą panašūs. Negalėjau jų niekaip atskirti. Atrodė kaip vaikai, o kažkoks balsas paklausė mane: kuris jų yra senelis? Aš neįstengiau pasakyti. Ne rojus, tikrai ne rojus.

VI

Kartą leidomės apžiūrėti olos kalnuose, kurioje, pasak indėnų, turėjo būti spalvotų piešinių. „Vienas indėnas išėjo medžioti į giria netoli olos. Iš olos iššoko elnias, ir indėnas jį nudobė. Žvėries viduriuose jis rado kietų, žibančių grūdelių. Apžiūrėjęs pamatė, kad tai auksas." Vienuolis atvedė mums indėną, raukšlių išvagotą ir gelste pageltusį vyrutį, visai be dantų, turėjusį mums būti vedliu. Vyrutis buvo įtarus, todėl gavome su juo dvi paras girtuokliauti, tik tada tasai galutinai nusibaigęs žmogelis sutiko eiti pirma mūsų mulų. Kelias vedė pro vienišus kaimus, nakvojome pas šeimyną, kuriai dėl kažkokios pūlingos ligos nosys ir gomuriai buvo taip išpuvę, kad jie vos įstengė kalbėti, gavome vaduoti iš kančių jau šiek tiek kvanktelėjusį senį, kuris prisigėręs stvėrė į glėbį kaktusą, raginami nakvoti bendruomenės namuose tik vargais negalais pajėgėme atsisakyti ir, nors labai stengėmės laikytis atsargiai, kas vakarą taip įkaušdavome, kad smėlynų blusoms vieni juokai buvo mus pulti. Dienomis svilino saulė, o siauralapiai medžiai ir kaktusai, augę griovų išraižytoje plynaukštėje, bemaž neteikė jokio pavėsio. Akys merkte merkėsi žvelgdamos į tą slogią lygumą. Po dviejų dienų buvau jau benoris grįžti. Mūsų vedlio nurodomi atstumai keitėsi kas valandą ir buvo formuluojami taip miglotai, kad net Leo, neperprantama mina sudribęs balne, nebuvo tikras, ar mes kada nors tą olą pasieksime, ar tiesiog sekame įkandin įkvėpto kvailio. Senis nuo pat

pradžių įniko kažką niūniuoti monotoniška melodija, kurią pertraukdavo tik tada, kai kišdavosi po liežuviu naują kramtomojo mišinio porciją. Nesuprantamas epas, kilęs iš to vargetos prieblandų ir dingęs tą pat akimirką, kurią išnirdavo į paviršių. Kartais jis eidamas neaiškiai mosteldavo į apylinkes arba ūmai į žemę, nors mes ten nieko neįstengėme įžiūrėti. Šventos vietos, sakė Leo, sukdamas mulą į šalį. Po trijų dienų pasiekėme gyvenvietę, kurion buvo užklydęs italas pirklys, su visu haremu gyvenęs kelių čiabuvių šeimų apsuptyje. Kaip tyrinėtojų grupės vadovui, man buvo suteikta garbė pasigerti su apsileidėliu italu, įnikusiu kažką karštai veblenti apie Musolinį, apie moralinį jėgos grožį, o Leo, kaip valdinys, prisiglaudė pas gyduolę, ėmusią jam diktuoti dainas ir pasakas į vaškytine aptrauktą sąsiuvinį. Girdėjau jos pamėkliška, monotonišką balsą, nuolat pertraukiamą juoko pliūpsnių. Veikiausiai moteriškė džiaugėsi, kad jos šlovingos melų istorijos taip noriai užrašinėjamos.

Spengiančiomis galvomis kitą rytą vėl leidomės į kelią, dabar ir vėl per miškingas vietas. Suplukę, apskarę ir nebetekę drąsos sėdėjome ant nuvargusių mulų, dvokiančių maita ir jodo tinktūra, kuria tepėme gyvuliams žaizdas nugarose, atsiradusias mums pašalinus kirmėlių lizdus. Po dešimties dienų mūsų maisto atsargos baigėsi, tad raukšlėtasis vyrutis gavo leistis medžioti beždžionių. Šlykšti, neskani mėsa. Teko ją pjaustyti smulkučiais gabaliukais, kad nematytume, ką valgome. Kartą, iš nuovargio išsiplėtusiomis akimis mums bekramtant beždžionieną, buvo stojusi tokio kartaus liūdesio akimirka, kad mane suėmė piktas geismas žudyti. Tačiau net ir šiam pristigo jėgų prasimušti. Indėnas itin mėgo beždžionių rankas ir kojas, o kaip ypatingą delikatesą valgė jų smegenis. Paskrudintos ant laužo, liesutės beždžionės atrodė įtartinai panašios į kūdikius. Geismas žudyti man akimirksniu dingo.

Viduriavau, karščiavau, kliedėjau. Kartkartėmis visu liemeniu užguldavau gyvulio kaklą, kad nenukrisčiau žemėn. Leo vis dar tiesus tebesėdėjo balne tarytum lediniu sustingusiu veidu, o basomis žengiąs senis buvo sveikut sveikutėlis. Palmės lapu jis vaikė nuo savęs vabzdžius. Po keturiolikos dienų apgailėtinai jausdamiesi pasiekiame kaimą, kurio kaimynystėje turinti būti ola. Mus sveikina keli keistai papilkėję, pažiūrėti rūpesčio prislėgti indėnai. Jiems už nugarų išsirikiavusios į gretą stovi prakaulios moterys plačiomis strėnomis, kurios, nors ir murzinos, spinduliuoja ištikimybe ir orumu – iš skurdo atsikariautu orumu. Indėnai neturi nieko daugiau, tik keletą skarmalų, strėlių, kaukių ir krepšių. Nė kalbos, kad jie smalsautų. Tik tada, kai, neįstengdamas atsistoti ant kojų, griūte nugriūvu nuo mulo, ponai, priėję arčiau, mane pakelia. Velka mane lyg išmėsinėtą gyvulį per kaimo aikštę į vieną lūšnelę, įverčia į hamaką ir duoda valgyti ir gerti. Greta manęs iš karnų pintuose lopšiuose, parištuose lūšnelės pastogėje, kabaluoja kūdikiai. Jie beveik neišleidžia jokių garsų, neverkia, nerėkia, tik spokso į mane. Viename kampe ant demblio iš palmių šakų po suplyšusiu moskitų tinklu sėdi senė, patyliukais ir monotoniškai kažką burbanti sau po nosimi.

Mane suėmė baimė. Atrodė, jog be jokių abejonių šiame hamake ir numirsiu. Neįstengdamas krustelti, staiga pasijutau taip, lyg dalyvaučiau savo paties laidotuvėse. Mano kūnas buvo nusėtas didžiulėmis, atviromis, perštinčiomis žaizdomis. Nosis, lūpos ir ryklė buvo taip išburkę, kad neįstengiau sušukti. Be to, regėjosi, kad iš lauko atsklindą balsai tilsta, tarytum nenorint trikdyti mano priešmirtinės agonijos. Mėginau kvėpuoti kuo ritmingiau. Ir, matyt, kažkada užmigau. Vyras atsirado šalia manęs, išliejęs sėklą į upę. Atėjo moteris ir pastojo nusimaudžiusi upėje. Pagimdė aklą ir kurčią berniuką ilgais plaukais, nukarusiais nuo nugaros. Vyras atėjęs norėjo ber-

niuką pasiimti ir ėmė apie jį klausinėti. Bet moteris paslėpė kūdikį. Tada vyras supyko ir privertė upę taip ištvinti, kad žmonės prigėrė. Tik keli išsigelbėjo oloje, kurioje ir šiandien tebegyvena, taip niekados daugiau ir neišvydę saulės šviesos. Į tą olą aš nuėjau su Leo. Po mūsų batais traškėjo numirėlių kaulai. Girdėjom pelių krebždesį ir tapyrų šnarpštimą. Mums aplink galvas lyg šikšnosparniai skraidė piktosios dvasios. Vienoje apšviestoje nišoje buvo darinėjama laukinė kiaulė. Kepenys buvo susuktos į nublyškusius sausus lapus ir paslėptos po akmeniu, kad žemės dvasios galėtų jas nepastebėtos pasiimti. Netrukus mudu atsidūrėme paskutiniojoje išsišakojusios olos ertmėje. Po Nukryžiuotuoju nuoga indėnė sėdėjo prie „Singer" firmos siuvamosios mašinos ir siuvo daiktan didžiulius kruvinus odos skivytus. Tai buvo mano oda. Pažvelgęs į save žemyn, pamačiau, kaip oda trūkčiodama lupasi man nuo kūno.

Kai pagaliau nubudau, gulėjau ant žemės lūšnelėje, o mano galva buvo padėta Leo ant kelių. Jis kalbino mane lyg kūdikį – tokiu pat progiesmiu, kokį buvau tik iš indėnų girdėjęs, bet vokiškai. Greit viskas praeis, murmėjo jis, greit vėl būsi namie, Leipcige, pas savo mylimuosius nacius, pas tėvelį ir mamytę, kur pyragai ir agrastai, o didelis būrys kvailai akis išpūtusių indėnų stovėjo aplink jį ratu, vieni laikydami rankose fetišus, kiti – indus, iš kurių mane šlakstė vandeniu, dar kiti – gydomuosius pagaliukus, kuriuos čežindami trynė vieną į kitą. Iš gėdos aš išsyk vėl užsimerkiau, o jie lyg pamišę ėmė švęsti mano grįžimą iš mirusiųjų karalijos. Po to prasidėjo pašėlęs girtuokliavimas, per kurį vis buvo garbinamas Leo, žiniuonis gydančiomis akimis ir gydančiu balsu, o pats Leo, ironiškai šypsodamas, sėdėjo šio šiurpaus spektaklio viduryje, šiek tiek palinkęs per pečius į priekį, linguodamas ir retsykiais vis gurkšteldamas iš savo puodelio. Per plauką nepakratei ko-

jų, pasakė jis man vėliau, žydams dar būtų buvusi suversta kaltė už vokiečių etnologijos sužlugdymą.

Jeigu gerai prisimenu, nenorėdamas, kad padėtis taptų dar bjauresnė, aš jam nepadėkojau.

VII

Kelias savaites vaikštinėję greta kits kito ar skyrium po miestą, pirkę mantą ir rūpinęsi gauti būtinus popierius, kad galėtume leistis į džiungles, pagaliau mudu sėdėjome vienas prieš kitą traukinyje, turėjusiam nugabenti mus į krašto gilumą. Jaučiausi bejėgis. Nebūgštavau, kad teks susidurti su nežinomybe, tačiau ėmė giliai slypėjusi baimė, kad nepajėgsiu jos ištverti. Nerimą kėlė gabumo gyventi stygius. Žinojau, kad esu niekas ir nieko nesitikiu, bet nemokėjau tuo pasinaudoti. Nors langas buvo atviras, mane kamavo dusulio priepuoliai, pykino širdį ir varstė galvos skausmai, kelionėje dar sustiprėję ir viską apkartinę. O priešais mane – Leo Himelfarbas, atsainiai drybsąs minkštame krėsle, rūkąs, vis ką nors pasakojąs, apdovanotas beribe fantazija. Juo ilgiau į jį žiūrėjau, juo ilgiau buvau priverstas stebėti jo kūno retoriką, svajingas minčių grandines lydinčią jo rankų žaismę, jo veido krusčiojimą ir markstymąsi, juo labiau pats akmenėjau. Leo entuziazmas ir perdėtas pakilumas darė mane nebyliu. Luiza palydėjo mudu į stotį ir liko stovėti po kupė langu, vis nesiliaudama plepėti ir dalyti gerus patarimus, lyg mudu leistumės į vienos dienos iškylą. Jos egzaltuota kalbos maniera, jos įkarštis viską lyg apsėstai išsakyti, mane smarkiai priveikė. Tarsi automatas padaviau jai pro langą ranką, nė nepažvelgdamas į akis, o Leo išsilenkė laukan dar sykį jos apkabinti ir pabučiuoti. Priverstam žiūrėti, kaip Leo, likus vos minutei iki traukinys išva-

žiuos, dar griebiasi suvedžiotojo gudrybių, akyse man sužvilgo ašaros. Buvo koktu, kad negaliu sutramdyti savo jausmų, kad kaip tik tą akimirką, jiedviem nediskretiškai žvelgiant, turiu taikstytis su mane apėmusiu ištežimu ir sugniužimu.

Vėliau, traukiniui iš lėto slenkant per priemiesčius, Leo, turėjęs itin jautrų vojeristo instinktą ir tarytum mėgindamas, kiek galiu ištverti, ėmė visai nesidrovėdamas pasakoti apie santykius su Luiza ir jau buvo bepradedąs kalbėti apie dalykus, peržengiančius įprasto padorumo ribą, tad turėjau tiesiog pareikalauti, kad jis, itin gerai gebėjęs apskaičiuoti, kokį poveikį daro jo žodžiai, tučtuojau baigtų savo išpažintį. Kerų šydas galutinai pradingo, bet deginantis suirzimas nepraėjo. Materialusis mano kūno apvalkalas tebesėdėjo tiesus, bet viduje viskas sukiužo.

Musė, vėjo įblokšta pro langą tiesiai man į akį, pažadino iš stingulio, o Leo nusikvatojo šitaip sušvelnindamas sprogimo ribą pasiekusią įtampą. Leo juokas buvo keistas savikontrolės ir nesitvardymo mišinys, galėjęs balsu išsiveržti jam iš burnos ir staiga nutrūkti nepalikdamas jokios žymės melancholiškame veide.

Traukiniui sustojus nedidelėje gyvenvietėje už trijų valandų kelio nuo San Paulo, buvau belipąs lauk. Norėjau dingti iš traukinio, išsinuomoti kambarį kuriame nors apgriuvusiame viešbutyje greta geležinkelio stoties ir ten pasilikti. Gulėti girgždančioje lovoje ir klausytis cikadų ir asilo bliovimo. Parašyti laišką Luizai ir pasikviesti ją į šį dulkėtą nublukusių spalvų rojų. Akinamame karštyje eiti per degančią aikštę atsigerti kavos priplėkusiame bare. O Leo vietoj manęs tegu sau važiuoja pas indėnus, mokosi jų kalbos, matuoja jų galvas, renka muzikos instrumentus – tegu jis visa tai daro Vokietijos imperijos lėšomis. Po dvejų metų jis pas mane pargrįžtų ir atiduotų man savo tyrinėjimų rezultatus. O aš juokdamasis įpil-

čiau jam degtinės ir pasakyčiau, kad nebegrįšiu į Vokietiją. Pasiimk mano pavardę, pasakyčiau jam, man jos nebereikia.

Žvelgiau į indėnų gyvenvietės draiskanotus palmių lapų stogus, į snaudulingos aikštės šiukšlyną. Šiaurėje tvenkėsi masyvūs debesų bokštai aukso pakraščiais, nepermaldaujamai slenką mūsų link ir netrukus iškilsią juoda siena. Jaučiausi juokingas, kaip dar niekados gyvenime, man buvo nesmagu, kad esu visai ne savo vietoje. Viskas aplinkui dėbsojo į mane, stebėjo, kaip braukiu nuo kaktos prakaitą, keičiu krėsle padėtį, trinuosi akis. Žvilgsniai, be vargo persmelkią dulkių pilną orą, siaučią mane iš visų pusių ir gniaužią man kvapą. Triuškinami žvilgsniai, nepalieką jokių iliuzijų ir ciniškai žiūrį, kaip gailiuosi pats savęs.

Pakėlęs akis, pamačiau perone stovintį jaučių traukiamą vežimą. Nuo saulės suskeldėjusios vežėčios, virš kurių kaip stogas buvo ištempta neišdirbta jaučio oda, kėpsojo ant metro aukščio ratų, padarytų iš vieno gabalo. Vežime gulėjo karstas, plika medinė dėžė, o ant jos buvo parašytas vardas; greta stovėjo vežėjas, visą laiką atsigręžęs mūsų pusėn, apspistas tiršto musių debesies. Jis nė nekrustelėjo, nemėgino jų ginti šalin, nors gyviai buvo aptūpę jam kaktą, ausis ir kaklą, jis apskritai nekrutėjo ir neatrodė ketinąs krauti karstą į traukinį. Į vežimą buvo pakinkyti du jaučiai kone kiaurai pro odą kyšančiais kaulais, nuo galvos iki kojų apsitaškę dumblu. Mirties vežėčios, tarė Leo, kuriose dar yra laisvos vietos. Vežėjas neskuba. Jo bukas žvilgsnis, jo suakmenėjimas ir susimąstymas – štai vienintelė realybė; nieko daugiau nėra, yra tik ši laiko nesaistoma prieblanda be galo tuščiose jo akyse. Niekas negali jo parblokšti, joks niekniekis, joks moskitas, jokia katastrofa. Bet kone kiekvieną, pažvelgusį į jį, suima panika.

Dėkui Dievui, traukinys pajudėjo, bet tasai žvilgsnis liko įsmeigtas į mane, tos akys liko už lango: sustingusios, nejudrios, šiek tiek naivokos, be jokios užuojautos.

Rūpindamasis, kad mudu geriau pasiruoštumėm, Leo vis komentuodamas, stabčiodamas, užsirašinėdamas balsiai skaitė kelionių pranešimus iš tų vietovių, kuriose turėjau imtis savo tyrinėjimų. Neskanu. Saugantis priešlaikinio gimdymo, kūdikio tėvas plaunasi rankas, o moteris geria tą vandenį. Gimdoje likus placentai, gremžiama mediena nuo vidinės slenksčio pusės ir skiedrų dedama į gimdyvės gėrimą. Norėdama, kad vyras ją pamiltų, moteris įberia jam į tabaką savo nago skutenų arba smulkiai sukapotus kelis savo plaukus. Arba įpylusi truputį vandens į didelį skardinį dubenį nuoga sėdasi į jį ir pasilenkusi sudaužia sau virš peties kiaušinį, kuris nugara nubėga į dubenį. Ranka pasėmusi kiaušinį iš vandens, moteris maišo jį vyrui į valgį.

Taip Leo vis skaitė vieną istoriją po kitos, norėdamas supažindinti su vaizdiniais žmonių, kurie ne per labiausiai buvo manęs išsiilgę, tačiau mano koktėjimasis tik didėjo. Kai po trijų begalinių kelionės dienų pagaliau išlipom iš traukinio, kai pajutau po kojomis tvirtą, neįprastą žemę, man pasidarė galutinai aišku, kad ši kelionė, turėjusi tapti keliu į gyvenimą, buvo tikrai apmaudi klaida.

Stovėjome perone ir svajingai snūduriuodami žiūrėjome, kaip greta kits kito rikiuojami mūsų bagažo daiktai, bet man nė netoptelėjo, kad čia yra mano manta, turinti padėti išgyventi artimiausius dvejus metus. Ir jeigu Leo staiga nebūtų iš kažkur išniręs su dviem nešikais, pradėjusiais tvarkyti mūsų gerą, aš kada nors nė neatsigręžęs būčiau sau nudrožęs iš perono. Bet dabar prasidėjo triūsas, į kurį ir aš buvau įtrauktas, o galiausiai mudu vėl greta kits kito žengėme per miestą, ieškodami palydovų paskutiniajai kelionės atkarpai.

VIII

Apie ketvirtą po pietų mane pažadino Stenlis; į duris skambino ponas Bomplangas. Pakirdau iš sapno, kurio substancija ir iššūkis buvo tokie banalūs, kad man pasidarė baugu ir sykiu gėda. Kodėl aštuoniasdešimtmetis vienišas žmogus turėtų gėdytis? Nejau niekaip negalima apsiprasti su tuo, kad tavyje, pasislėpęs ir neapčiuopiamas, tūno kažkoks senų senas paveldas, verčiąs rausti skruostus? Kodėl turėčiau būti atsakingas už savo sapnų banalumą? Ir kodėl aš nesigėdijau tada, kai sapne elgiausi kaip didvyris, kaip nugalėtojas, nors tai jau, Dievas mato, tikrai buvo gėdinga? Reikėtų sapnus uždrausti. Sėdėjau ant milžiniškos, į sostą panašios kėdės vidury upės, kurioje knibždėte knibždėjo kaimanų. Kai kurie jų plaukiojo sūrsvame, burbulais nusėtame vandenyje ir uodegomis taip smarkiai trankė per kėdės kojas, kad mano netvirtas aukštakrėslis visas drebėjo, o kiti nejudėdami, pražioję nasrus drauge su iguanomis ir gekonais tysojo ant akmenų tėkmėje ir spoksojo į saulę, kurios spinduliuose šoko moskitai. Niekur nebuvo matyti nė valtelės, užtat krante keli nuogi indėnai krovė aukštą rąstų ir šakų krūvą, monotoniškai giedodami savo *messe, messse, macheriada*. Jų ketinimai buvo visai aiškūs. Ypač mane nedviprasmiškais gestais erzino į perregimas draiskanas susisupusi baltaodė moteris. Kartais tariausi atpažįstąs savo motiną, pavirtusią į pakvaišusią furiją. Būtent motiną, nors jau daugelį metų ji nesirodė mano sapnuose.

Pirmiausia padėjau priešais Bomplangą šūsnį laiškų, į kuriuos neketinau atsakyti. Ilgokas federalinio prezidento raštas, sveikinąs „paskutinį nuotykių ieškotoją erdvės požiūriu susitraukusiame pasaulyje“, telegrama iš kanclerio, drauge su daugybe entuziastingų skaitytojų visame krašte linkinčio ilgiausių metų ir geros sveikatos didžiajam humanistui, laiškai iš burmistro, iš žemės ministro pirmininko, perdavusio geriausių linkėjimų ir mano šeimai, laiškas iš vyskupo, primygtinai pabrėžusio, kad mano pateikta misijų stočių kritika buvo paskata gerinti jų veiklą, laiškai iš kelių universitetų rektorių ir dekanų, iš draugijos grėsmėje atsidūrusioms tautoms remti vykdomojo direktoriaus, iš PEN klubo ir net iš rašytojų sąjungos, iš kurios aš prieš kelerius metus išstojau, nes tai man rodėsi vienintelis būdas atsisakyti malonumo gauti jų informacinį biuletenį. Juk niekas jūsų neverčia skaityti, anuomet parašė man visų rašytojų prezidentas, nė vienas mūsų sąjungos narys tų biuletenių neskaito, bet prašom suprasti, kad niekas negali būti narys, kas mėnesį negaudamas priminimo, jog mūsų sąjungos dar tebesama. Dabar generalinis sekretorius drauge su geriausiais linkėjimais mano aštuoniasdešimtojo gimtadienio proga pareiškė ir viltį, kad vieną dieną aš vėl grįšiu į sąjungą ir plataus pasaulio patirtimi praturtinsiu gana ankštą rašytojų sąjungos pasaulį. Gražūs norai. Niekas seniai nebesidomi knygomis, o rašytojų sąjunga vis plečiasi ir plečiasi. Vien poetai, anemiška padermė. Jeigu liežuvis Dievo būtų plunksna... Nė vieno asmeninio laiško. Nė vieno kvietimo, jokio šmaikštumo, jokių pastangų, jokio švelnumo, tik paistalai brangiame rankų darbo popieriuje. Raudonasis Kryžius atsiuntė knygą apie Raudonąjį Kryžių. Ditricho delikatesų firma – butelį ekologiškai švaraus salyklo su ilgiausių metų linkėjimais.

Padovanojau ponui Bomplangui federalinio prezidento kanceliarijos voką ir kanclerio telegramą, taip pat ir visus pa-

što ženklus, o tada mudu visą šūsnį perrišome virvele, pridėjome lapelį su užrašu „Sutvarkyta aštuoniasdešimtojo gimtadienio korespondencija“ ir užmetėme ją už vis dar nebaigto Herderio raštų leidimo, kur, man pasimirus, paketą turėtų aptikti šiukšliavežiai. Vieni turkai, geraširdžiai vyrukai iš Anatolijos, kurie dėl ūsų, nukarusių ant lūpos, man atrodė panašūs į Nietzsche, į artistus iš komedijos apie Nietzsche, patiektos raudonai aprengtų šiukšlininkų baleto. Taip kalbėjo Zaratustra, tik šį kartą – ne vokiškai. Sunkiau buvo susitvarkyti su laiškais, į kuriuos galbūt reikėjo atsakyti. Sakysime, su laiškais jaunų kolegų, mano apvalaus gimtadienio proga dar kartą paėmusių į rankas mano veikalus ir dabar reiškusių nuostabą, kokie tie veikalai švieži ir nenusidėvėję. Vienas toks, kurio vienintelę knygą aš kitados recenzuodamas pagyriau, nors ji buvo ištisai ir net su visomis originalo klaidomis nusirašyta, nuo pat mano šešiasdešimtojo gimtadienio siuntinėjo vis tą patį laišką su vis tomis pačiomis trimis citatomis, kurias jis, girdi, visai atsitiktinai aptikęs dar kartą skaitinėdamas mano raštus ir noris iškelti kaip laiką pranokstančio mano aktualumo ženklą. Atsakyti? – paklausiau Bomplangą. Rašomąja mašinėle jis parašė tam vyrukui kelis sakinius, kuriuos pasirašiau nė neskaitęs. Galiausiai – paštas iš leidėjų, iš viso septyniolika laiškų. Kai kurie jų pridėjo dovanų knygų, vadinamųjų naujienų, išsyk atitekusių Bomplangui, nes, perskaitęs pirmąjį sakinį, aš jau nieku gyvu nebenorėjau, kad jos būtų aptiktos mano palikime, kiti atsiuntė tik prospektus, ragindami kryželiais pažymėti tiek knygų, kiek mano širdis geidžianti. Kadangi ten jau nė Bomplangui nieko neatsirado, prospektai, atsargiai apie juos neužsimenant atsakymuose į laiškus, išsyk iškeliavo į šiukšlių krepšį. Vienas prancūzų leidėjas kvietė mane, jei kada nors (aš to visai neketinau) vėl būčiau Paryžiuje, papietauti trijų žvaigždučių restorane; anglų leidėją, tikrą lor-

dą, suėmė noras kada nors su manim leistis į ančių medžioklę; kišeninio formato knygas leidžiąs vokiečių leidėjas atsiuntė man auksinę kišeninio formato knygą, degtukų dėžutės didumo, raudono aksomo dėkle. Tik pagrindinis mano leidėjas pasirodė turįs humoro jausmą. Girdi, kadangi jam niekaip neateiną į galvą, ką būtų galima man padovanoti, jis nusprendęs nieko nedovanoti. Mes nusprendėme nerašyti jam atsakymo.

Apie septintą, kai ateinanti namų pagalbininkė, kritiškai stebima Stenlio, virtuvėje taisė vakarienę, o mes – be garso – įsijungėme žinias, kad galėtume akimis stebėti galutinį pasaulio virtimą dykviete, aš padiktavau Bomplangui paskutinį dienos laišką. Jis iškeliavo į Giseną tokiam profesoriui Mihai, su kuriuo aš, pasirodžius mano pirmajai knygai, susipažinau Berlyne per literatūros koliokviumą, skirtą brazilų lyrikai, ir kuris man anuomet pažadėjo parašyti straipsnį kaip tik pradedamam leisti, iš paskirų lapų susidedančiam dabartinės vokiečių literatūros žinynui. Tasai žmogus, bebaigiąs devintąją dešimtį, drebančia ranka man parašė, girdi, jis pagaliau baigęs pirmuosius teksto apmatus, o viskas užtrukę – tegu jau aš, girdi, jam atleisiąs – taip ilgai todėl, kad aš po pirmosios nepailsdamas rašęs vis naujas knygas, taigi jis gavęs vis iš naujo pirmąją skaityti lygindamas su antrąja, antrąją – su pirmąja, trečiąją su ir t.t., todėl, turint galvoje per dvi dešimtis knygų ir begalę straipsnių – jis iš tikrųjų parašė „begalę“, – kurie, be to, dar visi nagrinėją vieną temą, todėl esą iš esmės neatskiriami, jam viskas „negailestingai susijaukę“ ir tik dabar, senatvėje, jau „mirties prieangyje“ pamaži pradedą aiškėti ir nušvintanti pagrįsta viltis, kad straipsnį, jeigu tik to žinyno dar esama, nors tai, deja, esą absoliučiai neaišku, jam dar pavyksią išvysti atspausdintą prie savo – žinia, ne prie mano – gyvos galvos. Padiktavau Bomplangui laišką profesoriui, girdi, tegu jis, kadangi abu dar, dėkui Dievui, tebesame geros sveikatos, per

daug nesiskubinąs rašyti galutinių formuluočių. Šiandien, visuotinio ir neįtikėtino spartėjimo laikais, diktavau aš, man regisi raminama, kad straipsnis gali būti brandinamas keturias dešimtis metų, o kadangi jau kelerius metus esu liovęsis vis naujomis variacijomis leisti savo pirmąją knygą, tai ir Jūs galite būti ramus, kad naujos publikacijos nebevers Jūsų gilintis į seną šlamštą. Taigi turite laiko, baigiau diktuoti galvą purtančiam paštininkui, tad nesiverskite skubėti ir šitaip negadinkite sau darbo malonumo.

Kiekvienas neparašytas straipsnis – kaip ir kiekvienas manęs nepasiekęs laiškas – buvo tikras palengvinimas, mat, turint galvoje visuotinį iki gyvos galvos valdininko statusą gavusių ir daugiau nebeatestuojamų profesorių tingulį, tai, viena vertus, reiškė sutaupytą laiką, nes straipsnių autoriai, ypač ketiną palankiai atsiliepti, turi tą nemalonią savybę, kad savo apmąstymų objektui, rašytojui, pateikinėja begales klausimų, siuntinėja skaityti begales savo kūrinių variantų, o šias užduotis autorius privalo stropiai atlikti, kad palanki tendencija netaptų priešiška; antra vertus, profesoriai tikisi, kad autorius bus visą laiką vienodas, laikysis nuspėjamos „griežtos" linijos, nes nieku gyvu nėra linkę gilintis į kiekvieną keistenybę, kiekvieną iškrypimą iš vėžių. Profesoriams reikia vientiso veikalo, ne veikalų. Vienam mano pažįstamam poetui, dėl sunkių likimo smūgių ir po jų prasidėjusių alkoholizmo priepuolių neįstengusiam laikytis griežtos gyvenimo ir kūrybos linijos, susirašinėjimas su profesoriais taip įgriso, kad jis ėmė gelbėtis iš bėdos skirtingais pseudonimais pats rašydamas apie save visus straipsnius žinynams ir enciklopedijoms, todėl susiklostė tokia keista padėtis, kad visuose žodynuose kaip reikšmingiausias po Rilkės ir Benno minimas Vokietijos poetas visuomenėje liko visiškai nežinomas. Visuomenėje! Net gėda tą žodį ištarti, kai kalbame apie poetus. Kad ir kaip būtų, ponas pro-

fesorius Miha iš Giseno gali sau ramus žengti į kapą, deramai nepagerbęs manęs ir mano kūrybos. Vis tiek, atplėšus Leo Himelfarbo laišką, veikiausiai visus duomenis apie mane, kaip autorių, teks perrašyti, o gal būsiu ir galutinai iš visur išbrauktas. Kad ir keista, ši mintis manęs visai nepribloškė. Nutiktų tai, kas anksčiau ar vėliau vis tiek turi nutikti, man net būtų leista tatai patirti.

Vakarienės valgėme keptą dešrą su bulvių salotomis, valgį, kurio nemėgo nė vienas namuose buvęs žmogus, tačiau kuris kartą per savaitę buvo patiekiamas, nes Stenlis sakytume valgė su visais prie vieno stalo, nors, paėdus dešros, jam imdavo labai pūsti vidurius ir jis kaltai žiūrėdamas taip garsiai gadindavo orą, kad girdėti buvo net tada, kai imdavom garsiau kalbėti. Vakarienę užgėrėme alumi. Prisiminiau, kaip mudu su Leo, keliaudami upe per džiungles, pastebėjome, kad indėnas irklininkas taip mikliai ištuštino alaus dėžę, jog joje liko tik vienas butelis, o pasigėręs pirogą nuvairavo tiesiai į pakrantės krūmus, į tirštą lapiją, iš kurios staiga išvinguriavo rankos storumo gyvatė, taigi prisiminiau, kaip mudu išgėrėm tą paskutinį butelį. Gėrėm už mūsų sėkmę, pasakiau aš; Bomplangas, neturįs vaizduotės, kaip visada klausėsi įsijautęs ir pravira burna, namų šeimininkė nusiviepusi pasakė, girdi, viskas čia išgalvota ir vienas melas, o Stenlis tik perdė sau – nors patyliukais, bet girdimai.

Žiūrėti į valgantį Bomplangą buvo tikra kankynė. Maža to, kad kairę ranką jis dėjosi tarp lėkštės ir stalo krašto, šitaip trukdydamas pats sau stverti valgį tiesiog burna, o ne aplinkiniu keliu, naudojantis peiliu ir šakute; kramtydamas pravira burna, jis dar dešinės rankos alkūne rėmėsi į stalą, todėl visais pirštais spaudžiama šakutė kybodavo ir svyruodavo viršum stalo – nebuvo tikra, ar dar kada nors vėl pataikys į lėkštę. Man visados buvo atgrasūs čiabuvių valgymo įpročiai – tas

čepsėjimas, kriuksėjimas ir abejingumas, su kuriuo jie prisikimšdavo pilną pilvą, o paskui – koktulį keliąs raugėjimas. Leo tuos papročius su meile studijavo ir užrašinėjo, o aš tik ledine širdimi įstengiau juos ištverti. Jam stebėtojo vaidmuo patiko, o mane tiesiog paralyžiavo. Aš, būdavo, ilgiuosi, kada grįšiu prie padoraus stalo švariame restorane, o jis sėda krūvon su pusnuogiais nelaimėliais, neturinčiais nė menkiausios progos net iš tolo pamatyti, kaip atrodo vokiečių restoranas. Plačiai išplėstomis akimis jie žiaumoja papelijusią baltą duoną ir klausosi jo istorijų, visų tų komedijų, kuriose giedri debesys plaukia viršum taikingo krašto. Niekuo jis nesibjaurėjo. Niekados nereikalavo, kad jam dėkotų, o indėnai vis tiek patys dėkojo už tas iliuzines pasakaites, už pasakojimus, kaip liko gyvas. Maniau būsiąs reikalingas, kad jam lengviau būtų kęsti savo negandas, bet atrodė, kad jis puikiausiai geba verstis ir be mano įkaitusių smegenų. Jo akyse sužlugėlis buvau aš. Nieko apie tai nenutuokiau, tik prieš pat mudviem išsiskiriant, kai dar vaizdavausi su triumfu paliekąs priešišką kraštą, man staiga toptelėjo, kad jis, kraupiai subjaurotu veidu likęs gulėti dvokiančiam guoly, buvo tikrasis nugalėtojas. Nenorėjau smulkiau svarstyti, kaip toji pergalė atrodė ir ar pats Leo ją suvokė kaip pergalę. Taigi prisiverčiau nugalėti koktėjimąsi ir vėl žiūrėti į valgantį Bomplangą, kaip tik kemšantį į pravirą burną paskutinį keptos dešros galiuką, paskui šakutę laikančia ranka braukiantį sau per burną ir besirengiantį imtis likusių laiškų. Staiga pradėjau dar labiau piktintis tuo maloniu žmogumi. Pajutau, kaip kraujas plūstelėjo į galvą ir lyg pašėlęs ėmė tvinksėti smilkiniuose.

Pusę dešimtos uždariau paskui juos abu duris, atsinešiau iš rūsio butelį raudonojo vyno, nuėjau su Stenliu į biblioteką, pasiėmiau nuo rašomojo stalo laišką iš Haifos ir atsisėdau į savo krėslą, širdyje pasirengęs išklausyti man skirtą nuosprendį.

Sutriuškinti jis manęs negalėjo. Kas gi patikės septyniasdešimtmečiu Leo Himelfarbu, kaltinančiu aštuoniasdešimtmetį vokiečių rašytoją už tai, kad šis svetimu vardu paskelbęs jo kūrinį? Ypač kad toks kaltinimas pasirodo tik praėjus keturioms dešimtims metų nuo pirmojo visame pasaulyje išgarsėjusios knygos leidimo? Kol aš vienas žinojau apie užrakintą banko seifą, svetimos rankos neturėjo jokių įrodymų. Šiaip ar taip, nusprendžiau rytojaus dieną išsinuomoti dar vieną seifą kitame banke ir padėti į jį raktelį, nes, be abejo, grėsė pavojus, kad ateinanti šeimininkė seniai žino apie visus namuose esančius raktelius. Bijojau tik spaudos. Nepalankūs pavyduoliai recenzentai keliuose gimtadieniui skirtuose straipsniuose užsiminė, kad mano kūrybos pamatas nesąs tvirtas, kad tai – tik vienos vienintelės penktajame dešimtmetyje, nacionalsocializmo laikais, atliktos kelionės metu užfiksuotos pastabos, kad, girdi, keista, jog vėliau aš aiškiai niekados nepanoręs dar kartą apkeliauti Brazilijos. Vienas net parašė, girdi, aš vengiu Brazilijos, kad nebūčiau priverstas koreguoti savo galbūt vis dėlto naivoko, pro ideologinius akinius regėto indėnų paveikslo, ir staiga man dingtelėjo, tarytum už visų tokių prabėgomis mesteltų samprotavimų slypi įtarimas, jog aš niekados nebuvęs Brazilijoje ir visas žinias gavęs iš antrųjų rankų, o gal apskritai jas nusirašęs. Kad atlėgtų mane vis dėlto smarkiai užplūdęs suglumimas, buvau jau bepasiduodąs pagundai atsinešti gimtadieniui skirtus straipsnius, bet pamiršau, už kurios knygų eilės užkišau tą aplankalą. Nusprendžiau rytoj paklausti paštą atnešusį Bomplangą.

Dabar jau man nieko daugiau nebeliko, kaip tik perskaityti laišką. Širdimi sakytumei grįžau atgalios į kitokią būseną, į kitą pasaulį, kuriame dar nebuvo dabar štai manęs laukiančių tiesų. Regėjosi man, lyg turėčiau dar kartą krautis lagaminus ir palikti saugią teritoriją, kurioje, nepaisant politinių duoty-

bių, praleidau padorią vaikystę, ir leistis į beribius tolius, į lemtingąją sritį. Ir kaip tik netikrumas, gryna nuojauta, kad viskas baigsis pralaimėjimu, vis smarkiau ginė mane tolyn, kol jau jokio krašto, jokios moralinės alternatyvos niekur nebebuvo regėti. Staiga pasijutau toks pat vienas, kaip ir anuomet, kai, išskyrus kelias rekomendacijas, daugiau nieko neturėjau su savimi, – Vokietijos aukštosios mokyklos asistentas, neturįs gyvenimo užsienyje patirties, iš padoraus pasaulio nusileidęs į nuotykių lygumą, nesiviliąs ir negalįs tikėtis, kad iš tos padėties pavyks ką nors pešti, su širdimi, kupina lūkesčių, visiškai nesusijusių su nugyventu gyvenimu.

Žvelgiau į voką, į man ir po tokios daugybės laiko gerai pažįstamą rašyseną, į pašto ženklelius, kurie atiteks paštininkui, į siuntėjo adresą. Vokas buvo pusės rašomojo lapo formato, šviesiai rusvos spalvos, su smailiu trikampiu, papildomai dar priklijuotu lipnia juostele, tarytum Leo būtų būgštavęs, kad voko turinys, keliaudamas į Vokietiją, gali išsibarstyti. Drebėdamas nuplėčiau juostelę ir pats išsigandau, kai plėšiama ji sučežėjo. Stenlis, kuris, pasidėjęs ant letenų galvą, visą laiką žiūrėjo į mane, irgi suraukė kairį antakį ir atsiduso. Tada lyg kokio priepuolio ištiktas nuplėšiau užklijuotą trikampį taip netvarkingai, kad iškart pasirodė rašmenys, išsitraukiau storą lapų šūsnį, išlyginau juos ant kelio ir pradėjau skaityti.

IX

Mielasis Richardai,
apgailestauju, kad, parodydamas gyvasties ženklą, turėsiu nugąsdinti Tave, kaip tik švenčiantį aštuoniasdešimtąjį gimtadienį, ir galiu tiktai viltis, kad Izraelio paštas iš tikrųjų dirba taip prastai, kaip apie jį sklinda kalbos, tad mano laišką Tu gausi tik tada, kai visi sveikintojai jau bus palikę Tavo namus. Juk Tu turi namus? Mano vokiečių kalba – už tai irgi prašau atleisti – šiek tiek aprūdijusi ar bent tikrai nebe tokia sklandi, kaip prieš penkias dešimtis metų, kai aš sirgdamas diktavau, o Tu rašei savo knygą. Mano knygą, jei būsime tikslūs. Anuomet Tu įstengei suprasti mano kuždesį, karštinės krečiamo ligonio žodžius. Galbūt kalba buvo vienintelė mudu siejusi jungtis, šiaip ar taip, ji buvo tas pagrindas, kuris darė mudviejų ryšį rimtą. Ji buvo taisyklė. Vėlesniais metais, gal net per daug paisydamas, kas man patogiau, kalbėjau kitomis kalbomis ir niekados nebepasiekiau to kalbos artumo, kuris, kad ir visai apie jį nemąstant, anuomet vis dėlto buvo tarp mūsų. Neseniai, švenčiant aštuoniasdešimtąjį gimtadienį steigėjo tos firmos, kuriai čia darbavausi, pasakiau kalbą vokiškai, nes visi jubiliato sveikintojai buvo atvykę iš Berlyno, Leipcigo ir Viurcburgo, – vien tokie pat seniai, kaip ir aš, ir jų veiduose ūmai pasirodė toks nuolankumas, toks nugrimzdimas į save, toks užsisvajojimas, susimąstymas, naivumas, jų akyse ūmai radosi toks lengvas sumišimas, tokia pasyvi, drovi šypsena, kad pa-

jutau, kaip man ašaros rieda per skruostus. Patetiška ir sykiu kažkokia pasigailėjimo verta buvo ta akimirka, kai kalba, prasigraužusi pro lipnias atsiminimų apnašas, išsiveržė laisvėn, tačiau triumfo, žinoma, nebuvo jokio, nes begėdišką viltį kalba pagydyti neišgydomą ligą nuplovė ašaros, nubrauktos atgalia ranka. Bet vis dėlto aš bent sykį vėl prakalbau vokiškai, nors paskutiniaisiais metais buvau įpratęs kalbėti bemaž vien angliškai ir hebrajiškai, beje, hebrajiškai vis dar kalbu labai nesklandžiai. Rumunų kalbos žinias palaikau kartkartėmis kalbėdamasis su kaimynu, kuris verčia Jonesco, rusų kalbą turiu progų kasdien palavinti, nes mano miesto kvartale gyvena daugybė rusų (vis gabūs muzikantai, ištisi simfoniniai orkestrai, neturį koncertų salės), portugalų ir ispanų kalbas, galima sakyti, visai pamiršau, užtat tebemoku lenkiškai ir jidiš, nors čiabuvių kalbos, dėl kurių mokėjimo Tu kitados manimi žavėjaisi, nugrimzdo į plazminius mano smegenų audinius. Dabar, perskaičius kelias tų kalbų nuotrupas savojoje/Tavojoje knygoje, kažkas lyg ir „skimbtelėjo“, bet iš tokių tolybių, kad nė nemėginau daugiau tų garsų gaudyti. Trumpai tariant, džiaugiuosi, kad galiu Tau šį laišką parašyti mudviejų kalba – mudviejų knygos kalba. Kadangi nebeilgai gyvensiu, – žinau, kad kitados irgi taip sakiau, bet šįsyk jau esu tikras, – kadangi chroniškas bronchitas, artrozė ir dar kelios kitos ligelės netruks pasirūpinti, kad manęs nebeliktų pasaulyje, šis laiškas ne tik padės šiek tiek pasiaiškinti mudviejų santykius, bet ir leis man išsikalbėti, sielą palengvinti. Kad ir kas sielai nutiktų, – Tu turbūt įsivaizduoji, kad šiame krašte tuo klausimu esama itin karštų spekuliacijų, – jeigu jai bus skirta vieną dieną leistis į klajones po pasaulį nebesaugomai kūno, tai tegu jai judėti bent netrukdys seni sielvartai ir apgaulingos pamėklės. Tegu ji sau lengva plūduriuos stingulio jūroje.

Gali įsivaizduoti, kaip apstulbau, kai pas savo knygininką

pamačiau knygą su Tavo pavarde viršelyje. „Apstulbau“ – netikęs žodis. Pasijutau lyg blokšte parblokštas. Apimtas neįtikėtino jaudulio, pirmiausia sprukau lauk iš knygyno, puoliau į kavinę ko nors atsigerti ir tik po geroko laiko grįžau į knygyną. Negaliu tvirtinti, kad būčiau be paliovos apie Tave galvojęs, net tikro keršto jausmo niekados nejutau, o paskutiniaisiais metais, mielai prisipažįstu, kartais, būdavo, ir visai Tave pamirštu, lyg mudu būtume susitikę kitame, ankstesniame ir galutinai pasibaigusiame gyvenime, visai nesusijusiame su mano gyvenimu Izraelyje. Kartais, būdavo, galvoju – nė pats nežinau, kodėl, – kad Tu turėtumei būti miręs, nebegyvas, vaizduojuosi antkapį, o šalimais – kelias gėlytes, neužmirštuoles, ir seną moterį, sėdinčią priešais kapą ant suolelio ir sergstinčią Tavo paslaptį. Tačiau tą akimirką, kai perskaičiau Tavo pavardę, juodu ant balto iškilusią man prieš akis, senasis gyvenimas grįžo man į kaulus. Vėlei išvydau save, gulintį skurdžioje lūšnelėje, sugeltą vabzdžių, išgeibusį nuo karščio, vėlei priešais save išvydau Tavo veidą, Tavo rimtą, įtarimų apniktą veidą, Tavo suklususią laikyseną ir dabar jau panorau, kad būtumei miręs.

Iš pradžių taikiausi pavogti, nukniaukti, kaip mes sakydavome Berlyne, vieną egzempliorių, mat nenorėjau būti priverstas už savo knygą dar ir pinigus mokėti, tačiau knygininkas, gerai pažįstamas amerikietis, – mūsų firma visas knygas perka iš jo, man jis kartais irgi pasiūlydavo kokią naują knygą, taip pat ir vokišką, – jau susirūpinęs stovėjo šalia manęs, būgštaudamas, kad tuoj apalpsiu, susmuksiu jo gražiame knygyne. Taikiausi vieną egzempliorių pavogti, nes nenorėjau pirkti Tavo knygos. Galiausiai vis dėlto nusipirkau – už nežmonišką kainą, nes knygos, ypač verstinės, šiame krašte neregėtai brangios. Nusipirkau, mielasis Richardai, Tavo knygą, kelionės pas pirmykščius Brazilijos gyventojus aprašymą,

išleistą klasikinės kelionių literatūros serijoje greta Richardo Byrono *Road to Omaha* ir Bruce'o Chatwino *Songlines*, brošiūrą, išverstą iš vokiečių kalbos. Kaip lunatikas grįžau namo, į savo trijų gražių kambarių butą, ir pamėginau vėl į savo sąmonę įsileisti visą skaudžią ir drumstą tikrovę. Pamačiau Tavo nuotrauką vidiniame viršelio atvarte, stengiausi tuose seno, apkūnaus vyriškio vešliais antakiais bruožuose atpažinti prieš penkias dešimtis metų turėtą bičiulį, drovų etnologą iš Leipcigo, per patį pirmąjį mudviejų susitikimą paprašiusį mane tuo atveju, jeigu jo pranešimas būtų publikuojamas, leisti nutylėti mano vardą, – dėl priežasčių, kurias aš, girdi, be abejo, suprasiąs ir kurias aš, žinoma, supratau, juk Tu man juokdamasis prisipažinai, kad disertacijos vadovas perspėjo Tave vengti žydų ir komunistų. Jeigu aš būčiau skelbęs knygą apie tą kelionę, man taip pat būtų buvę nevalia minėti Tavęs – toks buvo mudviejų susitarimas pirmaisiais karo metais.

Taigi, o tada atsiverčiau knygą. Dar ir dabar man atima amą, kai prisimenu tą sekundę. Kaipgi galėjai padaryti tokią neskoningą niekšystę? Su kartėliu ir įniršiu perskaičiau dedikaciją. Tau pakako įžūlumo dedikuoti man mano paties knygą. Leo Himelfarbui, mano ištikimam palydovui. Labiau būtų derėję: „Mano ištikimam šuniui". Nei galiu, nei noriu apsakinėti, kas dėjosi mano širdyje, kai buvau priverstas perskaityti šią dedikaciją knygoje, kurią, kad ir išverstą, – beje, vertimas labai geras, – žodis žodin ir vaizdas vaizdan atpažinau kaip savo paties veikalą. Mane, autorių, kuriam buvo uždrausta tapti rašytoju, tu pavertei nešiku, ištikimu palydovu, tripenusiu per džiungles Tavo pėdomis, kuliu ir sekretoriumi, linksminusiu Tave ir kėlusiu Tau nuotaiką tuomet, kai keistai agresyvūs indėnai nenorėjo Tau pasakoti, kaip veikia jų dievų buhalterija. Ar niekas Tavęs nėra klausęs, kas gi tas Leo Himelfarbas, ar jis dar gyvas ir kur gyvena? Gal kurioje

nors knygų, suminėtų tavo bibliografijoje, esi apsakęs, kaip tą Leo Himelfarbą su plaukais ir nagais suvalgė indėnai? Neturiu nei noro, nei laiko skaityti kitų Tavo veikalų, tačiau po šios atgrasios dedikacijos galėčiau visokių dalykų iš Tavęs tikėtis. Iki šiol netikiu, kad buvai nacistas tuo metu, kai mudu susipažinome, o ar tapai juo per paskutiniuosius trejus karo metus, niekaip negaliu patirti, užtat be vargo įsivaizduoju, kad po karo mėgai naudotis mano žydišku vardu, idant vieną kartą galutinai parodytum, jog karo pradžios metais keliavai ne su oficialia misija. Nuo to momento, kai žinau, kad pavogei iš manęs mano knygą, mano kalbą, – taip, taip, Tu esi kalbos vagis, – nuo to meto, kai žinau, kad Tu vieną savo ilgo gyvenimo dieną ryžaisi pasisavinti mano sakinius ir pateikti juos kaip savus, nuo to meto, kai tam tikra prasme gyvenu Tavyje kaip Tavo autorius, Tavo rašytojas, kaip tas, kuriam buvo uždėtos visos tos garbės daktaro kepurės, apie kurias išdidžiai skelbiama Tavo biografijoje ir kuriomis Tu puošiesi, nuo to meto esu priverstas žvelgti į Tave kitomis akimis. Tavyje nesmagu gyventi, mielasis Richardai.

Beje, darau Tau palankią prielaidą, kad anuomet iš tikrųjų manei, jog po kelių dienų mirsiu. Aš ir pats ne kitaip maniau. Be to, sutinku pripažinti, kad tau buvo truputėlį liūdna matyti mane mirštant po visko, ką mudu drauge patyrėme. O patyrėme mudu per tuos dvejus metus daugiau, nei normalūs sutuoktiniai patiria per visą gyvenimą. Pagaliau – tai vis dar bylos Tavo labui – keliaudamas atgalios Tu tikriausiai dar retsykiais mane prisimindavai. Įdomu, kada Tu nusprendei leisti man numirti savo galvoje. Juk turėjo būti tokia diena, kai Tu pasakei sau, girdi, dabar karas baigėsi, atodairos laikas praėjo, dabar, nelyginant per aukojimo ritualą, kuriame mudu dalyvavome, aš galiu suvalgyti jo sielą ir paskelbti jo rankraštį savo vardu? Kodėl, tarkim, Tu taip ilgai laukei? Ką veikei pas-

kutiniaisiais karo metais? Ar buvai pašauktas į kariuomenę? Ar kaip etnologas dalyvavai eksperimentuose, turėjusiuose ištobulinti arijų rasę? Gal darbavaisi lageryje? Gal net tame pačiame, kuriame buvo leista „gyventi" mano šeimai? Ar Tau buvo nesmagu prieš 1945 metus įsileisti į savo kūną žydą, kurio tėvas žavėjosi imperatoriumi Pranciškum Juozapu, o motina – Martinu Buberiu? Kodėl taip ilgai laukei? Ir kodėl tapai ne profesorium, o vadinamuoju laisvu rašytoju? Tai vis klausimai, į kuriuos privalai man atsakyti, jeigu nenori mirti nuo koktėjimosi savimi, taip, taip, nuo koktėjimosi savimi.

Prašyčiau suprasti mane teisingai, aš nenoriu gauti honoraro už savo knygą, nors pinigų suma, kurią turėtų atnešti visi tie leidimai, suminėti aplankale, be abejo, ir čia praverstų. Pinigai manęs nebedomina. Turiu nuosavą butą, truputį pinigų banke, keliauti niekur nesirengiu. Artimų gyvų giminaičių irgi nebėra, jie mirė arba vienokia (vokiška), arba kitokia (natūralia) mirtimi. Net garbė nebegali manęs suvilioti. Mintis, jog kitais metais, per mano aštuoniasdešimtąjį gimtadienį, kurio galbūt dar sulauksiu, televizijos žurnalistai iš viso pasaulio sulėks imti interviu iš tikrojo autoriaus, parašiusio pasaulinį bestselerį apie Brazilijos indėnus, yra tiesiog kraupi. Čia ir šiaip gyvena pernelyg daug pamišėlių, tad geriau jau niekam nekristi į akis. (Ką tik man toptelėjo, kad vis dėlto rasčiau kur pritaikyti man priklausantį honorarą, bet tiek jau to: šis kraštas neišgyvens honorarais už knygas.) Ne, nei pinigai, nei garbė širdies gilumoje manęs nebegali suvilioti. Svajonės tapti rašytoju atsisakiau atvykęs į Izraelį (čia, beje, esama kelių labai gerų rašytojų) ir nė sapnuose niekados nepuoselėjau vilties, kad vargšė su karštlige besigrumiant parašyta mano knyga apie mudviejų kelionę galėtų sulaukti sėkmės. Tau juk galiu prisipažinti, kad slapčiomis didžiuojuosi, jog, sulaukęs senatvės, vis dėlto tapau pripažintu rašytoju. Tėvas mano gabumais ti-

kėjo, motina maldomis jų šaukte šaukėsi, tik naciai buvo kitos nuomonės. (Ar dar prisimeni, kad pasakojau Tau apie romaną, kuris jau buvo leidėjo priimtas, bet nebegalėjo išeiti Vokietijoje? Dėkui Dievui! Tai buvo viena iš tų niekam tikusių lunatiko svajonių, kurios tik Berlyne atsidūrusiam provincialui gali šauti į galvą! Neseniai Izraelyje lankėsi sūnus to leidėjo, kuris anuomet ketino išleisti knygą, simpatiškas žmogus, irgi leidėjas, gyvenąs Niujorke, – taigi didžiajame spausdinimo versle būta tik trumpos pertraukos, menkos spragos, kurion buvo lemta patekti mano knygai – būtent mano romanui.)

Grįžkim prie mūsų reikalų, nuklydau į lankas, dėl to bus kalta senatvė.

Man rūpi mano vardas! Privalai prieš numirdamas grąžinti man mano vardą. Išspjauk, išvemk jį, bet atiduok. Nenoriu, kad pasiimtum mano vardą su savimi į kapą, – mat nenoriu gulti paskutiniojo atilsio nei Tavo kape, nei apskritai Vokietijoje. „Paskutinysis atilsis“ – koks malonus šis posakis. Privalai nuo manęs visiems laikams atsiskirti. Man nerūpi, kaip Tu tai padarysi, tik turi padaryti greitai. Nebenoriu ilgiau būti tavo ištikimuoju palydovu, tavuoju dedikacijos žydu, nebenoriu daugiau niekados justi į save įbesto Tavo žvilgsnio.

Laukiu Tavo pasiūlymų.

Kai 1945 m. Meksikoje išgirdau, kas ištiko mano šeimą, prisiekiau niekados daugiau nekelti kojos į vokiečių žemę. Ta priesaika tebegalioja. Žinoma, smagu būtų pamatyti Berlyną šiandien, po susivienijimo, kuris čia buvo sutiktas su prieštaringais jausmais ir kuriam aš pats pritariu, – smagu būtų pamatyti daržinių kvartalą, Skalico gatvę, kurioje kitados gyvenau, tačiau neleisiu sau patirti šio abejotino malonumo. Pernelyg daug per gyvenimą regėjęs, pabaigoje išsiverti su keliais paveikslais, su negausiais atsiminimais, kuriuose viskas

telpa. Kelionės griauna atsiminimus. Per televiziją buvo parodytas reportažas, jo ir turės pakakti. Galime susitikti čia, jeigu tik Tau tas neatrodo pernelyg nemalonu, arba Atėnuose, arba Kipre, kur nors pusiaukelėje. Jeigu nenori jaudinti šeimos, pasakyk jai, kad turi dalyvauti savo knygos pristatyme Atėnuose arba gauti dar vieną garbės daktaro titulą Nikosijoje, arba pasakyk, kad nori susitikti su senu bičiuliu iš Brazilijos laikų, kuris guli mirties patale ir norėtų Tave dar kartą išvysti.

Kaip turbūt supranti, reikia paskubėti. Skubiuoju oro paštu laiškas eina maždaug savaitę.

Laukiu atsakymo.

Tavo Leo Himelfarbas.

P. S. Ką tik, jau kišant laišką į voką, man toptelėjo mintis, kad nė žodžiu nepapasakojau Tau apie laiką, praėjusį nuo mudviejų išsiskyrimo, ir nors jau skauda pirštus, – dirbau kompiuterių versle, bet rašyti kompiuteriu nemoku, o Tavęs, kuriam galėčiau diktuoti, irgi nėra šalia, – bent keliais žodžiais papasakosiu, kas nutiko Tau iškeliavus: praėjus kelioms dienoms po Tavo, gal turėčiau sakyti bailaus? pernelyg baimingo? niekšiško? sprukimo, karštligė atslūgo. Vado žmona, kurią tu įtarinėjai turint blogiausių ketinimų, pasirodė esanti pati tikroji gelbėtoja, nes, vyrams iššaudžius visą paraką ir dabar jau tik bejėgiškai pliauškiant niekus prie mano guolio, ji buvo pagaliau pašaukta ir pasitraukė nuo manęs tik tada, kai pamažu vėl pradėjau vaikščioti. Nepasakosiu Tau, kokiais vaistais ji mane gydė. Dar labai gerai prisimenu, koks greitas Tu buvai koktėtis. Buvo šiurpu. Tačiau tikrasis gijimo procesas prasidėjo tada, kai ji smailiu kaulu – šventuoju kaulu – pradraskė baltuosius griovelius, kuriuos vabzdžiai buvo išsigraužę man po oda. Ji tvarkingai vėrė vieną kanalą po kito, šalino kiaušinėlius ir pūlius, o paskui ant tokio iš tūkstančio žaizdų kraujais srūvančio kūno dėjo gydomąsias esencijas, nepaliaujamai

niūniuojant pagamintas mano akivaizdoje. Padrė, blogais pavyzdžiais visą laiką pats neigęs savo pamokymus, jau seniai buvo išnešęs kudašių – be abejo, šaukti pagalbos, kuri, be abejo, taip niekados ir nepasirodė. Maždaug po mėnesio buvau pasitaisęs, bet pasilikau ten dar beveik dvejus metus. Greitai mes jau galėjom neblogai susikalbėti, ir nedaug tetrūko, kad būčiau visiems laikams pasilikęs pas tuos žmones. Mat dėkodami už pagalbą, kurią jiems suteikiau pasveikęs, jie man – kaip dovaną – pasiūlė imti į žmonas vieną moterį. Per tuos dvejus metus pastatėme įspūdingą kaimą, rimtai ėmėmės žemės ūkio, gavome šiokios tokios paramos iš bažnyčios, netrukusios patirti apie mūsų darbus. Buvo ketinta atsiųsti mums naują padrę, bet man, indėnų padedamam, pavyko nuo jo apsiginti. Teologijos jau buvau atsikandęs.

Keturiasdešimt antrųjų pabaigoje, sugalvojęs labai neįtikimą priežastį, drauge su vyriausybės komisija palikau kaimą, be abejo, pažadėjau greitai grįžti ir gyventi su „dovana". Bet ilgiau nebegalėjau, nebenorėjau ten tverti. Tolesni metai buvo itin rūstūs. Apkeliavau beveik visas Lotynų Amerikos šalis, daugiausia kaip vienos anglų draudimo firmos atstovas, įkalbinėjantis vargšus pasirašyti polisą. Kartais pigiame viešbučio kambaryje imdavau vokiečių kalba rašyti kokią novelę, kokį trumpą eilėraštį, bet visa tai buvo niekalas, nevertas nė minėti. Kalba buvo nusistačiusi prieš mane – o gal aš prieš ją. Vedęs nebuvau niekad. 1953 metais išvykau į Palestiną – to sprendimo jokia logika negalėjau pagrįsti. Prieš kelerius metus išėjau pensijon kaip vieno amerikiečių koncerno kompiuterių filialo bendrasavininkis ir vicedirektorius, pardaviau akcijas ir įsigijau butą, kuriame gyvensiu iki savo dienų galo, jeigu tik tai patiks dievams, viešpataujantiems šiame regione ir vadinamiems visokiausiais vardais. Kitos smulkmenos – vėliau. Mat esama smulkmenų, kurios Tau, kaip rašytojui, bus įdomios.

P. S.2. Mano gyvenime, tame pamišusiame, nuotykių kupiname, banaliame gyvenime man visados stigo vienos valandos. Valandos meilei, valandos susimąstymui, valandos rimčiai, valandos, kai gali nieko neveikti. Valandos, kuri priklausytų man pačiam. Įtariu, kad Tu tą valandą pavogei.

X

Stenlis turi kirminų. Todėl nuėjau su juo pas veterinarijos gydytoją, atsisėdau, nors tai buvo pakankamai juokinga, bjauriai dekoruotame laukiamajame tarp moteriškės su pusgyviu paukščiu, alsiai nusvarinusiu kone visai pliką galvą į savo narvelio vandens indelį, ir katės savininkės, be paliovos kažką aiškinusios storam katinui, savo ruožtu nenuleidusiam glebaus žvilgsnio nuo Stenlio. Jeigu išdidusis šuo nebūtų vis krūpčiojęs, būčiau tučtuojau pabėgęs. To jau per daug. Jis greit pasimirs, toptelėjo man, bet pirmiausia štai kas: jis nesiduos, kad dar kartą versčiau jį kęsti tas šlykščias gyvūnų reprodukcijas sienoje, tą rūgštoką kvapą, tą spalvotais raštais išmargintą linoleumą. Ir jau tikrai antrą kartą nekęs tos gydytojos, pusamžės panelės, kuri, be paliovos plepėdama, užrietė Stenliui uodegą ir ėmėsi darbo.

Mačiau jo suraukta kaktą, seilių lašą, sunkiai nutįsusį jam nuo kairiojo lūpų kampo, girdėjau į inkštimą panašius atodūsius, sklindančius iš nejudraus snukio, tarytum jame, tame kailiu aptrauktame kūne, pasislėpęs tūnotų dar kitas gyvis, jutau, kaip jam nemalonu, kaip ši procedūra žeidžia jo orumą, ir jaučiausi be galo kokčiai, kad priverčiau jį kentėti šį pažeminimą. Jeigu kada nors turėsiu jėgų ką nors rašyti, tai parašysiu didingos mudviejų su Stenliu draugystės istoriją, monumentą štai jau daug metų mudu jungiančios broliškos meilės, netemdomos abejonių ir pavyduliavimų.

Prieš kurį laiką mane aplankė jauna moteris, sumaniusi apie mane rašyti daktaro disertaciją, – apie mano kūrybą, galbūt ir apie jos poveikį, pasakė ji koketiškai, lyginamąjį darbą apie visas tas nesuskaičiuojamas studijas, skirtas Brazilijos indėnams, kurias ji jau buvo perskaičiusi ir, stengdamasi padaryti man įspūdį, ėmusi atmintinai vardyti, tačiau tikrasis jos tikslas buvo mane pataisyti, prikišti mano klaidas ar aplaidumus: toji įžūli moteriškutė, be abejo, dar niekados nebuvusi Brazilijoje, peikė mane, kad kaukės neteisingai datuotos, o mirties ritualų aprašymuose esama spragų. Jau po dviejų dienų ji pasijuto kaip namie ir pradėjo šį bei tą užsirašinėti apmesdama biografinį portretą, greta mokslinių studijų, kaip pati sakė, vietoj poilsio, leidosi kalbėti apie mano manieras, apie mano prietarus ir trūkumus, ir jeigu nebūčiau radęs dingsties ją išvyti, dar būtų ėmusi skaičiuoti mano kojines, tarytum taip būtų galėjusi perprasti mano knygų paslaptį. Portretas vėliau buvo net išspausdintas ir vaizdavo seną niurzglį, kuris ginasi nuo pasaulio, pasitelkdamas į pagalbą paukštšunį. Ji iš tikrųjų Stenlį pavadino paukštšuniu.

Ne, Stenlis nenusipelnė, kad būtų atsimenamas kaip prabėgomis įterpta arabeska kelionių rašytojo gyvenime, todėl, mudviem pagaliau ištrūkus iš veterinarijos siaubų kabineto, aš jam siekte prisiekiau, kad jau rytoj pradėsiu rašyti apie mudviejų pirmąjį susitikimą.

Bet taip ir nepradėjau. Gal dėl to Stenlis buvo toks sudirgęs? Nespėjęs iki galo perskaityti Leo laiško, išgirdau ligi šiol negirdėtą jo inkštimą. Gal jis pasijuto apleistas, gal jam nervus ištampė visas tas gimtadienio šurmulys, nuolatiniai skambučiai prie durų, telefonas, neįprasti gėlių kvapai. Buvo neramus, retsykiais drebėjo, sunkiai kėlėsi ir čia pat vėl gulėsi, lyg nebūtų jokio reikalo dar kartą apeiti jam pažįstamą pasaulį. Kas tau pasidarė, paklausiau jį, pasidėjęs ant kelių pluoštą laiš-

ko lapelių. Nevilties kupina mina, storų raukšlių išvagota kakta, plačiai atmerktomis akimis pažvelgęs į mane taip liūdnai, kad man širdis vos neplyšo, jis atsiduso, išleido ilgą, švelnų prunkščiamą garsą ir net pravėrė nasrus, susirengęs tarti lemiamą sakinį, tačiau šis liko nepasakytas. Banalu kalbėti, kad šunys, drauge nugyvenę ilgą gyvenimą, žmogų supranta, bet aš staiga pasijutau ne visai tikras, kad visados pats teisingai supratau Stenlį. Ką sakai, paklausiau jį, o iš jo kūno – taip, iš kūno, nes snukio jis šįsyk nepravėrė, – ir vėl išsiveržė tasai man ligi šiol negirdėtas garsas.

Gal vis dėlto imkim ir išeikim pasivaikščioti, pasakiau, nors jau buvo po vidurnakčio. Stenlis pakilo, ir tas jo veiksmas privertė mane rimtai susirūpinti. Paprastai jis pašoka ant kojų greičiau nei per sekundę, o dabar plūkėsi nukoręs ausis ir traškindamas sąnarius.

Padėjau laišką į rašomojo stalo stalčių, ir mudu išėjom iš namų pro sodo pusėn vedančias duris, mat laukujes atrakinėti ir vėl užrakinėti tiesiog patingėjau. Liovęsis rašyti, pamaniau sau, tikrai pasidariau tinginys, tinginys ir visokių keistenybių apniktas, bet sykiu ir niekuo nebesidomįs. Gal tai ir yra visų geriausias rengimasis mirti, kai gali į daiktus žvelgti jais nesidomėdamas, nebežiūrėdamas, kam jie gali būti panaudoti.

Praėjome pro lauko restoraną, kuriame dar sėdėjo keli vėlyvi lankytojai, uždangstę taures alaus padėkliukais. Buvo ten ir šuo, kuris atrodė kažkoks visų pamirštas ir dabar buvo besitaikąs sukti prie mūsų, tačiau kapituliavo išvydęs atsainią ir paniekos kupiną Stenlio miną. Šit jis, pasidėjęs galvą ant letenų, vėl atsigulė į prišnerkštą žvyrą. Padavėjas, jugoslavas iš Sarajevo, su kuriuo vidurdienį aš retsykiais persimetu vienu kitu žodžiu, su savo žaliąja prijuoste stovėjo tarpduryje ir pamojavo mums pavargusio žmogaus gestu. Nuo to laiko, kai

nebegalėjo grįžti į tėvynę, jis visur gaudė pasitikėjimo ženklus, jo vaikus erzino mokykloje. Ant tiltuko, vedančio per Eisbachą į Anglų sodą, sėdėjo du valkatos su alaus buteliais, ir mudviem teko peržergti jų ištiestas kojas. Kuo vardu tavo mopsas, seni, riktelėjo vienas jų, vilkėjęs raudonais apatiniais, paskui abu nusijuokė, bet mudu nieko neatsakėm ir nė neatsigręžėm, tiesiog pasukom į dešinę, palei upelį einančiu keliuku, vedančiu prie Meno rūmų. Dar niekados nesu buvęs Meno rūmuose, toptelėjo man, tad tą sakinį balsiai pasakiau Stenliui, kuris švelniai kilstelėjo galvą. Pramoginių menų karnavalas, atgrasus ir fanatiškas šiame mieste toną diktuojančios elegantiškosios visuomenės domėjimasis paveikslais, visi tie besišypsą parazitai ir vidutinybės genijai, kuriems fašistinės dekoracijos reikalingos savo pačių juokingumui pridengti ir kurių akys fotografuojantis kupinos pikto geraširdiškumo, – visa tai man buvo tiesiog bjauru. Galėjai justi, koks plonas žinių ir domėjimosi lako sluoksnis, vargiai tepridengiąs godulio ir barbarystės pamatą, ant kurio stovi tos rafinuotos draugijos pastatas. Atmatos, nėra čia ką net šnekėti, Stenli. Ir Stenlis pritariamai sušnopavo po nosimi.

Staiga man tapo aišku, kad mudu abu greitai mirsime. Tai buvo jau nebe nuojauta, o tikrumas. Galbūt jį pagimdė tas laiškas, – mat visuomet reikia dingsties pripažinti šį nenuneigiamą faktą, – o gal apgailėtina šuns būklė. Bet staiga tai tapo visiškai aišku, nuosprendis buvo paskelbtas.

Kad ištverčiau šį naują tikrumo jausmą, turėjau prisėsti ant suoliuko ir paraginau Stenlį taisytis greta. Juk niekas nemato, pasakiau jam, užsikėlęs šalia savęs, nes pats jis taip aukštai neįstengė užlipti. Dabar jis padėjo šiltą lekuojančią galvą man ant kelio, aš uždėjau ranką jam ant galvos, tikrovę nuo mudviejų akių saugiai dengė švelni, juoda tamsa. Pro šalį, zirzindamas dinamą, teikiančią srovę mirksinčiai

lemputei, pravažiavo dviratininkas. Jis atsigręžė į mudu lyg į įsimylėjėlių porelę.

Nejau iš tikrųjų turėčiau važiuoti į Haifą ir ten, kaip siūlė Leo, galutinai su juo išsiskirti? O kas per tą laiką rūpinsis Stenliu? Ateinanti namų šeimininkė šuns nemėgo, nes, kaip pati sakė, negali pakęsti jo seilėjimosi. Tegu pats šluostosi savo seiles, neseniai suurzgė ji. Tasai jausmas, be abejo, buvo abipusis, nes Stenlis moteriškės irgi negalėjo pakęsti ir didžiai įsižeidęs eidavo lauk iš kambario, kol ji mane masažuodavo. Galbūt moteris jo nemėgo todėl, kad šuo su ja elgėsi kaip su tuščia vieta, net galvos nepakeldavo jai barantis arba tik pagadindavo orą – ji tada tiesiog šėldavo, o mane imdavo juokas. Esu lankęsis indėnų gentyje, kuri, užėjus nederliui, pririšdavo šunis prie mietų ir imdavo juos mušti, kad šunys, kaukdami iš skausmo, nubaidytų piktąsias dvasias. Tačiau piktoji dvasia iš Sudetų krašto buvo stipresnė už senąjį šunį. Galėtume leistis į kelionę jūra, Stenli, traukiniu nuvažiuotume iki Italijos, o paskui – laivu iki Kipro, aukščiausios kategorijos kajutėje dviem asmenims. Pinigai nieko nereiškia, juk čia tikrai bus mudviejų paskutinė kelionė.

Pamaniau sau, kad taip Leo ir atsakysiu. Kadangi dabar jau viskas buvo nuspręsta, pajutau, kad mane apima kažkoks džiugus jaudulys, vidinė santarvė su tuo ką tik absurdiškai skambėjusiu pasiūlymu. O Stenlis, matyt, iš rankos pajutęs, kad man kažkas nutiko, taip pasuko galvą į šoną, kad mano delnas, nuslydęs ausimi ir kaklu, atsidūrė jam prie snukio, ir įniko kantriai laižyti ir baksnoti nosimi mano ranką, lyg dėkodamas už tokį apsisprendimą. To tavo gesto aš niekados nepamiršiu.

XI

Mėginau įsivaizduoti Leo senį. Tačiau man niekaip nesisekė per keturių dešimtmečių baltus lapus nubrėžti liniją nuo žmogaus, kurį pažinojau, iki dabarties. Atmintis metė ilgus šešėlius ant mano gyvenimo, kuriame jo gyvenimas liko neregimas. Kartais išvysdavau šmėstelint švelnias jo palinkusios figūros apybraižas, tačiau jai tinkamo veido bruožų neįsivaizdavau. Kieksyk pro šalį pralekiančiose suvokimo nuotrupose šmėsteldavo kažkas panašaus į veido išraišką, ji vis būdavo jaunojo Leo Himelfarbo. Ir vis dėlto veidas, kurį prisiminiau, regėjosi netapatus tam, kurį atmintis grandinėmis prirakino mano sąmonėje. Paveikslai gulė vienas ant kito lyg dukart apšviestame kadre. Mano sąmonėje išsaugotas pavidalas – akys, nosis, atsikišęs pirštas, sulysęs kūnas – buvo kitoks, nei tas, kuris dabar šit liūdnai ir pašaipiai žvelgė į mane. Atmintis tol vedžiojo mane lyg už nosin įverto žiedo nuo vieno pavidalo prie kito, kol ėmė svaigti galva. Vaikystės knygas, kurias tariesi žinąs su menkiausiomis smulkmenomis, iš naujo skaitydamas pamatai visiškai kitokias, nebent tik vaizduojančias tuos pačius pagrindinius veikėjus. Lygiai taip pat dabar abu Leo vaikščiojo mano sudirgintoje fantazijoje – du jauni vyrukai, niekados nesusilileją draugėn tamsioje mano vaizduotės šešėlių karalijoje. Toji mano dalis, kurią kontroliavo sąžinė, vis stojosi išlikusiojo pusėn ir geidė regėti žmogų, kuris, nepaisant nieko, vis dėlto nugyveno laimingą gyvenimą; antroji,

abejingesnioji dalis, neįstengusi ar nenorėjusi rūšiuoti suvokiamų dalykų, regėjo papilkėjusį apgailėtiną veidą, tokį panašų į manąjį, kad juos būtų buvę galima net supainioti. Kaip žmogus, savo smegenis laikąs jam dirbančia mašina ir šitaip mėginąs įveikti savo užmaršumą, ėmiau inspektuoti viską, kas dar blankiai yra išsilaikę, ir mėginti šitaip atkurti tikrąjį Leo veidą.

Nuo to momento, kai mane pasiekė Leo laiškas, aš, nors man tai neįprasta, nors žinau, kad taip nederėtų elgtis, vis tikrinu savo santykį su aplinka. Iki šiol aš arba dirbau, arba tinginiavau, rašiau knygas, atsakinėjau į laiškus, dalyvavau kūrybos vakaruose, skaičiau paskaitas ir klausiausi. Visi daiktai jau turėjo vardus, kuriuos tereikėjo kartoti, kad kiti tave suprastų. Ir būdavau aiškiai suprantamas. Savotiškas entuziazmo ir nuožmaus piktinimosi pasaulio raida junginys, atrodė, daro įspūdį. Greičiausiai man palanki aplinkybė buvo ta, kad dėl vis kompleksiškesnio išorinio gyvenimo radosi kvailumo ribą peržengęs vidinis nuskurdimas, kurį mano – laisvo nuotykių ieškotojo – istorijos gebėjo sudirginti. Net keistas, nesuprantamas indėnų pasaulis per mane darėsi suprantamas. Kitoks gyvenimo būdas, mitai, nešvara – mano pasakojimuose problemos dingdavo, išvysdavai keistą tautelę, kurios likimu susirūpinęs visas pasaulis. Kas savaitę vis kitame iliustruotame žurnale rodėsi reportažai, vaizdais ir tekstu tvirtinantys, kad tie žmonės tebegyveną akmens amžiuje. Nesąmonė, jie gyveno šiandien, greičiausiai tik šiandien, o rytoj – jau nebe. Bet šiandien dar galėjai nebaudžiamas spausdinti nuotraukas išsiviepusių čiabuvių su nukarusiomis krūtimis ir kokakolos skardinėmis rankose. Kada nors, kai Vakarų Europoje bandymai su gyvūnais bus uždrausti, paskutiniams indėnams, gelbstint jų primityvumą, jų negebėjimą būti kaip mes, po galvos oda bus įsiūtos elektroninės plokštelės. Odos pigmentacija,

akių padėtis, charakterio tvirtybės stoka – visa tai genų technikos požiūriu jau nėra problema. Ilgas duomenų pėdsakas, kuriame įrėžtas mūsų gyvenimas, leidžiasi koreguojamas, tad kodėl nebūtų galima indėnų dirbtinai palikti jų evoliucijos pakopoje? Tada jie neturėtų tų problemų, su kuriomis mes susiduriame, tada jiems nereikėtų ginčytis apie demokratijos susidėvėjimą arba apie mirštančios kultūros vidinės gramatikos analizę. Jie būtų nepriklausomi nuo derybų baigties, kurios, grąžant rankas, laukiama prie Vakarų pasaulio stalų, jiems nereikėtų žvalgytis, kas dedasi už jų pačių gyvenimo patirties ribų, jie galėtų sau ramiausiai ir toliau kalti kuolus į žemę, kad dangus nenukristų jiems ant galvų. Mes negirdėtu greičiu lekiame į savo pabaigą, o jie bus dirbtinai palikti pradžioje, kad ir kitą šimtmetį dar būtų galima rodyti reportažus apie juos. Juo sparčiau kertami atogrąžų miškai, juo plačiau jiems veriasi galimybė žvelgti į mus, o taip prasideda mėgdžiojimas, pragaištis. Aš pats esu iš lėtųjų. Žinia, aš priėmiau tokį pasaulį, bet niekados nesukau sau galvos, koks jis galėtų būti kitoks. Konvulsiškos ir skausmingos pastangos išgalvoti geresnį pasaulį ir be jokio gailesčio darbuotis, kad tasai įsivaizduojamas paveikslas taptų tikrove, – tai buvo ne mano reikalas. Prikūrus per daug ateities projektų, prisišaukta ne išganingų vizijų, o vienų košmarų. Tarp manęs ir pasaulio niekados nebuvo abipusio ryšio, nebuvo drąsių iššūkių. Beviltiškai vilkausi laikui iš paskos, klausiausi jo švokštimo, jo dusulio, jo karkalų, tačiau niekados man nebūtų šovę į galvą jį pasivyti, atsidurti jo lygyje. Aukščiausias laiko lygis yra jo pražūtis. Visi žino, kad mūsų per daug; visi nujaučia, kad miestus ištiks kolapsas; kad gamta nebeturi ateities; kad mūsų kultūroje ryškūs infantilizmo bruožai; kad proto ir jausmų balansas nuėjęs po velnių. Visi žino, bet niekas nedrįsta to pripažinti. Gyvenimą dar įmanoma ištverti tik dangstantis maskarado drabužiais.

Su melancholiko nejautra stebiu savo aplinką, visuomenę, pasaulį. Nors praėjo keturiasdešimt penkeri metai nuo karo pabaigos, nejaučiu poreikio atsidurti dabartyje, net šiandien, žvelgdamas mirčiai į akis, negaliu paspartinti savo mąstymo, kuris visados buvo nusiteikęs viską lėtinti. Kartais pajuntama išnykimo baimė manęs iš tikrųjų neapima kaip būtinybė apsispręsti – ji suvokiama kaip idėja, bet širdyje nėra baisi. Šiandien pagalvojęs apie mirtį, prisiminiau darbą, kurį mirtis atneša, – visus tuos alinamus vargus su biurokratais, namų ištuštinimą, paštą. Daugiau nieko. Iš tikrųjų tvirtai ir iš pažiūros sėkmingai vengiau gauti leidimą įžengti į pasaulį, į jo dabartį, verčiau tiesiog metodiškai atsidaviau užmaršumui. Visais atžvilgiais.

Vis dėlto dabar girdžiu savyje beldimą, kurį noriu perprasti. Įdėmiai klausausi išsipūtusio Nieko, reikalaujančio, kad pavadinčiau jį vardu. Staiga man darosi sunku švaistyti laiką, giedru veidu kęsti nuobodulį. Staiga panoriu, kad laikas atsiverstų lyg knyga, kurią galėčiau skaityti, – tvarkingai skaityti, leisdamas chimeroms ir fantasmagorijoms tapti realybe. Tačiau vilties maža. Tiek ir telieka – klausymasis, dūlėjimas, paika laikysena. Ir tik tada, kai užmiegu ir, stvėręs pagalvę, kovoju su čiabuviais, į mano pasaulį įsismelkia truputis realybės, o kai nuo jos pabundu, turiu kęsti skausmą. Bet ir tai praeina, tą skausmą galima ištverti.

Šiandien visus baldus ir knygas nugulė vėjo pro langą atneštos žiedadulkės, smulkutės gelsvos dulkelės. Nejučia brūkštelėjau pirštu per, rodos, nublukusio stalo paviršių ir nubrėžiau liniją, kuri virto žodžiais: Leo Himelfarbas. Taip, jis vėl čia, ir net mano rankose. Tai būtų buvę įmanoma iškęsti, tačiau prisidėjo triuškinamas supratimas, kad privalau su juo dar kartą pasimatyti. Negaliu dingti be pėdsakų, dar sykį jo nepamatęs ir nepalietęs. Turėsiu jo akivaizdoje dar kartą ištarti jo

vardą, taip lengvai iš lūpų einantį, kai jo nėra šalia. Tvirtas nejautrumo luobas pradeda skeldėti. Privalau, dar kartą privalau būti atsargus.

XII

Viena tik mirtis, užsirašiau kitados, priima visus judesius, visus juos supranta, visus pakenčia, visus sutaikina. Pamiršau, kas parašė tą sakinį, jau daugelį metų kabantį ant mano stalo lempos, dabar jis man gali praversti.

Stenlis mirė. Rytą radau jį gulintį savo krepšy, pasivertusį ant šono. Dėkui Dievui, namie buvau vienas ir galėjau viską sutvarkyti neprivalėdamas kęsti namų šeimininkės plepalų.

Dažnai žmonės manęs klausdavo, kodėl visą gyvenimą praleidau vienas, be žmonos ir vaikų, neturėdamas su kuo pasikalbėti, ir visados atsakydavau išsisukinėdamas. Turiu šunį – toks paprastai būdavo atsakymas. Girdi, jeigu bent sykį ryte šuo baksteli tave snukiu, užtenka visai dienai. Esu vienturtis vaikas (toks būdavo antrasis atsakymo variantas) ir visą gyvenimą nieko daugiau nedarau, kaip tik stengiuosi eikvoti gautą meilę, kad mano ryšys su tikrove būtų labiau tiesioginis. Tai buvo maivymasis, bet jis darė žmonėms įspūdį. Iš tikrųjų tie dveji su Leo praleisti metai buvo nuoširdžiausi mano gyvenime, aš jais ligi šiai dienai mintu. Mat Leo mane ne tik „parašė“, jis mane sakytum ir padarė. Buvau jo įrankis. Iš pradžių ieškojau žmogaus, kuris man džiunglėse pagelbėtų, o iš tikrųjų jo vedamas pradėjau avantiūrą, kurios be jo nebūčiau ištvėręs, iš kurios be jo nebūčiau nė gyvas ištrūkęs. Buvau, nors niekados nesu to sakęs, Leo Himelfarbo mokinys. Juk mano bėgimas, kuriam Leo liga tiktai davė dingstį, buvo ne

kas kita, kaip mėginimas išsivaduoti iš jo įtakos. Bet jis buvo mane jau pernelyg giliai paveikęs, pernelyg smarkiai suformavęs, kad būčiau galėjęs išsivaduoti. Gerai prisimenu, kaip, grįžęs į Leipcigą, nebegalėjau rimtai žiūrėti į savo profesorių ir jo absurdiškas rasių teorijas. Nebegalėjau į jį nė pažvelgti. Ir jeigu jis būtų mane privertęs – juk vis dėlto keliavau valstybės lėšomis – nurodyti, kodėl vengiu skelbti tyrinėjimų rezultatus, būčiau turėjęs pasakyti, kad Galicijos žydas man atvėrė akis, ir atvėrė džiunglėse, čiabuvių, pačioje žemutinėje civilizacijos pakopoje gyvenančių primityvių būtybių, draugijoje. Laikyti doktorantūros egzaminą būtų buvę neįmanoma. Staiga prisiminiau, kaip mudu su Leo kartą po derliaus šventės orgijos susistatėme savo krėslus seklioje šalutinėje upės atšakoje ir rūkydami susėdom vienas prieš kitą. Nemanau, kad iš tavęs išeis didis etnologas, pasakė Leo, tu per menkai domiesi žmonėmis. Iš tikrųjų jie, gaudantys didžiąsias skruzdes ir renkantys jų riebalus, tau yra koktūs. Tu matai ne platų veidą, paženklintą sunkios ligos, ne, tu matai šlykštų veidą, pratrūkusias votis, iškritusius dantis. Viską, ką matai, yra ne kita forma to, ką vaizduoji ar ketini vaizduoti, bet vien išsigimimo forma. Esi ne galas grandinės, kurios jie yra pradžia, bet priešingai: jie yra galas, pasiekę ribą, už kurios vėl turi pradingti. Tavo akyse jie neturi šiame pasaulyje jokio šanso, todėl ir yra įdomūs jaunuoliui iš Leipcigo, kurio profesorius – nykstančių rasių specialistas.

Nežinau, ar jis buvo teisus, tačiau tikrai ne itin vykęs daiktas buvo vidur džiunglių dėstyti man, kad esu netinkamas savo profesijai. Šiaip ar taip, vėliau niekados nebesileidau į keliones. Visas knygas, kurias paskelbiau, maitino tų dvejų metų patirtis ir kitos publikacijos. Rašoma juk buvo ir tebėra pakankamai. Aš negebąs mylėti – toks buvo glaustas Leo komentaras, o man pamėginus protestuoti, jis paprašė papasa-

koti lemtingiausią gyvenimo meilės istoriją. Apspistas moskitų, įropojau tiesiai į spąstus.

Studijuodamas Leipcige, pradėjau pasakoti, greta etnologijos, klausiau ir vokiečių literatūros paskaitų – šios disciplinos pagrindas buvo Goethe. Tačiau buvo vienas dėstytojas, kuris savo dievu išsirinko Hölderliną ir iš semestro į semestrą garbino jį, apsuptas ir asistuojamas jaunų panelių. Paskaitas jis skaitė antradieniais, nuo ketvirtos iki šeštos, nežinau, kodėl tai įsidėmėjau. Mano galvoje gausybė tokių nereikšmingų duomenų, senų telefono numerių, tarp Leipcigo ir Ceico kursuojančių traukinių tvarkaraščių, kuriuos kartais balsu pats sau kartoju, nes jie man atrodo tikrasis mano gyvenimo karkasas. O savo dabartinės banko sąskaitos numerio negaliu įsiminti. Viename iš tų Hölderlinui skirtų seminarų priekyje manęs ir šiek tiek į šoną visados sėdėdavo mergina, mano dėmesį kausčiusi labiau nei patetiškai, pamaldžiai priešais auditoriją aiškinami himnai, lyg nuo jų priklausytų visas mūsų gyvenimas. Mergina gerai žinojo, kad ją stebiu, šiaip ar taip, tariausi gebąs taip sukoncentruoti žvilgsnį, kad ji turėjo šnairuoti į mane pro palaidus plaukus, krintančius ant konspektų sąsiuvinio. Ji ateidavo ir išeidavo visados viena, vilkėjo žydra drobės suknele ir avėjo sandalais, o savo reikmenis nešiojosi šviesiai žydrame drobės krepšyje. Prisimenu kiekvieną smulkmeną. Semestro pabaigoje, po paskutinės paskaitos, per kurią buvo skaitomi visi per semestrą nagrinėti eilėraščiai, žengiau prie jos, nusilenkiau ir paklausiau, ar galėčiau ją pakviesti taurės vyno. Ji neturėjo laiko. Skubanti namo, pas tetą, paskui – į geležinkelio stotį ir važiuosianti pas tėvus, turinčius ūkį Harce ir auginančius cukrinius runkelius. O kodėl gi man neatvažiavus kitą savaitgalį, tėvai, girdi, neprieštarausią. Mergina drobės suknele stovėjo priešais mane ir dėstė visų nuostabiausią pasiūlymą. Be abejo, kitą penktadienį nuvažiavau į Zalcgite-

rio apylinkes, buvau kuo maloniausiai priimtas tėvų ir mano garbinamosios, su kuria širdyje jau buvau beveik susituokęs, gavau kambarį erdvių svečių namų antrame aukšte su vaizdu į švelniai vingiuotą Harco kalnų virtinę ir tomeliu Hölderlino eilėraščių ant naktinio stalelio, – sudžiūvusi rugiagėlė gulėjo tarp tų puslapių, kuriuose buvo išspausdintas vienas... na, vienas nesuprantamiausių vokiečių kalba rašytų meilės eilėraščių. Buvau taip vaišinamas, kaip namie tik per šventes gaudavau, o po ilgų pietų ir širdingų pokalbių apie kaimo gyvenimo vargus su komiltone ir jos šunimi ėjau pasivaikščioti į laukus – ten buvo kalbama vien apie Hölderliną, apie poezijos meilę ir šventybę, kurią perteikiančios ir kuria dvelkiančios jo eilės. Tikrai nedaug trūko, kad mudu, per tas kalbas apimti didžiausio entuziazmo, būtume ėmę bučiuotis, šiaip ar taip, pabrėždami tam tikras eilutes, mudu lietėm kits kito ranką ir po ilgo pašnekesio lyg apsvaigę grįžom atgal į ūkį. Praleidau vieną ilgesingiausių savo gyvenimo naktų su Hölderlinu, Diotima, studente ir visokiomis kitokiomis pamėklėmis, šmėžavusiomis mano sapnuose. Kitą rytą buvau pasiryžęs prašyti merginos tėvą dukters rankos. Nuėjau girgždančiomis prieangio grindimis į vonios kambarį atsigaivinti, kad drąsiau žengčiau lemtingąjį žingsnį. Su putomis apkibusiu dantų šepetuku burnoje priėjau prie lango ir užsimąstęs ėmiau dairytis į Harcą, bet čia mano dėmesį patraukė baimingas cypsėjimas ir sparnų plazdesys. Ten stovėjo mano šviesplaukė mylimoji su žydra prijuoste ant žydros drobės suknelės, vienoje rankoje laikydama sparnais plakančią vištą, o antroje – šepetį trumpa rankena, kurio kietąja puse ji netrukus trenkė vištai per galvą; paskui ji nupjovė vištai galvą peiliu. Kaip nesunku numanyti, piršlybos neįvyko, dar tą pačią dieną išvažiavau ir daugiau mudu niekados nebesusitikome.

Leo, tylomis išklausęs pasakojimą, liūdnai mane nužvelgė.

Kadangi jis buvo ragavęs psichoanalizės ir kitokių paistalų, tai ėmė daryti labai jau drąsias išvadas, tokias nemalonias, kad nenoriu čia jų kartoti. Šiaip ar taip, ir ateityje tu išsisuksi nuo vedybų, – tokie buvo jo paskutiniai žodžiai. Dar šiandien regiu save, lyg žaibo trenktą, lyg priaugusį prie krėslo sekliame vandenyje. Mat širdies gilumoje žinojau, kad jis teisus.

Popietės tyloje prie praviro lango sėdau už rašomojo stalo, išsitraukiau iš stalčiaus lakštą popieriaus, be vardo ir adreso, ir pradėjau rašyti.

XIII

Mielasis Leo,
labai dėkui Tau už laišką, kuris, leidyklos persiųstas, tikrai atėjo praslinkus kelioms dienoms po mano aštuoniasdešimtojo gimtadienio. Jausmų, sukilusių manyje, išvydus Tavo rašyseną, kurią, be abejo, išsyk atpažinau, negaliu Tau apsakyti, be to, nė nežinau, ar jie Tave domina. Šiaip ar taip, apsidžiaugiau, kad tebesi gyvas. Galėsime viską apšnekėti, kai, tikiuosi, netrukus susitiksime. Atleisk, kad šis laiškas toks trumpas, tačiau praeitą naktį pasimirė mano šuo, vienintelis gyvas padaras, su kuriuo turėjau artimesnį ryšį paskutiniaisiais metais. Beje, jis džiaugėsi, kad nusprendžiau su Tavimi pasimatyti, bet, matyt, vis dėlto pabūgo tolimos kelionės, o mintis pasilikti vienam šiuose namuose, kuriuose mudu gyvenam, jam veikiausiai pasirodė neįsivaizduojama. Jis buvo vardu Stenlis. Šįryt jį sudeginome. Gaila, kad Tu nebegalėsi su juo susipažinti. Jau kuris laikas gyvenu Miunchene, netoli Anglų sodo, nedideliame namelyje su sodeliu, kurį visai apleidau. Tai – mano džiunglės, gausiai gyvenamos paukščių. Praeitais metais čia laikėsi net porelė dudučių. Tačiau kaimynų namuose pernelyg gausu kačių, todėl jie nebegrįžo. Vedęs niekad nebuvau. Šeštajame dešimtmetyje rimtai svarsčiau, ar nesusiradus man psichologo ir nemėginus išsiaiškinti, kodėl esu toks linkęs gyventi vienas, tačiau tie svarstymai ir liko svarstymai. Tavo spėjimas, kad esu kankinamas kastracijos baimės, išgąs-

dino mane labiau, nei pats sau norėjau pripažinti. Užuot gąsdinęs, verčiau būtum davęs daugiau patarimų. O paskui namuose atsirado Stenlis, gebėjęs atstoti daugelį žmonių. Moteriškė, ateinanti tvarkyti mano namų, džiaugsis, kad jis numirė, mat ji negalėjo pakęsti šuns seiliojimosi – už tai, kad pakenčia mano seiliojimąsi, ji gauna atlyginimą, net, įtariu, tikisi palikimo dalies. Šiaip ar taip, ji susimetė su paštininku, kuris man kartais padeda tvarkyti korespondenciją ir pakeičia perdegusias lemputes. Ilgai gyvendamas, pergyveni visas namų lemputes, technika yra silpnesnė, nei manoma. Beje, Stenlis beveik mokėjo kalbėti. Dar gerai prisimenu mažąjį staugūną, kurį Tu vienu metu globojai ir kuris mokėjo su Tavimi staugūniškai kalbėtis, nepamiršau nė suragėjusios nuo senatvės papūgos, kurios gana aiškiai tariamų žodžių mudu neįstengėm suprasti, nes ji krankė mudviejų nemokama čiabuvių kalba. *Tavo* nemokama kalba. Jeigu Stenlis būtų sulaukęs tokios senatvės kaip toji papūga, jis būtų pergyvenęs mane, ir niekas jo nebūtų supratęs.

Miunchenas liko mažas nuobodus provincijos miestas, kuriame socialinė padėtis svarbesnė už asmens vertingumą, tad manęs, vis labiau vengiančio viešumos, kaip asmens mieste nebėra. Visi pagaminti pagal tą patį šabloną – taip pat ir menininkai ir rašytojai, gauną pinigus už tai, kad rodo savo žonglierių triukus. Paskutiniaisiais metais jiems dažnai buvo leista pasišokti. Visa Europa sujudusi, ir visi viliasi, kad dabar viskas bus dar geriau. Bus kraupu. Pascalis rašė, jog visos žmogaus nelaimės kylančios dėl to, kad jis neįstengiąs ramiai nusėdėti savo kambaryje. Kokia teisinga mintis. Aš tiktai kartą išsiveržiau iš savo kambario, iš pradžių – vienas, paskui – su Tavimi, ir nuo to meto mane persekioja nelaimės. Ne akivaizdžiąja prasme, nes man, tiesą sakant, viskas klostosi taip gerai, kaip gali klostytis aštuoniasdešimtmečiam, netekusiam vieninte-

lio gyvenimo draugo. Be to, mane lydėjo sėkmė – tai nemenka dalimi Tavo nuopelnas. Nelaimės įsismelkė į gilesniuosius klodus, sugadino pagrindus, pagraužė vidaus atramas. Neliko jokio vieningumo, jokios būtinybės. Mane reikėtų iš pagrindų sanuoti. Gyvą mane išlaikė tik instinktas ir tinginystė. Stenliui iškeliavus, žinau, kad ir aš nebeilgai trauksiu, taigi mudviem reikia greitai susitikti.

Džiaugiuosi, kad pamatysiu Tave, nors susitikimas mudviem abiem bus sunkus. Norėčiau Tau štai ką pasiūlyti: kadangi dabar dar per karšta keliauti į Pietų kraštus, siūlau susitikti spalio 15 dieną. Užsakysiu, – žinoma, jeigu Tu sutiksi, – du gražius kambarius su terasa *Printemps* viešbutyje, Korfu saloje, – tai pirmaklasis senamadiškas viešbutis su išpuoselėtu sodu, kuriame mudu, jei viduje būtų per karšta, galėsime atsivėsinti. Užsakysiu kambarius savaitei, bet esu tikras, kad prireikus galėsime pasilikti ir ilgiau, nes tuo metu dar nedaug senojo kirpimo anglų apžiūrinėja driežus ir šimtakojus, kurie kasasi urvelius po sutrešusiom sodo išvartom. Atvažiuosiu, kaip sakyta, vienas, bet atsivešiu Stenlio nuotrauką, kad bent maždaug galėtum įsivaizduoti, kaip jis atrodė. (Jeigu mudviejų abiejų fotografija nebūtų buvusi per didelė, būčiau Tau ją išsiuntęs su šiuo laišku.) Džiaugiuosi, kad susitiksime, nors tas susitikimas man bus labai sunkus išmėginimas, – ne tik todėl, kad niekaip negaliu smulkiau prisiminti, kaip mudu galutinai išsiskyrėme. Koks buvo paskutinis žodis, paskutinis žvilgsnis, kokia buvo pati paskutinė scena? Galbūt Tu dar meni, kaip aš pagaliau prisiverčiau, sėdau ant asilo ir pradingau. Ar dar atsigręžiau, ar pamojavau Tau ranka? Džiunglėse mudu drauge pastebėjome, kad, iš viršaus žvelgiant, žemės paviršiuje matyti pražuvusių miestų statinių apybraižos, – lygiai taip ir man ligi mirties išliks regimas tam tikras Tavo uždėtas antspaudas. Vadinasi, Tu privalėsi mane pergyventi, kita galimybė man neateina į galvą.

Visa kita – vėliau, žodžiu. Artimiausius pusantro mėnesio ligi mudviejų susitikimo po beveik penkių dešimčių metų turėsiu labai daug nuveikti, o tai bus dar sunkiau, nes paskutiniuoju metu iš tikrųjų pasidariau tinginys. Nesakyčiau, kad apsileidau, veikiau net priešingai: aš tiktai iki minimumo sumažinau visokią veiklą. Pavyzdžiui, lioviausi rašęs. Neseniai čia laikraštyje buvo paskelbtas straipsnis, kad autorius tampa nebeįdomus. Jis esąs tik mediumas, skolinąs savo parkerį atsitiktinai aplink skraidantiems žodžiams, kad tie galėtų atsidurti popieriuje. Tą akimirką, kai žodžiai juodu ant balto užrašomi, autorius galįs trauktis, sakiniai jam jau nebepriklausą. Jeigu jam patinką, jis vėl atkišąs rašiklį prieš vėją ir laukiąs, ar nepasitaikysią dar kelių žodžių kokiam eilėraščiui; o jeigu nepasitaiką, irgi, girdi, menka bėda. Žmonės visai pamišo. Visur vien teorijos, kad jie, tiesą sakant, nė neegzistuoja. Tik kur ne kur keli oran atkišti parkeriai, o už jų – pakvaišusi pramonė, reprodukuojanti ir leidžianti rinkon atsitiktinumą. Su tokiais dalykais nebenoriu turėti nieko bendra. Sakyk, ar kada dar buvai sutikęs Luizą? Kadangi žmonės čia, Vokietijoje, domisi ne tik savo teoriniu sunaikinimu, bet dar ir okultizmu, aš vis – deja, veltui – tikėjausi aptikti jos vardą kurios nors tų subtiliai apipavidalintų knygų viršelyje. Galbūt ji ištekėjo už generolo, žuvusio per kurį nors iš daugybės pučų, ir dabar gyvena iš jo pensijos. Taigi iki greito pasimatymo, Tavo senasis Richardas.

P.S. Pranešk man telegrama, ar gali priimti mano siūlymą. Jeigu negalėsi, turėsim dar kartą pasikeisti laiškais.

Nė pats nepajutau, kaip man nuriedėjo kelios ašaros. Jos nuvinguriavo skruostais, vos vos kutendamos odą. Kada paskutinį kartą verkiau? Mano ašarų liaukas sudirgino ne pavėluota gėda dėl seniai praeitin nugrimzdusio gyvenimo epizodo, tiesiog staiga pajutau, kaip prieš mane sukilo negebėjimas susigaudyti savo paties praeityje, ir, neįstengdamas pasiprie-

šinti šiam ūmiai ir nuožmiai užplūdusiam, kvapą gniaužti ėmusiam jausmui, paprasčiausiai atsipalaidavau. Galbūt prisileistajam sentimentalumui pavyks atraizgyti mazgą. Anksčiau ar vėliau, šiaip ar taip – labai greitai, nuo tokių kančių, visai teisingai vadinamų sąžinės graužatimi, mane išvaduos fizinė mirtis, tačiau netikrumas dėl to, kiek laiko man dar liko gyventi, verčia manyti, kad patartina pagalvoti ir apie kitokias naštos nusikratymo galimybes. Todėl su dėkingumu jutau, kaip ašaros viena po kitos rieda man už apykaklės. Lyg nustebęs vaikas, aš, verkiantis senis, sėdėjau savo krėsle ir leidau joms riedėti.

XIV

Ar Leo dar rūko? Kai mudu vakarais po darbo ilsėdavomės hamakuose, aš prisikimšdavau pypkę rūpestingai saugomo angliško tabako, o Leo rūkė, galima sakyti, viską, kuo jį vaišino indėnai, jeigu tik tai bent iš tolo panėšėjo į tabaką. Dažnai jis duso ir kosėjo taip siaubingai, jog man būdavo baisu, kad galo negautų, bet jis greit atsipeikėdavo ir tada gulėdavo sau hamake švokšdamas ir dėbsodamas į dangų. Leo daug rūkė ir daug skaitė. Matydamas, kaip kamuojuosi su ilgais Thomo Manno sakiniais, – be specialios literatūros, turėjau tik Manno ir Eulenburgo knygų, kurias buvau nusipirkęs viename San Paulo antikvariate iš vokiečių kilmės žydo, – jis tik laidė ironiškas pastabėles. Į buržujus besikeliąs miesčionis, toks buvo jo komentaras, visai netinkamas džiunglėms. Mintis, jog mokai indėnus mūsų kalbos ir skaityti tam, kad jie galėtų gilintis į Thomo Manno originalus, yra tiesiog šlykšti, plūdosi jis, gulėdamas hamake, duok jiems Ringelnatzą ar Morgensterną, tada jie, prisiminę mus, galės bent pasijuokti. Šiaip ar taip, jis bent ne žydas, sakydavau tada įsižeidęs, nors ir dėl to nebuvau tikras. Labiausiai Leo mėgo kalbėti apie rašytoją, vardu pavarde Paulis Scheerbartas, kurį aš ilgai laikiau paties Leo pramanu, nes cituojamos keistuoliškai paikos eilės galėjo būti tik jo darže dygusios. Jeigu, būdavo, kuris nors indėnas iškrečia šunybę, kuri Leo nepatinka, jis sako: charakteris – vien grynas nikis, čigonę sveikink susitikęs ir kvatojasi susiriesda-

mas iš tų žodžių. Bet kodėl jis tą paiką eilėraštuką laikė reikšmingesniu už Thomo Manno šedevrus, taip ir liko jo paslaptis. Vieną dieną tu tai suprasi, sakydavo jis, skęsdamas dūmų debesyse. Pats savo knygų lagamine, sunkiausiame mūsų mantos nešulyje, turėjo vien prancūzus. Stendhalį, Renard'ą, Amielį, Valéry, paskui dar – *en masse* poezijos knygų ir filosofinių raštų. Jeigu indėnai jam įmaišydavo į tabaką stipresnių kvaišalų, jis, iškėlęs į dangų rankas, drožsaid per aikštę deklamuodamas balsu, linksmindamas žmones ir gyvius, iki šiol negirdėjusius nė vieno Mallarmé posmo. Jis buvo narkomanas. Apsvaigimui praėjus, būdavo, persikreipęs susiraito guolyje ir tyli, tada net valgis jo nevilioja. Kramtyti – sunkus darbas, paprastai sakydavo prieš užmigdamas.

XV

Septintajame dešimtmetyje, kai mano pirmoji knyga išėjo Amerikoje – tai reta sėkmė vokiečiui kelionių rašytojui, lydima visų jaudinamų ir nemalonių šalutinių reiškinių, – gavau laišką iš Niujorke atsidūrusio ruso; šis teiravosi, kur dabar esąs Leo Himelfarbas, kuriam buvo dedikuotas ir amerikietiškasis mano knygos leidimas. Iš pradžių santūriai atsakiau, kad, mano žiniomis, jis liko Brazilijoje ir greičiausiai jau bus miręs, nes visos mano pastangos išsiaiškinti, kur jis pradingo, buvusios nesėkmingos, tačiau neprašytasis susirašinėjimo partneris vertė mane pasakoti vis naujų smulkmenų apie Leo, neva buvusį jo draugą. Girdi, jie drauge kovoję internacionalinių brigadų pusėje per Ispanijos pilietinį karą, abu likę gyvi ir 1938 metais paskutinį kartą matęsi Paryžiuje, viešbutyje netoli *Boulevard Malesherbes*, lyg ir kokioje priebėgoje, kur Leo gyvenęs su žmona ir vaiku. Su žmona, su vaiku? – savo ruožtu paklausiau aš ir taip išsyk gerokai įsipainiojau į istoriją, su kuria dėl rimtų priežasčių nenorėjau turėti nieko bendra. Tačiau tasai Vasilijus Fiodorovičius Černych nesileido sustabdomas mano santūraus nešnekumo, tik toliau bėrė klausimą po klausimo ir savo plona, kampuota rašysena piešė gyvenimo panoramą, bemaž niekaip nesuderinamą su mano žiniomis apie Leo. Gal jis painiojo Leo su kuo kitu? Šiaip ar taip, Leo niekados nė žodžiu nebuvo užsiminęs apie dalyvavimą Ispanijos kare, ką jau kalbėti apie šeimą. Į mano gyvenimą jis įžengė iš namų

džiunglių ir vieną dieną liko džiunglėse, – ne itin šnekus, bet kalbos dovaną turėjęs vienos mano gyvenimo atkarpos palydovas, pamiršęs man pasipasakoti apie savo praeitį. O štai dabar jis pasirodė jaunystėje kariavęs Ispanijoje, komunistų pusėje, dabar jis pasirodė beturįs žmoną ir – mane tai anuomet labiausiai prislėgė – vaiką. Netrukus man buvo leista patirti, kad ten buvusi mergaitė, kuri, jeigu tik Vasilijus, savo laiškus visados pradėdavęs kreipiniu „mielasis bičiuli“, teisingai prisiminė, buvusi vardu Sara.

Ruso atmintis veikė puikiai; galiausiai jis mane ir aplankė, mat gavo vietą Miuncheno radijo stotyje *Free Europe*. Taigi Sara dabar turinti būti trisdešimties metų. Per savo leidėją Prancūzijoje paprašiau Paryžiaus ir kitų Prancūzijos didmiesčių telefonų knygose paieškoti Saros Himelfarb, bet, dėkui Dievui, nieko nepešiau. Greičiausiai ji buvo ištekėjusi. Greičiausiai ir jos motina antrą kartą ištekėjo. Šiaip ar taip, rusas, mudviem keletą kartų susitikus ir pasišnekėjus, nuo manęs atstojo. Po kelerių metų jis buvo rastas nužudytas, o aplinkybės, kuriomis mirė, taip ir liko neišaiškintos.

Vasilijų gerai prisiminiau. Buvo kresnas, gana aptukęs vyras pilkomis, švelniomis, vos vos išsprogusiomis akimis, vienas tų apsėstųjų intelektualų, kurie, atpratinti tikėti Absoliutą, išganymo ieško (ir niekad neranda) skaitydami eilėraščius. A *God that failed*. Vasilijaus intelektas niekados nesidavė užmigdomas, nors bukinantis darbas radijo stoties archyve nedavė progos juo naudotis. Rusas be paliovos kalbėjo apie savo ankstesnį vaisingą darbą partijoje, galiausiai išsiuntusioje jį Ispanijon, kur jam teko kęsti utėles, alkį ir saulę, nepalaužiamai tikint komunizmo pergalės idėja, kol Leo, plačių pečių Galicijos žydas įdubusia krūtine, įsibrovė į jo gyvenimą ir jam, Vasilijui, po neramumų Barselonoje atvėrė akis, atskleisdamas sovietų terorą ir po Maskvos procesų amžiams išnie-

kintą moralinį demokratijos autoritetą. Revoliucijai nuplėšta garbė, sakęs Leo, kai jiedu pagaliau leidęsi į kelią per Pirėnus, kur juos, pašaipūną aiškiaregį Leo ir įsibaiminusį renegatą Vasilijų, jau prancūzų pusėje *gardes mobiles* apiplėšę ir įgrūdę į lagerį. Paskui – bėgimas, dažniausiai pėsčiomis, per visą Prancūziją iki Paryžiaus. Paryžiuje jiedu išsiskyrę. Na, iki kito karto, pasakęs Leo, su dukra ant rankų stovėdamas viešbutėlio tarpduryje, dar susitiksime, kai Europoje baigsis rytoj prasidėsiąs karas.

Taip Vasilijus Fiodorovičius Černych, apvalainasis nykštukas, baigė pasakoti man apie Leo. Atsisveikindamas jau gatvėje, kuri, kaip staiga prisiminiau, buvo šlapia po praūžusios smarkios vasaros audros, jis priėjo prie pat manęs, abiem rankom suspaudė dešinę ir sukuždėjo: nepykit, mielasis bičiuli, bet kartais man rodosi, lyg jūs būtumėt nužudęs Leo.

XVI

Nuo to meto, kai atėjo Leo laiškas, dažnai nejučiomis prisimenu mudviejų pirmąją stovyklą. Ją sudarė du dideli apskriti namai, kuriuose gyveno kelios šeimos, atkakusios su mumis iš miesto, kokios dvi dešimtys jau senokai ten gyvenusių čiabuvių lūšnelių, ir ekscentriškas statinys, kuriame buvo mano rezidencija. Tarp namų plytėjo atvira aikštė, kur indėnai ant demblių džiovino manijokos miltus. Išsyk už mūsų gyvenvietės milžiniški medžiai, aukštybėse suglaudę viršūnes, kūrė prieblandų ertmę, kurioje viešpatavo džiunglių įstatymai. Abiejų karalijų tarpininkai buvo indėnai, čia, žiūrėk, dar ką tik ant ilgo sėdimojo rąsto plepėję ir aptarinėję savo politiką, o kitą akimirką nuėję prieblandon ir tarytum skradžiai žemės prasmegę. Kadangi aš pats pirmą kartą atsidūriau buše, mano juslėms apsiprasti prireikė ilgoko laiko. Taigi iš pradžių lyg paralyžiuotas tik sėdėjau ant medinių savo namelio laiptų ir, kažin kur klaidžiodamas mintimis, dėbsojau į knibždėlyną aplinkui mane. Viso to bruzdesio akis neįstengė skaidyti, todėl tik sustingęs dėbsojimas, fiksuotas kvailas žvilgsnis galėjo gelbėti nuo kolapso. Mačiau viską, bet nieko nesuvokiau ir nieko neįstengiau atskirti. Skyrėjas buvo Leo. Jis rūpinosi žmonėmis ir gyvuliais, jis liepė priskinti moskitų nemėgstamų žolynų, prižiūrėjo namų statybą ir ėmėsi veisti daržą, kurio planą buvo iš anksto nupiešęs, jis saugiai sudėjo atsargas ir žiūrėjo, kad įnagiai vakare būtų padėti į savo vietas. Atrodė, kad jo

netrikdo nei triukšmas, nei purvas, nei žmonės. Jau po kelių dienų jis tame Dievo pamirštame džiunglių užkampyje gyveno taip, lyg likimas jį būtų kaip tik tai vietai numatęs. Jis buvo keitėjas. Būdavo, nurodys ar nupieš ką nors ilgu smiliumi žemėje, ir jau kas nors keičiama. Savaime suprantama, jis akimoju išmoko susikalbėti su čiabuviais, kurie šalia manęs buvo niūrūs, nekalbūs, užsiėmę vien savimi ir sakytum oriai atžarūs. O su juo buvo smagūs, šnekūs ir prieraišūs, todėl mano neapykanta tiems žmonėms vis stiprėjo ir netrukus smarkumu pranoko stingulį ir nusiminimą. Nuo pirmosios akimirkos buvau ten nereikalingas, ir juo stipriau tai jutau, juo labiau buvau tuo tikras, juo labiau stengiausi rodyti savo galybę, kuriai galiausiai Leo juk turėjo būti dėkingas už savo egzistenciją. Tačiau be jo autoriteto mano galybė buvo bejėgė.

Su Leo mudu įkūrėme keturias skirtingas stovyklas, gyvenome kaimynystėje keturių genčių, kurių bendravimo formos buvo tiesiog nesulyginamos, Leo išmoko keturias kalbas ir mėgino mane jų išmokyti. Ir nors galų gale mudviejų keblūs santykiai nežlugo (to aš labiausiai bijojau), manęs niekados nepaliko jausmas, kad Leo rimtai į mane nežiūri. Jo akyse aš visados buvau vokietis studentas, bėdon patekęs akademinės dresūros rezultatas, negebąs prisitaikyti prie svetimos aplinkos, bejėgė būtybė, garbinanti tyrumą, nes bijanti visokių maišytų dalykų. Tikrai baltųjų ir juodųjų, baltųjų ir indėnų, indėnų ir juodųjų mišinys, atsivėręs mano akims, anaiptol neteikė malonumo – ne menkiausia priežastis buvo ta, kad aš to mišinio neįstengiau suprasti. Tačiau turėjau ką nors suprasti, kad galėčiau parašyti daktaro disertaciją. Joks doktorantūros vadovas nebūtų manęs privertęs tą painų mišinį pamilti, kaip aiškiai ketino pamilti Leo, ir viena kita paranoidiško atmetimo priemaiša darbui nebūtų kenkusi, tačiau minimalus pažinimas, įsijautimas mano stebėjimams buvo reikalingas, nes

kitaip išvis nieko popieriuje nebūčiau surezgęs. Bet kadangi neturėjau energijos, reikalingos atlaikyti savo paties gniuždantį nusiteikimą, tapo aišku, kad Leo rašys ir dienoraštį. Jis rašė, o aš skaičiau ir – kaip paskutinį jau seniai iš rankų išsprūdusios galybės ženklą – brėžiau po tekstu beprasmišką kabliuką. Tvarka – štai ką jis reiškė, patikrinta ir pripažinta teisinga. Pataisų niekados nesiūliau. Taigi Leo ne tik išgelbėjo man gyvybę – be jo, kaip supratau jau po kelių savaičių, būčiau pražuvęs, pradingęs džiunglėse, – bet ir išmokė mane rašyti, išmokė amato, nulėmusio visą tolesnį mano gyvenimą. Jis vietoj manęs ir drauge su manimi gyveno tą mano dalį, kuri buvo pasmerkta dykinėti. Dar ir šiandien, rašant šiuos puslapius, man dreba rankos, nes turiu pripažinti, kad Leo tebėra mano dalis, – mano susenusios rankos, nieko nebeįstengiančios dorai suimti, tie suglebę nagai gumbuotais sąnariais, kurių oda niekados nebeišsilygina.

Štai mano atmintyje jau iškyla antroji mudviejų gyvenvietė. Regiu prieš save tankią žalią krūmokšnių sieną su nesuskaičiuojama gausybe baltų žvaigždučių, dar kartą sušvintančių paskutiniuose saulės spinduliuose, o paskui jau užsiveriančių; pasakiškąjį filodendrą su milžiniškais širdies ar strėlės antgalio pavidalo lapais, apsivijusį storesniąsias medžių šakas ir leidžiantį begalinę daugybę plonyčių, atvirame ore tabaluojančių šaknų, lyg virvės šimtais nukarusių žemyn, – kartu su į visas puses nusidriekusiomis ar kilpomis pakibusiomis lianomis tos šaknys sudaro neišraizgomą lynų ir virvinių kopėčių sistemą, po kurią striksi paklaikusiais balsais spygaujantys, rėkaujantys ir čerškaujantys paukščiai; regiu keistą, lyg kreidinę žievę aukšto medžio, augusio greta mano rezidencijos ir turėjusio skėčio pavidalo viršūnę iš švelniausios mimozų lapijos; didžiulius, šilko lengvumo baltus drugius, kurie, ramiai plevendami sparnais, būdavo, išnyra iš miško tamsybės

ir leidžiasi mūsų darže: šį daržą Leo drauge su indėnais pavertė visoje apygardoje garsia lankymo vieta, kur žiopliai net išsižioję stebėdavosi. Tame darže jis skynė žąsies didumo, iš pradžių žalius, o vėliau – gelsvus vaisius, kurių viduje buvo gausybė smulkių sėklelių, nugrimzdusių skaidrioje, pilkšvai žalioje masėje, skoniu panašioje į agrastus. Iš kitų, miltingesnių, visų spalvų ir formų vaisių Leo virė uogienę ir tepė ją ant papločių. Be to, jis augino pupeles, agurkus, moliūgus ir visokiausius pipirinius augalus, gardinusius mūsų valgį. O galiausiai išmokė indėnus, kaip reikia elgtis su grūdiniais augalais, pasėtais laukuose aplink namus, kad jų būtų gautas padorus derlius. Leo, žydas rašytojas iš Galicijos, buvo idealus daržininkas.

Vakarais, gulėdamas hamake, jis apžvelgdavo savo triūsą, neįtikėtinus turtus, gausybę ir vešlybę, aptarinėdavo rytojaus dieną su darbininkų vyresniuoju, pritūpusiu greta jo ant žemės, skaitė, rašė ir apskritai elgėsi kaip žmogus, seniai atsižadėjęs Europos ir nusprendęs visiems laikams apsigyventi šiame iš džiunglių atsikovotame rojuje. Aš, šiaip ar taip, ištrūkęs iš Leipcigo universiteto ir Vokietijos kariuomenės, nemokėjau naudotis laisve, kuria juk turėjau mėgautis, ir vis ieškojau tvarkos principų, pagal kuriuos turėčiau rikiuoti savo santykius su žmonėmis ir gamta, o Leo laikėsi principo imti ir duoti, mokytis ir mokyti, klausytis ir pasakoti, trumpai tariant, – mainų principo, kurio aš neįstengiau net mėgdžioti. Pas jį čiabuviai ėjo, manęs prisibijojo. O jis irgi ėjo prie jų, klausinėjo, prašė pasakoti savo istorijas ir aiškinti savo daiktus, čiabuviai, laisvomis dienomis susirengę medžioti ar savo genties lankyti, ėmėsi jį drauge, jam buvo valia dalyvauti jų vestuvėse ir laidotuvėse, jis buvo išsyk ir gydytojas, ir teisėjas, ir mokytojas.

Naktimis dar mudu sėdėdavom kokią valandą mūsų verandoje žibalinės lempos šviesoje; priešais Leo gulėdavo dienoraštis. Jeigu tą dieną būdavo mažai pavienių dalykų, vertų

aprašyti, jis imdavosi teminių apibendrinimų. Pavyzdžiui, apie švarą. Kartais tiesiog juokas ėmė matant, kaip tas žmogus su šventu rimtumu aprašinėja, sakysim, mūsų indėnų kūno priežiūros praktikos stygių. Leo išgalvodavo vis naujų žodžių, stengdamasis kuo maloniau pateikti nešvarią, netvarkingą tų žmonių išvaizdą. Jis meiliai vaizdavo, kad jie gyvena nuo dūmų pajuodusiose, troškių kvapų prisigėrusiose, dvokiančiose, purvų priskretusiose lūšnelėse. Jeigu jiems imdavo niežtėti vabzdžių sugelta oda, jie, būdavo, ima pilko, riebaus molžemio, maišo jį su vandeniu arba seilėmis, kol gauna tirštą košę, ir ta koše užtepa niežtinčią vietą. Netoli laužo šis sluoksnis pamaži išdžiūsta ir galiausiai smulkių miltukų pavidalu nutrinamas. Šį dažniausiai vienintelį indėnų valymosi būdą Leo aprašinėjo taip, lyg tai būtų buvęs reikšmingas higienos istorijos žingsnis. Net parazitų knibždėte knibždančioms čiabuvių galvoms jis prasimanydavo deramų formuluočių. Sakysime, kai motina rinkdavo juosvas utėles vaikams iš galvų ir traiškydavo jas dantimis, tai buvo rūpesčio ir užuojautos išraiška; o tai, kad tie žmonės vakare su neįsivaizduojama kantrybe kasydavosi galvas ir stengdavosi kuo daugiau gyvių pagauti ir sumesti į ugnį, Leo vadino atidumo aktu. Visas šeimos turtas be jokios tvarkos buvo metamas į karnų krepšį, kur gulėdavo sukimštas ir sujauktas. Tas, kuriam, būdavo, prireikia kokio daikto, dar labiau didindamas netvarką, traukia visą gumulą lauk. Nieko nedavė geranoriški mano mėginimai prikalbinti čiabuvius drabužius dailiai lankstyti ir dėti į krepšį tvarkingai, juos džiovinti, valyti arba pakabinus vėdinti, kad išgaruotų įsigėrusi smarvė. Mano dovanotus daiktus jie iš smalsumo brangino kelias valandas, o paskui tie daiktai nerūpestingai lėkdavo į purvyną. Tame abejingame požiūryje į daiktus, iš kurių susidėjo visa jų manta, Leo dar gebėjo įžvelgti keletą gerųjų pusių, kaip galima pasiskaityti mano knygoje. Leo tokį elgesį lygino su mū-

siške savininkiška mąstysena, mūsų godumu, mūsų dekadansu, šitaip ne tik išaukštindamas indėnus, bet ir pelnydamas man griežto civilizacijos kritiko šlovę, už kurią mane labai gerbė jaunoji inteligentija.

Baigęs rašto darbus ir padėjęs vaškytine aptrauktą sąsiuvinį į užrakinamą medinę dėžę, jis, būdavo, grįžta su degančia pypke ir didele stikline gėrimo, išsidrebia verandos kampe ir drauge su manimi žvelgia į naktį, kurią retsykiais sutrikdo paskiri spigūs paukščių riksmai. Mėnuo nardo iš vienos tamsios debesų kišenės į kitą, blyškiai nušviesdamas daiktus, kuriuos mes mokslo tikslais esame sukrovę savo verandoje: maisto krepšius, puodus, molio keptuves, rėčius, demblius, piestas, kaukes, grūstuvus ir išskobtus moliūgus skysčiams laikyti. Palubėje kabaluoja fetišai, strėlės ir akmens kirvukai, o kampuose sudėti smulkesnieji įnagiai, krepšeliai, kaušeliai ir papuošalai. O tarp visų tų daiktų, laukiančių, kada bus aprašyti, dieną ir naktį savais takais traukia skruzdės, sunkiai velkančios šiaudgalius, angliukus ar miltų kruopeles.

Kaip tik tokią valandą, artėjant vidurnakčiui, Leo, būdavo, kartais atsigręžia į mane ir užveda kalbą. Pašnekesį visados pradėdavo nuo artimiausių dalykų, imdavo pasakoti, ką ketinąs veikti rytojaus dieną. Norėdamas ištyrinėti socialinės organizacijos formas, jis sumanė atlikti apylinkėse gyvenančių genčių apklausas. Aš su tokiais tyrimo metodais nebuvau susipažinęs, be to, abejojau, ar indėnas kada nors sakytų tiesą. Klaidingų pažiūrų, netikusių įpročių ir blogų polinkių tinklas buvo toks tankus, kad tiesai nedaug teliko vietos. Tačiau jokie argumentai neįstengė sutrikdyti Leo. Norėdamas tiksliau įžvelgti šeimos struktūrą, jis rengėsi su manimi ir vienu indėnu aplankyti indėnų gentį, kuri jam buvo išgirta kaip išsaugojusi itin daug tradicijų. Leo nė kiek neabejojo, kad keliausiu drauge. Atsikalbinėti nebuvo prasmės. Turėjau sekti

jam įkandin, turėjau mėgdžioti jį, kitaip, ko gera, būčiau buvęs išvytas iš stovyklos. Aptaręs „reikalus“, Leo ilgai netrukdavo pasukti pašnekesį tokia kryptimi, kuri neišvengiamai nuvesdavo prie Vokietijos. Dienomis jis buvo džiunglių gyventojas, valdąs ir tvarkąs nemenką stovyklą, o naktinėmis šmėklų valandomis vėl atvirsdavo į rūpesčio ir nevilties griaužiamą ir kankinamą europietį, kuris savo kalbomis griovė mano, baime nuo visko atsitvėrusio pasimetėlio, būties tvarką ir stabilumą. Tokiais atvejais jis visai nepaisydavo tos aplinkybės, kad buvau ne žydas, priešingai, sakytum sviesdavo savo žydiškumą man po kojų, reikalaudamas pareikšti nuomonę. Man norėjosi tokių kalbų išvengti, bet jis užsispyręs kartodavo savo klausimus. O man atsargiai tarstelėjus, kad šių santykių pusiausvyra vienaip ar kitaip būsianti atkurta, jis tik nemaloniai garsiai kvatodavosi dūzgiančioje naktyje. Anuomet man rodėsi, tarytum mudviejų kas klausytųsi. Visos viltys – vien apsigaudinėjimas, šaukė jis man, girdi, jis tai žinojęs nuo pat to momento, kai valdžioje atsidūrė naujieji viešpačiai, kurių pagrindinius raštus jis, žinoma, buvo skaitęs, – o aš jų nė akyse nebuvau matęs. Turėjau pasisakyti, kad ničnieko nežinau. Leo vertė mane prisipažinti, kad nieko nenutuokiu. O kai, būdavo, gėrimo stiklinė jo rankoje ištuštėja ir jis su moskitų tinkleliu ant galvos pakyla paskutinį kartą jos prisipilti, tai kartais, lengvai siūbuodamas, net sustoja priešais mane ir tol niekinamai žvelgia kaip į visišką neišmanėlį, kol aš gaunu prisipažinti, kad tam tikrais dalykais turėjau savų priežasčių nesidomėti. Jei man pasisekdavo, jis, būdavo, nebesugrįžta, tik gulasi patalan ir išsyk užmiega, – ši jo savybė man irgi visados kėlė nuostabą. Tačiau būti tokiam paliktam dažnai būdavo net dar skaudžiau nei kęsti jo agresyvumą. Kol sėdėdavau su juo terasoje, apgultas tų pačių moskitų, bičių ir *mutuka* vapsvų, kol orumas jam leido mane apskritai matyti ir

manęs klausytis, kol viena naktis gaubė mudu ir žvelgė į mudu sustingusiomis akimis, tol negalėjo nutikti nieko, kas keltų pavojų mano gyvasčiai. Net jo baramas jaučiausi esąs tvirtas. Ar jis numanė, kokią galią man turi? Esu tikras, kad jis tai žinojo.

Kitą rytą, man mėginant prisiminti, apie ką mudu naktį kalbėjomės, jis jau traukė savais reikalais. Tad man, jokio balso neturinčiam pinigų davėjui, teko vienam sunkia galva sėdėti pavėsyje ir žiūrėti į savo darbą dirbančius žmones. Pats neturėjau nieko, ką galėčiau mylėti. Knygas? Gamtą? Mokslą? Ore nuolatos tvyrojo pernokusių vaisių kvapas, tik didinęs mano rytinę melancholiją. Kaip žvėris dirsčiojau pro karoliukų uždangą, skyrusią vadinamąjį miegamąjį nuo terasos. Leo buvo kaimo įkūrėjas, instinktyviai žinojęs, kad privalo savo principu priešintis atminties neturinčioms džiunglėms, kuriose nebuvo nei kelių, nei paminklų, nei jokio centro. Jo principas buvo sodas, želdiniai, ekstremalių gyvenimo sąlygų sutelkimas viename taške, vienu metu valgomas įvairus maistas, drabužių įvairovė, sulėtintas laikas, atmintis ir pasakojamos istorijos. Jeigu mums būtų pakakę laiko, Leo būtų tapęs ir miesto įkūrėju, nelemtų laikų didvyriu, atrišusiu džiunglėms liežuvį ir privertusiu jas prabilti. Turime būti tikri, kad suprantame, ką jos kalba, nes tai vienintelis būdas sutvarkyti dabartinį mūsų gyvenimą, sakė jis. Tačiau nesulaukę tos akimirkos, turėjome vėl kilti ir palikti mūsų fermą, Leo fermą, rajūnėms džiunglėms.

Visa tai regėjau priešais save rytmečiais, kai, saugiai įsitaisęs už užuolaidos, žvelgiau į darbingą mūsų gyvenvietės bruzdesį. Tačiau mano gyvenimas anuomet nebuvo pasirengęs klausimams, nes visuomeninėms tiesoms buvau aklas. Širdyje tiktai kunkuliavo pavydas, kliudęs pamatyti netikėtą grožį. Mano dieną valdė nelemtieji dvyniai – pesimizmas ir fatalizmas. Kartą

mus aplankė vokietis kunigas iš artimiausios misijos, su siaubu žvelgęs į mūsų savotišką šeimyną. Jis tiesiai šviesiai ėmė dėstyti požiūrį, girdi, negrui esą geriausia ir jis jaučiąsis smagiausiai, kai tarnaująs baltajam. Jei tik su negru maloniai elgiamasi, jis be jokios neapykantos pripažįstąs baltojo pranašumą ir nemurmėdamas taikąsis su ta kuklia vieta, kurią gamta jam skyrusi savo būtybių hierarchijoje. Sėdėjom verandoje, aptarnaujami dviejų jo juodaodžių. Kunigui dar labiau įsivažiavus ir pradėjus dėstyti, kad negras esąs ištikimas kaip šuva, Leo pašoko nuo stalo ir plūsdamasis išbėgo iš namų. Aš vienas neįstengiau nutraukti ar kita tema pakreipti kunigo kalbą, nes šis Dievo tarnas aiškiai džiaugėsi proga išsamiai išdėstyti savo pažiūras vokiečių kalba.

Nuo pat senovės, nė kiek nesutrikęs aiškino jis toliau, kai Leo išėjo, mes regime juodąsias Afrikos gentis paeiliui susiduriant su visomis kultūringomis tautomis, bet jų atstovus visados matome toje pačioje vergų ir tarnų padėtyje. Toliau pažengusių tautų pavyzdys neskatinąs juodaodžių vytis, jau nuo amžių jie esą tokie pat tamsūs. Gryna juodoji rasė, baigė kunigas šią paskaitos dalį, civilizacijai neprieinama.

Dar ir šiandien regiu jo išsprogusias akis, čepsinčias lūpas ir gumbuotas rankas, kurių mostais jis akcentavo savo kalbą. Dar ir šiandien tebejaučiu savo negebėjimą nutraukti jo šnekas: mat visą laiką prieš akis stovėjo mano leipcigiečiai mokytojai, dėstę visai panašią teoriją. Negro liežuvis esąs per storas artikuliuotai kalbėti civilizuotomis literatūrinėmis kalbomis, užtat jie visados plačiai išsižioją, rėkaują, džiūgaują ir bemaž neįstengią šnekėti patylomis. O indėnas, ir šiaip drovus, paniuręs ir nešnekus, tik retai tepakeliąs balsą ir nuolatos kalbąs pro sukąstus dantis. Tačiau ir apie europiečius, kiek supratau, kunigas mažai ką gera tegalėjo pasakyti, šiaip ar taip, jie, girdi, dėl savo rasės specifikos nepajėgią sukultūrinti Pietų Ame-

rikos. Jie pernelyg smarkiai prakaituoją, šūktelėjo misionierius mekenančia švabų tarme, taigi galį būti naudojami tik kaip viešpačiai. Šiam regionui esanti reikalinga nauja padermė, rasė, pasižyminti ir kūno atsparumu, ir dvasios guvumu, o fizinės jėgos turįs parūpinti negras.

Kunigas buvo gimęs Treichtlingene, greta teologijos studijavęs istoriją ir parašęs vadinamąjį standartinį veikalą apie inkviziciją, kurį visai atsitiktinai turėjo su savimi ir paskolino man paskaityti. Tad aš, palydėtas jo burbuliuojančių komentarų, galėjau patirti, kaip šventoji Romos Bažnyčia penėjo savo vaikus ir visiškai išvadavo juos nuo visokiausių paklydimų piktžolių, iki pat mūsų dienų dariusių žalą ir apkėtusių didžiąją dalį Europos. Kunigas man patarė ypač pasigilinti į pavyzdžius iš Brazilijos, kur kankinimų griebtasi negailestingiausiai. Mėginant išgauti prisipažinimą, arba naudotasi skrysčiais, kuriais kaltinamasis, jam ant kojų pririšus sunkius svarsčius, kabintas palubėje, arba jam, surištomis rankomis ir kojomis paguldytam ant suolo, į burną be perstogės piltas vanduo, arba, kojas surakinus retežiais, po išteptomis taukais pėdomis kištas žarijų dubuo. Brazilijoje humanistiniais sumetimais kankinti leista tik vieną valandą, susijaudinęs dar pridūrė kunigas, o kituose kraštuose buvo įmanoma tęsti ilgiau. *Christi nomine invocato:* nuosprendis buvo paskelbtas. Jeigu asmuo buvo kaltas, ateidavo laikas autodafė, kraupiai pompastiškam renginiui, per kurį pačiame priekyje stovėdavo pasaulietinė ir dvasinė vadovybė, o dalyvauti buvo leidžiama ir liaudžiai. Mane ypač sudomino atvejis, kai garsus teologas ėmė tvirtinti, kad Romos Bažnyčią apėmęs atgrasus piktnaudžiavimas, jog indėnai esą tikroji Izraelio tauta, jog išpažintį reikią panaikinti, o dvasininkams galiausiai turį būti leidžiama vesti. Jis buvo sudegintas.

Tas tris dienas, kol misionierius gyveno pas mus, Leo nesi-

rodė stovykloje, ir visi taip sunerimo, kad net švabas šį tą pajuto. Paaiškinau, kad Leo leidosi į seniai planuotą medžioklės žygį, ir buvo nemalonu, nes tą akimirką, kai Dievo tarnas pagaliau sėdo ant savo mulo, Leo be jokių medžioklės reikmenų išniro iš krūmų ir taip sušėrė gyvuliui, kad šis, pasileidęs paniškais šuoliais, išnešė pavojingai persikreipusį raitelį iš stovyklos. Ar su juo apie mane kalbėjai? – paklausė Leo mane. Man kažkodėl sudelsus atsakyti, išdrožė, girdi, jeigu kada nors kokiam baltajam, juolab vokiečiui, papasakosi, kas aš esu ir iš kur atsiradau, niekados daugiau manęs nebematysi. Didelis gelsvo plauko šuva, vieno indėno jam padovanotas už butelį degtinės, gulėjo tarp mudviejų, pasidėjęs galvą tarp ištiestų letenų; akimirksnį jis kilstelėjo kairį voką, tarytum tikrindamas, ar aš viską teisingai supratau. Aš supratau.

Parduoti namą nebuvo daug vargo. Visiems norėjosi gyventi namuose prie Anglų parko. Paskambinau savo mokesčių konsultantui pasiteirauti, ar jis nežinąs tinkamo maklerio, ir, sykiu suimtas įtarumo ir džiaugsmo, išgirdau, kad jis pasirengęs pats to reikalo imtis „už pusę maklerio komisinių ir dvigubai patikimiau“, kaip pats pasakė. Taigi turėjau malonumo tomis dienomis, kai namų šeimininkė nesilankė, grožėtis pro mane defiliuojančia ta visuomenės dalimi, kuriai neskauda galvos, prireikus išleisti bemaž du milijonus markių. Advokatų žmonos, kone nuogos atvažiuojančios atvirais automobiliais, gydytojai, firmų atstovai, mokesčių inspektoriai, – vien musės, pralobusios prie bendruomenės pyrago, – žinovų minomis zirzeno po mano namus, gyrė senį, taip gražiai juos prižiūrėjusį, stukseno sienas ir su siaubu žvelgė į indėnų kaukes, kurių visur buvo prikabinėta akių aukštyje. Buvo koktu. O įkandin išsipusčiusių klientų šleivojo mano mokesčių konsultantas, gyrė „objektą“, kuris esąs toks pigus, o ponams už nugarų lyg sąmokslininkas merkė man akį. Vie-

nas kino meno atstovas, apžiūrėjęs rūsį, pasiteiravo, ar vyno atsargos irgi parduodamos, ir aš pažadėjau apie tai pagalvoti.

Galiausiai prieš mokesčių konsultanto valią pardaviau namą už saikingą kainą jaunai sutuoktinių porai. Jis buvo estetikos profesorius, nemalonus tipas, kuris kone neslėpdamas bjaurėjimosi žengė pro mano biblioteką. Kaip pats atvirai prisipažino, jis neskaitė „pirminių tekstų", nes šie galį sujaukti jo teoriją; skaitė tik „antrinius", užtat gausiai, kaip pridūrė žmona, pardavusi Holšteino žemėje tėvų vaistinę su visu namu ir sklypu, kad už tuos pinigus galėtų sukurti malonų mokslininko gyvenimą literatūros nekenčiančiam estetikos šului. Tikiuosi, kad ji pasirašinėjo ir sutartis, – tada bent galės likti gyventi mano name, kai tas vyrutis, kaip tikiuosi, netrukus išsikels. Lemiamas motyvas būtent šiai porai parduoti namą buvo ta aplinkybė, kad moteris, vienintelė iš gausaus pirkėjų pulko, stabtelėjo prie Stenlio fotografijos. Koks šaunus šuva, pasakė ji.

Kadangi estetikos profesorius nepanoro nė dovanų priimti knygų, kurios nebuvo numatytos atiduoti bibliotekai, turėjau ir jas parduoti. Bomplangui atidėjau nedidelį rinkinuką, o visa kita buvo įvertinta ir antroje spalio pusėje turėjo būti išvežta, šiaip ar taip, už 300 000 markių, nes buvo galima drąsiai tikėtis, kad už senas knygas su ranka spalvintais paveikslais aukcionuose pavyks gauti keleriopai daugiau. Buvau turtingas žmogus. Kaukes testamentu paskyriau Etnografijos muziejui.

Nebuvo paprastas daiktas slėpti visus tuos įvairius ir iš dalies daug laiko užimančius reikalus nuo namų šeimininkės ir Bomplango, todėl rugsėjo viduryje nusprendžiau išsiųsti moteriškę mėnesį atostogauti. Važiuokite į savo seną tėviškę, patariau jai, karo pabaigoje buvusiai vienerių metų ir neturėjusiai nė menkiausios nuovokos, kurioje vietoje tasai Sudetų

kraštas iš tikrųjų yra. Ji buvo reakcionierė iš tradicijos – štai ir visa tėvynės ilgesiu dangstoma paslaptis. Padengiau jos kelionės ir viešnagės išlaidas, sumokėjau ir už motiną, iš kurios už tokį „žmogišką gestą beširdiškais laikais“ gavau padėkos laišką, tiesiog varvėte varvantį neskonybėmis. Dabar, tiesa, purvai namuose tiesiog akyse ėmė kauptis, užtat vienu liudytoju turėjau mažiau.

Stebimas jaučiausi savo kaimyno, ramybėn pasitraukusio laikraščių leidėjo, penkeriais metais už mane jaunesnio vyro, kuris, tarnų prižiūrimas, vienas gyveno savo milžiniškuose namuose. Per dvi dešimtis mudviejų kaimynystės metų jis per sodo tvorelę išklojo man visą savo nuotykių kupiną meilės gyvenimą – tikrą miesčionišką romaną su tęsiniais, kurį jis, be abejo, dievino labiau, nei toje komedijoje veikusias moteris. Sėkmės lydimas pagyrūnas, o kadangi jo laikraštyje dažnai buvo palankiai apie mane rašoma, jaučiausi privaląs mandagiai klausytis, kai jam kildavo noras išpažinti naują savo memuarų skyrių. Nuo to laiko, kai maždaug prieš ketverius metus jį paliko žmona, jis vis dažniau ieškojo mano draugystės, nes, kaip pats sakė, nelaimėje mes privalą būti solidarūs – šio stačiai be jokios atodairos veikusio žmogaus lūpose tokie žodžiai skambėjo juokingai. Pastebėjęs, kad mano namuose vyksta kažkoks bruzdesys, jis kone kasdien su tamsiu kostiumu ir viskio stikline rankoje stovėdavo prie sodo tvorelės ir, vos pamatęs mane, kvietėsi artyn, pasirengęs dėstyti naujas savo netikusio gyvenimo smulkmenas. Priešpaskutinė oficialioji, tikrasis jo amūriškų istorijų pamatas, protinga, gyvenimą išmananti persona tam tikru jų bendro gyvenimo metu, kai ir vėl jaunoka redaktorė įsikūrė antrame aukšte, pareikalavo skyrybų ir, gavusi gražią kupetą pinigų, persikėlė gyventi viena gatve toliau, kaimynas, iki tol atsikalbinėjęs žmonos dingstimi, dabar, nebeturėdamas šio pasiteisinimo, buvo priverstas

nusileisti ir vesti redaktorę. Gavo, nors, Dievas mato, tikrai neketino, skubiai kelti vestuves, kurios, beje, užtruko tris dienas ir buvo tiesiog nederamas mano kaimyniškos kantrybės mėginimas ir kurioms pasibaigus jaunoji redaktorė tapo dvidešimties procentų leidyklos savininke, o tokį pajamų pagausėjimą atšventė pradėdama romaną su laikraščio feljetonų skyriaus redaktorium; konkurentus itin džiuginęs ir itin smagus šios porelės siautėjimas truko tol, kol kaimynas, mano įkalbinėjamas per sodo tvorelę, ryžosi su savo antrąja žmona matytis tik per leidyklos akcininkų susirinkimus. Jeigu dar ir jūs išvyksite, tarė jis, palaikęs ryšius su aukščiausiaisiais miesto sluoksniais, bet, matyt, labai vertinęs mudviejų paviršutinišką bičiulystę, man teliks tik kulką sau į galvą paleisti ir šitaip užbaigti nenusisekusį gyvenimą. Mudu per seni ką nors žadėti, atsakiau tam meilės komediantui ir palikau jį stovintį susirūpinusia mina.

O Bomplangas sunkiai davėsi nuraminamas. Rytais, kai, būdavo, traukdamas savo oficialiu maršrutu, padeda man paštą ant virtuvės stalo, – kaip patikėtinis, jis turėjo namų raktą, – ir išvysta pas mane žmones, kurių anksčiau niekados neregėjo – banko tarnautojus, advokatus, mokesčių konsultantą, muziejaus darbuotojus arba antikvarus, – jis žvelgdavo į mane tokios nevilties kupinomis akimis, tarytum jie būtų susirengę mane išgabenti. Tačiau Bomplangas, be abejo, buvo pernelyg išdidus, kad popietę imtų klausinėti, ko iš manęs norėjo tie tamsiai vilkį ponai. Jis darbavosi uoliai kaip niekados, tvarkė, lipdė ant dėžių raštelius, užvedinėjo naujas kartotekas. Be abejo, aš jį gyriau, jo honoraras irgi buvo gerokai padidintas. Kartais jis darėsi man toks artimas, kad imdavau jį kalbinti kone kaip Stenlį. Šaunuolis, Bomplangai; gerai padarei, Bomplangai; kur kartotekos dėžutė, Bomplangai?

Retsykiais mane suimdavo baimė, kad nespėsiu iki išvyk-

damas laiku baigti likvidacijos, – taip vadinau dabartinę savo veiklą. Ypač notaras, su kuriuo aptarinėjau testamentą, be perstogės reiškė vis naujas abejones dėl jame minimų fondų, tad aš kiekvieną sykį turėdavau raginti jį įsivaizduoti, kad jau esu miręs. Tada reikalas būtų paprastesnis, sakė notaras, kuris, būgštaudamas, kad staiga nepasimirčiau nesusimokėjęs, su kiekvienu nauju raštu vis dėdavo priešais mane ir naują sąskaitą. Mat testamentą vykdyti turėjo dar kitas advokatas, – taip aš tikėjausi apsidrausiąs nuo nešvarių machinacijų.

Sunkus triūsas. Iš pažiūros niekas nesikeitė, namas, sodas, knygos dar tebebuvo mano nuosavybė, tačiau po tuo išoriniu apvalkalu jau viskas buvo ištuštėję, išskirstyta, suplanuota. O Bomplangas, ambicingai stengęsis pratęsti ir pagražinti mano dienas, dabar pats nieko nenutuokdamas padėjo man viską griauti. Bet ką gi man reikėjo daryti?

Spalio pradžioje nuėjau į banką. Buvo vaiski rudens diena, medžiai skyrėsi su lapais. Jaučiausi prastai – per aukštas kraujo spaudimas, per mažai miego, be to, kaip tik ėmė mausti vienas iš nedaugelio man likusių dantų, turėjęs laikyti visą kirbinę kitų. Privalai ištverti, pasakiau rytą pats sau prie arbatos puodelio, prie to indo be rankenėlės, kurio ketinau iki pat išvykimo nebeplauti.

Dabar norėjau pasiimti vaškytine aptrauktą sąsiuvinį, o tada jau nuspręsti, ar vežtis jį į Korfu, ar ne. Jeigu šįvakar sudeginčiau jį židinyje, tada, kad ir kas Korfu atsitiktų, nebeliktų nė vieno mano nusižengimą įrodančio dokumento. Jeigu palikčiau sąsiuvinį banke, po dvidešimties metų – žinia, su sąlyga, kad tada dar bus literatūra besidominčių žmonių, o ne vien tokių tipų, kaip naujasis namo savininkas, – laikraštyje galbūt pasirodytų straipsnis, kuriame būtų reiškiamos abejonės dėl mano pagrindinio veikalo autorystės. Kad ir kamuojamas negalių, norom nenorom šypsausi vaizduodamasis vei-

dą to ateities akademiko, kuris, kruopščiai viską ištyrinėjęs, pareikš kol kas tik atsargią spėlionę, kad, deja, jau nebenustatomas kitas autorius turėtų būti parašęs tą knygą, kuri nuo šeštojo iki devintojo praeito amžiaus dešimtmečio buvo leidžiama dideliais tiražais ir buvo labai populiari. Galas pomirtinei šlovei – su tokiais žodžiais įžengiau į banką ir pasiprašiau įleidžiamas į rūsį, kur, laikantis deramo atstumo nuo tarnautojo, privalėjusio net ir aštuoniasdešimtmetį senį laikyti potencialiu plėšiku, buvau nuvestas prie savo seifo ir pasiėmiau iš užrakinamo skyriaus vaškytine aptrauktą sąsiuvinį, o paskui, užrakinęs seifą, vėl buvau išlydėtas aukštyn į gatvę, kur, spausdamas brangų turtą prie krūtinės, leidausi atgal į namus. Nei atsiverčiau sąsiuvinio, nei panorau jį paskaitinėti. Jis buvo su manimi, gulėjo priešais mane – inkunabulas iš kitų laikų. Retkarčiais baksnojau jį pirštu, kurį paskui kėliau prie nosies, tačiau jokio specifinio kvapo neužuodžiau.

Dabar, kai jau viskas buvo sutvarkyta, laikas tapo labai ilgas. Nieko nebereikėjo daryti. Popietę atėjo Bomplangas, ir aš paprašiau jį atiduoti namų raktą. Jis atidavė baisiai drebėdamas. Įpyliau jam vyno iš vieno pačių geriausių rūsio butelių. Paskui parodžiau jam skirtą bibliotekėlę, be to, dar dėžutę, į kurią buvau kai ką jam surinkęs: dvi geras lupas, kaklaraiščio smeigtukus, rankogalių sąsagas, auksinį savo senelio laikrodį, granato segę, kažkaip pas mane atsidūrusią, odinį dėklą su doleriais ir dar šį bei tą. Išėjo lyg Kalėdų dovanos. Su ašaromis akyse jis ėmė į rankas vieną daiktą po kito, klausėsi aiškinimų, iš kur jį gavau ir ką jis man reiškė. Man padavus deimantinį smeigtuką, Bomplangas būtinai norėjo jį grąžinti, girdi, man tas smeigtukas taip tinkąs, jis tai pastebėjęs per mano aštuoniasdešimtąjį gimtadienį.

O kada galima laukti jūsų grįžtant, pone daktare, paklausė Bomplangas, mudviem dedant į mano lengvą lagaminą kelis

drabužius – du kostiumus, marškinius, apatinius; šiai kelionei daug nereikėjo. Paglobokite naujuosius namo savininkus, atsakiau jam, ypač moterį, kuriai prireiks jūsų pagalbos.

Likęs vienas, praleidau paskutinę naktį savo namuose. Naudojausi visais daiktais itin atsargiai, tarytum čia man jau niekas nebepriklausytų, ypač tvirtai užsukau vandens čiaupą.

Negalėjau užmigti, todėl dar kartą išėjau pasivaikščioti ir „apeiti visus keturis kampus". Nuėjau iki suolo, ant kurio paskutinį kartą sėdėjau su Stenliu, valandžiukę ten pasėdėjau, tačiau buvau pernelyg sunerimęs, kad sėdėdamas galėčiau mąstyti savo mintis. Nuėjau iki tamsių ir grėsmingai dunksančių Meno rūmų, apsukau lanką aplink Karvedžių salę, o tada, netikėtai ėmęs dusti, grįžau Liudviko gatve. Apie antrą nakties, apsipylęs prakaitu, vėl buvau namie. Atsiguliau su drabužiais po lengva antklode ant sofos bibliotekoje ir ėmiau laukti, kada ateis miegas.

XVII

Yra tik viena vienintelė mudviejų su Leo fotografija – pageltęs, suglamžytas dokumentas užlankstytais kampais, kurį išsaugojau per visus tuos metus. Kodėl nėra jokių kitų mudviejų kelionės liudijimų? Daugybę kartų peržiūrinėjau negatyvus, tikrindamas, ar atsitiktinumas vis dėlto nebus dar kur nors mudviejų suvedęs į vieną nuotrauką, tačiau nieko neaptikau. Tik ši fotografija, turinti dar ir savotišką istoriją. Anglas, tyrinėjęs indėnų laidojimo apeigas, su žmona sustojo pailsėti mūsų stovykloje ir pakvietė mus keliauti drauge su jais pas gentį, gyvenančią už trijų dienų kelio ir, kaip jie žinojo iš ankstesnių apsilankymų, turinčių visą grupę muzikos instrumentų, naudojamų tik per laidotuves. Nors iš pradžių atsikalbinėjau mėgindamas teisintis esąs persidirbęs, galiausiai vis dėlto išjojome, ir anglai didžiai apsidžiaugė, kad kaimą pasiekėme kaip tik tą akimirką, kai jame buvo rengiamasi laidoti aukšto luomo asmenį. Vyras, pajutęs, kad jėgos jį apleidžia, atsigulė į guolį ir pranešė kaimui netrukus mirsiąs. Taigi, mums atvykus, koks tuzinas indėnų lyg apspangę tupėjo aplink mirštantįjį – šis jau tik retkarčiais sugargaliuodavo, o visa draugija palydėdavo tą garsą į švilpesį panašia aimana. Užtat vyrui galiausiai mirus, kilo toks kraupus triukšmas, kad mane suėmė troškimas tučtuojau grįžti į savo stovyklą, kur laidojimo iškilmės prižiūrint krikščioniui misionieriui paprastai vykdavo daugmaž civilizuotai. O čia trys senio sūnūs elgėsi lyg pamišė-

liai, rovėsi plaukus ir draskėsi kūną, nirtulingai blaškėsi, basomis kojomis mindė žarijas, kriokė lyg galvų netekę ir liejo ašaras, o paskui kaip geri artistai staiga griuvo žemėn ir liko gulėti pavirtę į krūpsinčius kupstelius. Tos akimirkos tik ir laukė kiti kaimo gyventojai, nes dabar jiems jau buvo valia laidyti tokias nedarnias aimanas ir riksmus, kad geravaliam stebėtojui net skrandis vartyte vartėsi. Per šį ritualą galiausiai buvo panaudoti ir lauktieji muzikos instrumentai, nors jų keliami garsai maža ką bendra turėjo su muzika. Instrumentai buvo skirti triukšmui kelti. Bejėgiškai stovėjau ir žiūrėjau, kaip pusnuogės moterys kriokdamos puolė prie numirėlio ir tol jį tampė ir draskė, kol jis galiausiai pavirto į bjauriai ištąsytą gniužulą, o tada scenon išėjo trečia žmonių grupė, kuri, lyg ir grąžindama velioniui šiokį tokį pavidalą, rėkaudama suraišiojo jį karnomis. Per tą laiką kaimo aikštės pakraštyje buvo iškastas kapas, į kurį turėjo būti paguldytas velionis, – ir kaip tik tą akimirką anglo žmona, nekreipdama dėmesio į triukšmą ir nepaisydama visų kaimo gyventojų sielvarto, paspaudė fotoaparato mygtuką. Gerai žinodamas, kur nuotrauka yra, dar kartą atsikėliau ir išsitraukiau ją iš po senų popierių kalno. Joje matyti savimi pasitikįs muzikos etnologas ant krūtinės sunertomis rankomis, su tropikų šalmu ant galvos, ankštomis jodinėjimo kelnėmis ir tokia mina, lyg klausytųsi filharmonijos simfoninio orkestro koncerto, greta jo – aš, iš baimės prie šonų prispaustomis rankomis, išplėstomis akimis ir pravira burna, o galiausiai – Leo. Užsismaukęs skrybėlę ant kaktos, jis klūpo dešinėje manęs ir laiko glėbyje persigandusį beždžionių jauniklį, kurį stengiasi apsaugoti nuo triukšmo. Leo iš apačios žvelgia į fotoaparatą, tarytum būtų specialiai paprašytas. Dabar, apžiūrinėdamas nuotrauką, net pasiėmęs lupą, kad galėčiau įžvelgti kiekvieną smulkmeną, lyg toje fotografijoje slypėtų mūsų būties paslaptis, lyg čia būtų brangus mudviejų

keblaus bendro gyvenimo liudijimas, aš ir vėl išgirstu šūksnį anglės, kuri, nesitenkindama tuo, kad nufotografuos Leo figūrą, panoro, kad nuotraukoje būtų matyti ir jo veidas. Taigi jis rimtu veidu pakėlė akis. Jau prisimenu, kad tarp anglės ir Leo šio to būta, – žinia, tik menko epizodo, apie kurį niekas nė žodžiu neužsiminė, mat kelionė buvo trumpa ir šalia sukinėjosi jos vyras, – bet vis dėlto būta. Ir jau sakytum kiaurai nuotrauką matau Leo per netrukus prasidėjusią ir tikru girtuokliavimu pasibaigusią puotą sėdintį greta anglės, matau, kaip jis juokiasi ir dainuoja; man pačiam teko sėstis greta dvokiančio senio, jis, vapėdamas bedante burna, bandė sekti man apie aukštesniąją būtybę pasaką, kurios bemaž visai nesupratau. Anglą kukurūzų alus išvertė iš koto, išsiblaivyti jis užmigo greta kelių indėnų lūšnelėje, kurion aš vėliau irgi užsukau – irgi visiškai girtas. Kitą rytą lūšnelėje pasirodė esą ir anglė su Leo, jiedu miegojo susiglaudę prie durų, užsikloję plačia Leo skraiste, susikibę už rankų. Po daugelio metų, išėjus mano knygos vertimui į anglų kalbą, muzikos etnologo žmona atsiuntė fotografiją, prašydama padaryti kopiją mano bičiuliui ir bendrakeleiviui, kurio vardo ji, deja, niekaip neprisimenanti.

Mėgindamas sutramdyti dabar mane audringai užplūdusius atsiminimus, perplėšiau nuotrauką skersai ir išilgai, bet vis dėlto neišmečiau į popierių krepšį – skiautes sudėjau į voką, ant kurio užrašiau „Leo Himelfarbas“. Tegu ateinančios kartos paspėlios, kas buvo tie trys jauni vyrai ir kokia istorija suvedė juos draugėn tą akimirksnį, kurį užfiksavo fotoaparato spragtelėjimas.

XVIII

Kada paskutinį kartą skridau lėktuvu?

Sėdėjau pirmoje klasėje, rūpestingai globojamas jaunos moters, be paliovos džiuginusios mane vis naujais netikėtumais. Karšti rankšluosčiai, konjakas, vaisių sultys, laikraščiai, – jei tik būčiau paprašęs, ji būtų man ir savo gyvenimą apsakiusi, mat buvau vienintelis jos uždarojo skyriaus pacientas. Tačiau aš nenorėjau nieko išgirsti. Jei tik toks paradoksas yra leistinas, manyje tvyrojo nuostabi tuštuma.

Buvo spalio keturioliktoji, Atėnuose, kur turėjau persėsti į kitą reisą, dar tebebuvo labai šilta. Miestas tik palengva vėso po karštos vasaros. Tiesiog nutrūktgalvišku greičiu pasiprašiau taksi nuvežamas į nacionalinį oro uostą, ir vairuotojas, kuriam per neatsargumą pasakiau, kada išskrenda mano lėktuvas, apvežė mane aplink visą miestą, neva todėl, kad gatvės visur buvo taisomos. Akropolis, tarė jis, ir aš iš pareigos nuobodžiaujančiu žvilgsniu dirstelėjau į smogo debesies apgaubtą ir palengva yrančią griuvėsių plynę aukštumoje. Kad ir kiek sykių čia lankiausi, niekados negalėjau įsivaizduoti, kad kaip tik šiame mieste, kuriame, regėjosi, gyvena vien visuomenei pavojingi taksistai, signalus maigantys ir keiksmus laidantys vairo fanatikai, lakstantys išklerusiais automobiliais, kitados buvo išrasta demokratija, tačiau tas pigių blizgučių, reklamų ir purvo reginys, kurį išvydau dabar, privertė mane užsimerkti. Turiu teisę neprivalėti viską matyti, tariau pats sau,

o į vairą įsitvėrusiam pamišėliui tatai, regis, suteikė teisę mane, snūduriuojantį senį iš Vokietijos, apiplėšti iki paskutinio siūlo galo. Sumokėjau. Sumokėjau ir nešikui, panėšėjusiam mano lagaminą, daviau arbatpinigių net paaugliui, lengvą, daug pasaulio regėjusį mano lagaminėlį lyg kokią maitą nutrenkusiam ant slenkančio takelio. Imkit, imkit, visiems užteks. Prisiminkit mane geruoju.

Mažame propeleriniame lėktuvėlyje, nugabenusiame mane į Korfu, pirmosios klasės nebuvo, todėl aš, senis, gavau sėdėti tarp dviejų plevėsų, kurie, tiesa, keliavo drauge ir abu drauge buvo maždaug perpus jaunesni už mane, bet kurių nė vienas dėl nesuprantamų priežasčių negalėjo sėdėti viduryje. Aš galiu sėdėti tiktai prie lango, neprašytas pareiškė man vienas, sykiu trukteldamas ant lango saulės filtrą, o mano bičiulis – tiktai prie tako; tačiau tai jiems, beje, nekliudė kalbėtis man virš galvos angliškai, matyt, jiedu buvo iš užsienyje gyvenančių graikų. Sėdėdamas sakytumei karšto pašnekesio apie meilės nuotykius kryžkelėje, leidau sau sumąstyti kelias skurdokas mintis, susijusias su argumentų beprasmiškumu ir kvailumu, bet jokių išvadų nepadariau. Nieko neįmanoma pasimokyti, – su šiuo atodūsiu atsilošiau, o netrukus ir pradingau tamsiose miego kavernose.

Tačiau ir ši nepatogi kelionė baigėsi, aš pajutau tikrą malonumą, kad mane pasitiko civilizuotas viešbučio vairuotojas. Tamsinti stiklai, oro kondicionierius, styginių kvartetas, nežinau kieno, bet, šiaip ar taip, iš Vidurio Europos. Sala dar buvo žalia, nuo sienų karojo žiedų kaskados, dvelkė lengvas vėjukas, verčiąs sidabru mirguliuoti vartomus alyvmedžių lapus. Laimingas sėdėjau užpakalinėje sėdynėje, laikiau ant kelių portfelį su vaškytine aptrauktu sąsiuviniu ir vis žvalgiausi, žvalgiausi, žvalgiausi.

Viešbutis buvo net malonesnis, nei išliko mano atmintyje.

Prieš daugelį metų kartą buvau čia pakviestas skaityti mokslininkų auditorijai paskaitą apie imperatoriaus Vilhelmo III požiūrį į kolonijas. Man taip ir liko mįslė, kodėl būtent aš buvau išrinktas pakankamai vertu kalbėti apie Vilhelmą, kurį kiti konferencijos dalyviai pažinojo beveik kaip nuluptą, tačiau atlikau savo užduotį, gavau dosnų honorarą ir praleidau nuostabią savaitę šiame viešbutyje, už kurį sumokėjo kažkoks meilės Vilhelmo uniformai apimtas turtingas amerikietis. Dabar net prisimenu ir viešbučio bendrus. Vienas jų buvo toks dr. Combušas iš Berlyno, baisus inteligentiškosios atmainos elgetautojas, be paliovos postringavęs vien apie tariamą Vilhelmo homoseksualumą, o atėjus laikui mokėti už mūsų lėbavimus, visai atsitiktinai niekados neturėdavęs kišenėje nė drachmos, o kitas – perdėm ciniškas, amžinai girtas anglų istorikas, Oksfordo istorikų bendruomenės *enfant terrible*, kaip man buvo šnibžtelta mėginant pateisinti iš tikrųjų nežmonišką to vyro išgeriamą viskio kiekį. Nuo tuščiagarbio Combušo anglas skyrėsi tuo, kad buvo puikus pašnekovas ir, kiūtodamas mano pašonėje, mokėjo atvirai arba iš pasalų taip negailestingai malti į miltus kitus konferencijos dalyvius, kad man, nepažįstančiam šios akademikų aplinkos, tiesiog buvo smagu. Pasigėręs jis, būdavo, pamiršta, kokia kalba kalbamės, dar vyno užsisako lenkiškai, keikiasi rusiškai, o galiausiai užtraukia vokišką užstalės dainą. Chamisso komos apimtas kalbėdavo havajietiškai, tačiau šiam inteligentiškam girtuokliui Chamisso komos buvo visai nesuprantamos. Vėliau nusiunčiau jam anglišką vienos mano knygos leidimą ir gavau iš jo kartu ir negailestingą, ir nuoširdų laišką; mintis buvo ta, kad vertėjas veikiausiai bus buvęs vienas tų indėnų, kurių negebėjimą blaiviai mąstyti aš taip realistiškai pavaizdavęs.

Nublyškę, amžinai nublyškę anglai sėdėjo vestibiulyje su kondicionieriais ir skaitė *Times*, tamsiai rudai nusidažiusi vo-

kiečių pora trumpomis mėlynomis kelnėmis traukė kits kitam iš rankų *Die Welt*, baltašvarkiai padavėjai nešiojo gėrimus. Palikęs bagažą kambaryje, išsirinkau krėslą tokiame kampe, kad matyčiau laukujes duris, pro kurias rytoj įžengs Leo. Norėjau jį pirmas pamatyti po penkių dešimčių metų.

Registratūroje paprašiau duoti man lėktuvų reisų iš Izraelio į Atėnus ir galimų skrydžių iš Atėnų į Korfu tvarkaraštį ir buvau tikras, kad jis turėtų atvykti apie antrą valandą dienos, per patį vidurdienio karštį, nebent būtų pasirinkęs vakarinį reisą ir atskristų paskutiniu lėktuvu iš Atėnų; tada jį pasveikinti galėčiau tik po vakarienės. Tačiau tai man atrodė neįtikėtina.

Užsisakiau balkšvo *Ouzo* su ledais ir sumuštinį, o tada perskaičiau kelis puslapius Somerseto Maughamo atsiminimų, kuriuos buvau nusipirkęs oro uoste.

Ši knyga, topteli man staiga, yra vienintelė, kurią dar turiu. Malonus jausmas nieko nebeturėti – nei knygų, nei baldų, nei namų, nei šeimos. Tik šiek tiek pinigų piniginėje, kišeninį Somerseto Maughamo knygos leidimą, kelis prisiminimus, portfelį su senu, vaškytine aptrauktu sąsiuviniu ir šią užrašų knygelę. Ir dar antrą porciją *Ouzo*, kuri man pasirodė skanesnė už pirmąją ir veltiniu aptraukė gomurį.

Šiek tiek apdujęs nuėjau į savo kambarį ir prie atviro lango ėmiau klausytis cikadų, jų sumišo, pašėlusio čirškesio. Oras kambaryje buvo troškus, turėjau net užsimerkti, kad ištverčiau trumpą silpnumo priepuolį. Staiga vėl atsidūriau džiunglėse, staiga drauge su Leo pasijutau besibraunąs per džiungles ir garsiais riksmais bevaikąs žvėris. Mudu vėlavome grįžti po iškylos, diena jau baigėsi, o buvome dar daugiau nei už keturių kilometrų nuo stovyklos, jei tik galėjome kliautis matavimais. Dabar, tamsai nusileidus, nebebuvome tikri, kuria kryptimi turime eiti. Leo pasiūlė išsiskirti. Jis, girdi, mėgin-

siąs įpiečiau, aš turįs eiti ta pačia kryptimi, o tas, kuris pirmas atsidursiąs stovykloje, pasitelksiąs daugiau žmonių ir leisiąsis ieškoti antrojo. Įnirtingai broviausi tolyn, patamsyje girdėdamas vien vabzdžių dūzgezį ir zvimbesį, beždžionių riksmus ir kitų neregimų gyvių mekenimą ir kosčiojimą. Kažkada, matyt, pargriuvau ir likau begulįs. Regiu save gulintį ir silpstančia ranka vaikantį šalin užpuolikus, girdžiu traškesį po nugara, susijaudinusius riksmus šių tamsybių gyventojų, mėginančių išvyti nakties ramybės trikdytoją. Galiausiai išvystu besijuokiantį veidą Leo, žinoma, nuėjusio teisingu keliu, ir mūsų bičiulius, galiausiai radusius mane ir purviną sugeltą neštuvais pargabenusius į stovyklą.

Matyt, užsnūdau sėdomis, nes staiga šalia manęs atsiradęs viešbučio patarnautojas paklausė, ar aš gerai jaučiąsis. Kambaryje tebebuvo karšta, kūnu žliaugė prakaitas. Vaikinukas paklojo patalą ir gavo ilgai palūkuriuoti, kol susivokiau, kad jis tikisi arbatpinigių; kai galiausiai padaviau jam pernelyg stambų banknotą, jis pajuto turįs dar šį ir tą pataisyti, iki drįso pradingti.

Veikiausiai aš pernelyg ilgai domėjausi mirtimi, kad dar ko nors iš jos tikėčiausi. Ji visados bus neteisinga ir galutinė, be jokios kaukės. Indėnai – ne utėlėtasis misionierius su savo dangiškais pažadais; jie tikėjo, kad numirėliai nuolatos yra netoliese, krūmuose, po medžio šaknimis, upės vandenyje, reikia stengtis jų neužminti, kitaip jie gali spirti grąžos. Leo užrašė daugybę pašnekesių su jais apie mirtį, ir juos galima perskaityti mano knygose. Prašnekus apie mirtį, tiems žmonėms visados kas nors šaudavo į galvą, o Leo irgi visas sukrusdavo galėdamas pakalbėti apie mirtį. Ne mirties baimė verčia mus galvoti apie nemirtingumą, bet nemirtingumo troškimas kursto mirties baimę, citavo jis dažnai vieną austrų filosofą. Pasakojimas prasideda nuo mirties, mirtingumo suvokimo, pa-

sakė jis kartą, kai aš jau nebežinojau kas daryti.

Dabar aš irgi nežinojau kas daryti.

Sėdėjau ant lovos krašto vienais apatiniais, pedantiškai suglaudęs pėdas. Lyg įbetonuotas. Jeigu kas nors būtų paprašęs atsistoti, nebūčiau įstengęs. Prieš mane buvo griovys – toks gilus, kad nuo lovos krašto negalėjau įžiūrėti jo dugno. Ir niekur jokio tilto, jokio liepto, net permestos lentos, kuria būčiau galėjęs ištrūkti iš vienatvės karalijos. Su siaubu pajutau, kad nebegaliu nė žodžio pratarti: prasižiojus iš burnos sklido vien krenkštimas – gėdos ir atgailos krenkštimas. Tik smegenys, regėjosi, ir toliau funkcionuoja, nors planas, pagal kurį jos junginėjosi, man buvo nežinomas. Smegenys kažką suvokė, kažką apdorojo, tačiau rezultatai buvo tokie, kad negalėjau padaryti jokių išganingų išvadų. Jaučiau visą kūną klojantį ir pamažėle vis labiau veržiantį neregimą lipnų tinklą.

Pradėjus švisti, įtampa atlėgo. Dabar vėl įstengiau matyti. Iš lėto, mažais gurkšneliais išgėriau stiklinę vandens. Drebulys, naktį krėtęs kūną, tykus, nuolatinis virpulys, pertraukiamas baisiausio prislėgtumo ir beribio jaudulio, užleido vietą alsuliui, sąnariai atsileido. Pagaliau galėjau nuvirsti į patalą ir ištiesti kojas. Taip ir gulėjau nejudėdamas. Gyvenimui buvau beveik nebetinkamas, o mirtis nieko neketino man daryti. Tik apgailėtinas nepasitenkinimas lyg koks žvėris tupėjo man ant krūtinės. Atsiprašinėjimai nieko negalėjo padėti. Staiga mane suėmė juokas. Niekados gyvenime nieko nesu įsigijęs, viską tik ėmiau. Ir tai, ką pasiėmiau, nuo mano juoko subiro į dulkes.

XIX

Leo karščiavo. Jo kakta degte degė apsipildama vis naujais prakaito lašeliais, kurie, susilieję į didesnius, tekėjo į šoną ir drėkino susivėlusius, susisukusius ir ant ausų gulančius plaukus. Atrodė lyg šulinys, – bet kada nors jis turėjo išsekti, išdžiūti. Suvyniojome sulysusį kūną į plataus audimo skepetą, paguldėme į nedailią medinę lovą aukštomis kojomis, stovėjusią patalpos viduryje, nes skylėtose sienose knibždėte knibždėjo parazitų, o hamake jis gulėti nenorėjo. Hamakas jam trukdė alsuoti. Prie durų palikau indėnę, turėjusią neleisti vidun nei žmonių, nei gyvių. Po galingų išgertuvių kilusias muštynes ji neteko vienos akies, – ne tik akies, bet ir dalies proto. Indėnė be perstojo kažką balbatavo sau po nosimi, žodžiai liete liejosi iš tamsių tos iškalbios fantazuotojos lūpų. Ji gerokai kuoktelėjusi, sakė Leo, gydęs jos užpūliavusią akiduobę. Moteriškė stovėjo tiesia nugara prisišliejusi prie sienos, iš tankiai supintų šakų sumazgyto ir moliu aptepto fachverko; saulėje molis iš tarpų trupėjo, o lietui lyjant – varvėjo. Indėnė užgauliai ir niekinamai plūdo kiekvieną, mėginantį prisiartinti prie namo, o ypač – misionierių, iš kurio tyčiodamasi ji atnašavo itin gausias žodžių aukas, mat tas barė ją už tingumą, apsileidimą ir melavimą. Toji moteriškė sergėjo ir ugnį, kurioje buvo deginama siera, turėjusi atbaidyti muses, tačiau šios regėjosi atsparios smarvei. Šiaip ar taip, aš smarkiai plušėjau vaikydamas įkyrius vabzdžius, trokštančius pasisotinti pra-

kaitu srūvančiu mano palydovu. Kėdę buvau pasistatęs taip, kad viršum gulinčio Leo ir pro vienaakę senę matyčiau durų angą, kurios šviesus keturkampis atrodė panašus į kino ekraną. Nors scenarijuje kasdien buvo daroma gausybė smulkučių pakeitimų, filmas man buvo žinomas. Artistai, būdavo, čia pasirodo iš kairės, ant pečių nešini žabų ryšiais ar bananų kekėmis, čia ateina iš gilumos per paveikslo vidurį ir tik prieš pat namą suka į šalį, lyg kažkokia vidinė jėga draustų jiems perplėšti ekraną, čia sustoja aikštės vidury ir pradeda vieną savo be galo ilgų pašnekesių, kuris, lyg ūmai pristigus žodžių, staiga ima ir nutrūksta. Dabar, prisiminus paveikslą, kaip dienų dienas sėdėjau tamsiame tropikų kine, kuriame prieš mane lyg mumija susuktas į audeklą gulėjo vis tankiau vaitojantis Leo, senoji ragana kiurksojo palei duris aitriuose žolynų dūmuose, o kaimo aikštėje vyko keistas ir nepasiekiamas mūsų kolonijos gyvenimas, mano atmintis atveria visas duris ir į prisiminimų namus suleidžia visus paveikslus, garsus, kvapus, spalvas ir sakinius, iš kurių anuomet susidėjo mano gyvenimas. Jau regiu, kaip lenkiuosi prie bliūkštančio, jau nebesipriešinančio Leo kūno, nes jis staiga prabyla ir beria nerišlius kliedo žodžius, kol tyla vėlei susigrąžina jį į savo prieglobstį. Kristus niekados nesijuokė, – toks buvo vienas jo sakinių, kuriuos dabar prisimenu, – krikščionims reikią tol čiulpti ausis, kol jos ištins. Kunigai maną, kad celibatas reiškiąs poligamiją, o indėnai esą tokie religingi, kad be vargo galį patenkinti išsyk kelias religijas. Monotonišku balsu Leo puolė Apreiškimo tiesą ir neigė Dievo egzistenciją. Tai niekaip nesiliovė, drumstas srautas taip veržėsi iš tamsios buveinės, kad net senė liovėsi progiesmiu murmėjusi ir atsliūkino artyn pasižiūrėti, kaip pakito mūsų ligonio būklė. *Licenca para um homem de paz*, sukuždėjo ji man ir pratrūko kikenti, kliuksintis kikenimas išsiveržė jai iš burnos, paskui virto garsiu mekeni-

mu, o tada ji parpuolė žemėn ir ėmė purvais teptis veidą. Ką aš siuvu? sušuko ji kūkčiodama, siuvu sumuštą mėsą, persprogusias gyslas, sulaužytus kaulus. O galiausiai ji ėmė tiesiu pirštu brėžti aplink ligonio patalą ratą, nupiešė viduryje žmogų ir kelis kartus smarkiai užmynė jį koja.

Tą naktį karštinė atslūgo. Kitą rytą Leo paprašė mane, kad atneščiau vaškytine aptrauktą sąsiuvinį, be to – naują kontorinę knygą ir rašymo reikmenis; mat nusprendė pradėti diktuoti mudviejų kelionės aprašymą. Tebebuvo glebus ir paliegęs, o geltonom dėmelėm nusėtos jo akys vis dar karštligiškai žvilgėjo, tačiau jo energija, anuomet palaikiusi mano gyvastį, vėl suplazdėjo, tad rytais ir vakarais mudu darbavomės po kelias valandas iš eilės. Rašiau lyg apsėstas, kad nepraleisčiau nė vieno žodžio, ir po mėnesio mudviejų pranešimas buvo baigtas.

XX

Leo neatvyko. Nei ankstyvuoju, nei vėlyvuoju lėktuvu. Šįryt, pasikišęs po pažastimi dokumentų krepšį su sąsiuviniu vaškytinės viršeliais, ilgai vaikštinėjau pajūriu. Mažame restoranėlyje su keturiais stalais nuo saulės pridengtoje vasaros terasoje suvalgiau kalmarą, kurį šeimininkas buvo ką tik pagavęs ir mano akivaizdoje mažiausiai šimtą kartų patrankęs į akmenį, užgėriau jį taure šalto vyno. Buvau vienas. Prieš mane – bangų geometrija, vėjo vis griaunama ir vis atsistatanti. Rytų vėjas. Akimirką, kaip visados būna prie jūros, pajutau tą patį gniaužiantį ilgesį, kuris paprastai randasi širdies plote ir nuo kurio neapsakoma įtampa suveržia visą kūną. Iškart, lyg susimokę, prieš mane sukilo prisiminimai. Skubiai pakilau ir sumokėjau šeimininkui – norėjau pavaikštinėti ir šitaip atgauti savitvardą. Smarkus širdies plakimas pasirodė panašus į vadinamąją širdies isteriją, kitados kamavusią mane Romoje. Baimė? Nusilaužiau stiebelį rozmarino, nusiskyniau kelis mėtos lapus ir sutryniau juos tarp pirštų. Anksčiau, „kai dar tebeturėjau namus“, iš kelionių vis parsivežsaid žolynų, akmenų, kriauklių ir panašių daiktų, visi namai buvo jų pilni. Dabar teks pradėti kaupti naujas atsargas.

Radau vietą užuovėjoje ir iškuopiau iš jos vasaros likučius: plastikinius butelius, nesuskaičiuojamą gausybę batelių ir sandalų, tarytumei kaip tik čia didžiulė minia žmonių būtų amžinai atsisveikinusi su sausuma, nuo saulės saugančio kremo dė-

žutes ir kitokius margaspalvius daiktus, kurių aiškiai niekas nebepasigedo. Darbavausi taip kruopščiai, kad net pats stebėjausi. Šiukšlių krūvą uždengiau parudavusiu *Corriere* puslapiu, kurį kažkoks italas buvo lengvai užkapstęs, ir prislėgiau laikraštį akmeniu. Man už nugaros augo salsvai dvelkiantis guotas pakrantės lelijų, atrodančių taip, lyg jas kas būtų ką tik subedęs į kopą. Kaip šviežias kapas, toptelėjo man. Man virš galvos – įsimylėjusių balandžių porelė, dar aukščiau – reaktyvinis naikintuvas, įtaisęs danguje užtrauktuką. Žvelgiu į kelias net čia, paplūdimyje, erzinamai uoliai plušančias skruzdes ir bežiūrėdamas į jas pasijuntu pats stebimas. Kažkas yra netoliese, kažkokia gyva būtybė stebi kiekvieną mano judesį. Jutau tai taip aiškiai, kad nebūčiau nustebęs, jeigu būčiau pamatęs kokį žmogų, tačiau nieko nepamačiau. Nejauku, galų pagalėje – net baugu. Taigi vėl keliuosi, palieku užuovėją ir traukiu į pinijų giraitę, vienintelę įmanomą užuoglaudos vietą. Ten, pririštas prie medžio, stovėjo stebėtojas, pastatęs ausis ir išpūtęs akis, kaip ir dera detektyvui. Asilas, nuostabus pilkas asilas, kuris dabar sveikindamasis kimiai subliuvo, – tai buvo pusiau džiaugsmo šūksnis, pusiau sielvarto aimana, tačiau, šiaip ar taip, man vienam skirtas ženklas, kurį aš tik vienas ir supratau.

Grįžęs savo duburin, nusprendžiau baigti šį pranešimą ir išsitraukiau knygelę, kurioje jį rašau. Keistas dalykas – esu priėjęs priešpaskutinį puslapį.

Kiek kartų leidau sau atidėlioti vis vildamasis, kad pavyks pasiekti bent šiokio tokio mano reikalų aiškumo. Tačiau aiškumo nėra, yra tik vagystė, tik pavogtoji valanda. Man trūksta jėgų net paskelbti kapituliaciją. Nebenoriu rašyti. Ir šioje užrašų knygelėje tegu liks vienas baltas puslapis – tiesiog tuščias puslapis. Netrukus drauge su nuotrauka, kurioje mudu su Stenliu nufotografuoti Anglų parke, įdėsiu ją dokumentų

krepšin, o tą krepšį, irgi prispaudęs akmeniu, padėsiu ant vieno iš uolos luitų, lyg besiilsintys gyvuliai gulinčių smėlyje. Krepšys turi būti matomas tam, kuris norės jį pamatyti.

Tegu suras jį tas, kam žmonės bent kiek įdomūs.

Saulė kyla, netrukus ateis poilsiautojai, turiu pasiskubinti. Sėdžiu toks sustingęs, kad driežai, aukštai pakėlę suklususias galvas, atropoja man ligi pat batų. Dabar 11 valandų 45 minutės. Vietos liko tik vienam žodžiui:

Krüger, Michael

Kr378 Himelfarbo sugrįžimas : romanas / Michael Krüger ; iš vokiečių kalbos vertė Antanas Gailius. – Vilnius : Tyto alba, 2001. – 132[4] p.

ISBN 9986-16-204-1

Romano veiksmo pradžia – 1941-ieji metai, kai du vyrai atvyksta į Brazilijos džiungles tyrinėti čiabuvių indėnų. Po išsiskyrimo dar kartą vienas apie kitą išgirsta po penkiasdešimties metų – išaiškėja tarp jų atsitikus skandalingą dalyką. Neskubiai pasakojant pateikiamos vėl atgijusios praeities detalės, prisiminimai, apmąstomi išgyvenimai ir sukilę jausmai atskleidus nemalonią paslaptį, kol istorija pasiekia įspūdingą finalą.

UDK 830-3

Michael KRÜGER

HIMELFARBO SUGRĮŽIMAS
Romanas

Iš vokiečių kalbos vertė *Antanas Gailius*

Viršelio dailininkai *Daumantas Každailis, Ilona Kukenytė*

SL 1686. 2001 05 04. 5, 38 apsk. l. l. Užsakymas 447.
Išleido „Tyto alba“, J. Jasinskio 10, 2600 Vilnius
Spausdino AB „Standartų spaustuvė“, S. Dariaus ir S. Girėno 39, 2038 Vilnius

Michaelis Krügeris (g. 1943) – vokiečių leidėjas, rašytojas ir kritikas. Nuo 1968 m. dirba *Carl-Hanser* leidykloje. 1981 m. pradėjo leisti garsų literatūros žurnalą *Akzente*. Už prozos ir poezijos kūrinius, kurių dauguma išversta į užsienio kalbas, rašytojas apdovanotas įvairiomis literatūros premijomis. Tai pirma lietuvių skaitytojų pažintis su vienu svarbiausių šiuolaikinės Europos autorių.

„Tas, kas kartą buvo džiunglėse, žino, kokia didi pagunda nutilti. Tam, kas bent kartą tropikų nakties danguje žvelgė į žvaigždžių kirbinę, nebereikia draugijos, kuri padėtų nustatyti savąją vietą gaivalų amžinatvės atžvilgiu. Žmogus nuvysti, daraisi neišvaizdus. Pasaulis traukiasi nuo tavęs, nebėra reikalo jam pataikauti.“

ISBN 9986-16-204-1

